

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**Služba duchovních v domovech důchodců jako forma naplňování
spirituálních potřeb klientů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Markéta Uxová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Ondřej Doskočil

2007

Abstract

The title of the presented diploma work is “The Ministry of Clergy in Retirement Homes as a Form of Answering Spiritual Needs of the Clients”. The work emphasizes the rediscovered holistic view of humans as bio-psycho-socio-spiritual beings, characterizing the spiritual dimension in a more detailed way and clarifying what the role of Christian denominations clergy may be in fulfilling spiritual needs of the clients.

The theoretical part of the work deals with the spiritual dimension of a human in general, then it explains the term of religion regarding Christian roots of Europe and the position of spirituality among the needs of a human. It is followed by an analysis of possible spiritual needs of the clients, among which the need to find the meaning of life and suffering is counted, the need of transcending, the need to give and receive love, the need of faith, hope, of clear conscience, the need to forgive others, of prayer and meditation and the need of symbols and images. The diploma work pays attention to dialogue as a means of spiritual accompanying. Then the work clarifies the role of clergy in fulfilling spiritual needs of the clients and the conclusion of the theoretical part is dedicated to presentation of the position of clergy and sacramental care in selected Christian congregations.

The work itself aims to characterize, based on the research in selected retirement homes, the ministry of clergy and its place in fulfilling spiritual needs of the clients. Three working hypotheses were established concerning the aims given. The research was conducted in the retired home of “Máj in “České Budějovice”, in the retired home of “Dobrá Voda” near “Českých Budějovic” and “The Home of Peaceful Old Age of St. Elisabeth” in Pilsen. The research technique used with the staff was questioning, the data gathering method being questionnaires. The clients of the homes and the clergy took part in the research via the narrative method. The information elicited from the staff was processed manually and by elementary statistics. Discussion is dedicated to comparing the results with expert literature and working hypotheses evaluation. In the conclusion the author’s views of the field are presented as well as recommendations for practice.

Key words: spiritual needs, ministry of clergy, sacraments, Christian churches

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce nese název „Služba duchovních v domovech důchodců jako forma naplňování spirituálních potřeb klientů.“ Tato práce akcentuje znovu objevený holistický pohled na člověka jako bytost bio-psycho-socio-spirituální, přičemž spirituální dimenzi blíže charakterizuje a objasňuje, jakou roli mohou hrát duchovní vybraných křesťanských církví v naplňování spirituálních potřeb klientů.

Teoretická část práce se zabývá duchovní dimenzí člověka obecně, dále vysvětluje pojem náboženství s přihlédnutím ke křesťanským kořenům Evropy a místo spirituality v potřebách člověka. Následuje charakteristika možných spirituálních potřeb klientů, mezi které byla zařazena potřeba najít smysl života, potřeba najít smysl utrpení, potřeba transcendence, potřeba milovat a být milován, potřeba víry, potřeba naděje, potřeba mít čisté svědomí, potřeba odpouštět druhým, potřeba modlitby a meditace a potřeba symbolů a obrazů. Pozornost je v diplomové práci věnována rovněž rozhovoru jakožto nástroji duchovního doprovázení. Poté práce objasňuje roli duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů a závěr teoretické části patří přiblížení postavení duchovních a pojetí svátostné péče ve vybraných křesťanských církvích.

Vlastní práce si klade za cíl charakterizovat na základě výzkumu ve vybraných domovech důchodců službu duchovních a její místo v naplňování spirituálních potřeb klientů. Byly stanoveny 3 pracovní hypotézy, které se vztahují k daným cílům. Výzkum byl proveden v Domově důchodců Máj v Českých Budějovicích, v Domově důchodců Dobrá Voda u Českých Budějovic a v Domově pokojného stáří sv. Alžběty v Plzni. Jako výzkumná metoda byla v případě personálu, použita metoda dotazování, technikou sběru dat byl dotazník. Klienti domovů důchodců a duchovní se výzkumu podrobili na základě narativní metody, jako technika sběru dat byl v těchto případech zvolen rozhovor. Informace získané od zaměstnanců byly zpracovány manuálně, čárkovou metodou a základní statistikou. Grafické znázornění bylo provedeno pomocí sloupcových a výsečových grafů v programu Microsoft Word. V diskusi se srovnávají výsledky s odbornou literaturou a hodnotí se pracovní hypotézy. V závěru jsou uvedeny vlastní názory na danou problematiku a doporučení pro praxi.

Klíčová slova: spirituální potřeby, služba duchovních, svátosti, křesťanské církve

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Služba duchovních v domovech důchodců jako forma naplňování spirituálních potřeb klientů“ vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

V Českých Budějovicích dne.....

.....

Bc. Markéta Uxová

Poděkování:

Děkuji svému konzultantu Mgr. et Mgr. Ondřeji Doskočilovi za podporu, cenné rady, podněty a připomínky při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	9
1. Současný přehled z problematiky	10
1.1. <i>Duchovní dimenze člověka</i>	10
1.2. <i>Religio – náboženství</i>	13
1.3. <i>Místo spirituality v potřebách člověka.....</i>	15
1.4. <i>Možné spirituální potřeby klientů.....</i>	16
1.4.1. <i>Potřeba najít smysl života.....</i>	16
1.4.2. <i>Potřeba najít smysl utrpení</i>	18
1.4.3. <i>Potřeba transcendence</i>	20
1.4.4. <i>Potřeba milovat a být milován</i>	21
1.4.5. <i>Potřeba víry</i>	24
1.4.6. <i>Potřeba naděje</i>	26
1.4.7. <i>Potřeba mít čisté svědomí</i>	28
1.4.8. <i>Potřeba odpouštět druhým</i>	19
1.4.9. <i>Potřeba modlitby a meditace</i>	31
1.4.10. <i>Potřeba symbolů a obrazů</i>	32
1.5. <i>Rozhovor jako nástroj duchovního doprovázení</i>	34
1. 5. 1. <i>Dialog - cesta k porozumění</i>	34
1. 5. 2. <i>Specifika duchovního rozhovoru</i>	36
1. 5. 3. <i>Umění naslouchat.....</i>	38
1. 5. 4. <i>První fáze duchovního rozhovoru.....</i>	39
1. 5. 5. <i>Druhá fáze duchovního rozhovoru</i>	41
1. 6. <i>Role duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů</i>	43
1. 6. 1. <i>Služba trpícím a nemocným v dějinách církve.....</i>	43
1. 6. 2. <i>Role duchovních v dnešní české společnosti.....</i>	46
1. 6. 3. <i>Současné trendy spirituální služby v českém zdravotnickém systému....</i>	49
1.7. <i>Pojetí služby duchovních v jednotlivých křesťanských církvích</i>	51
1.7.1. <i>Osoba duchovního v katolické církvi.....</i>	51
1.7.2. <i>Pojetí svátostí v katolické církvi</i>	52

1.7.3. Pojetí služby duchovního v Církvi československé husitské.....	57
1.7.4. Pojetí služby duchovního v Českobratrské církve evangelické	58
2. Cíle práce a pracovní hypotézy	59
2.1. Cíle práce	59
2.2. Pracovní hypotézy	59
3. Metodika a charakteristika sledovaných souborů	60
3.1. Metodika.....	60
3.2. Charakteristika sledovaných souborů	60
4. Výsledky	61
4.1. Výsledky výzkumu u zaměstnanců domovů důchodců.....	61
4.2. Výsledky výzkumu u klientů domovů důchodců.....	88
4. 2. 1. Výsledky výzkumu u klientů domova důchodců Máj v Českých Budějovicích.....	88
4. 2. 2. Výsledky výzkumu u klientů domova důchodců Dobrá Voda u Českých Budějovic.....	92
4. 2. 3. Výsledky výzkumu u klientů Domova pokojného stáří sv. Alžběty v Plzni.....	94
4.3. Výsledky výzkumu u duchovních vybraných církví.....	98
4. 3. 1. Duchovní katolické církve.....	98
4. 3. 2. Duchovní Církve československé husitské.....	99
4. 3. 3. Duchovní Českobratrské církve evangelické.....	100
5. Diskuse	102
6. Závěr	113
7. Seznam použité literatury	115
8. Přílohy	121

Seznam použitých zkratek

CMTF UP	- Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
1 J	- první list Janův
Jk	- list Jakubův
KKC	- Katechismus katolické církve
1 Kor	- první list Korintským
2 Kor	- druhý list Korintským
LDN	- léčebna dlouhodobě nemocných
Lk	- evangelium podle Lukáše
Mdr.	- kniha moudrosti
Mk	- evangelium podle Marka
Mt	- evangelium podle Matouše
ONP	- oddělení následné péče
Pís	- Píseň písní
Sk	- Skutky apoštolů

Úvod

Duchovní dimenze člověka byla v pomáhajících profesích dlouhou dobu tabuizována a péče o ni opomíjena. Na nemocného bylo pohlíženo jen jako na soubor medicínských diagnóz. V současnosti se vracíme k dávne moudrosti celostního pojetí člověka jako bytosti „bio-psycho-socio-spirituální“, jak odráží i definice zdraví dle Světové zdravotnické organizace jako „stavu úplné bio-psycho-socio-spirituální pohody (wellbeing).“

Zatímco pojmem „bio-psycho-sociální“ alespoň v teoretické rovině většinou rozumíme, u výrazu „spirituální“, který se k této trojici přidává čím dál častěji, obvykle tápeme. Buď nám termín „spirituální“ významově splývá s psychickou dimenzí člověka nebo jej odsouváme do sféry čistě náboženské. Tato diplomová práce si klade za cíl duchovní oblast blíže charakterizovat. Není ovšem možné uchopit ji zcela. Jedná se o sféru natolik širokou, hlubokou, pestrou a u každého člověka jedinečnou, že každá snaha o její popis se nutně stává redukcí. Ani tato diplomová práce tudíž není výjimkou.

Téma „Služba duchovních v domovech důchodců jako forma naplňování spirituálních potřeb klientů“ jsem si vybrala z toho důvodu, že se problematikou spirituální péče o nemocné dlouhodobě zabývám a navázala jsem tak na svoji bakalářskou práci s názvem „Spirituální potřeby nemocných a jejich naplňování v ošetrovatelské praxi.“ V této diplomové práci jsem se více zaměřila na jeden dílčí aspekt péče o spirituální dimenzi člověka – na službu duchovních. Soustředila jsem se na pojetí spirituální služby v římskokatolické církvi, v Církvi československé husitské a v Českobratrské církvi evangelické, které byly dle sčítání lidu v roce 2001 v České republice nejvíce zastoupeny.

Z hlediska terminologie je třeba poznamenat, že termín „domov důchodců“, byl od 1.1. 2007 dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách nahrazen označením „domov pro seniory.“ V době zadání diplomové práce mi však tato skutečnost nebyla známa a samotná zařízení nejsou ještě pod novým názvem zaregistrována. Přidržela jsem se tedy označení „domov důchodců.“ Dále je nutno upřesnit, že pojem „katolická církev“ je v této diplomové práci užíván jako synonymum pro církev římskokatolickou.

1. Současný přehled z problematiky

1.1. Duchovní dimenze člověka

V průběhu uplynulého století, kdy v medicíně došlo k mnoha cenným vědeckým objevům, k nárůstu dříve netušených moderních technologických postupů a fragmentaci znalostí mezi vzájemně izolované odborníky, zredukoval se pohled na člověka jako na soubor orgánů, které je možno v případě poruchy ve zdravotnickém zařízení opravit. Svoji celistvost ztratila v této době nejen osobnost nemocného a potažmo jeho nemoc, chápaná ryze na úrovni fyzických příznaků, ale i osobnost lékaře a sestry. Vykonavatelé pomáhajících profesí jako by zmizeli za hradbou přístrojů a byrokratických povinností. Tento tzv. biomedicínský model nalézající příčiny a mechanismy veškerých potíží člověka pouze v jeho somatické stránce, osudově podcenil dimenzi psychologickou, sociální i duchovní, a to jak v diagnostice, tak v léčbě. (Halík, 1991, Munzarová, 2002, Smékal, 2002, Šimek, 2006)

Výše popsaný model se však záhy ukázal jako nedostačující a medicína se začala vracet k dávné moudrosti Paracelsové: „Lékařem se člověk stává tehdy, když ví, že to, co působí, je nepojmenované, neviditelné a nehmotné.“ (in Moore, 1997) Oním nepojmenovaným, neviditelným a nehmotným není ovšem míněno to, co dnes moderní lékařství díky mikroskopům a rentgenovým paprskům hravě prohlédne. Na mysli máme tajemství lidského nitra: emoce, myšlenky, osobní historii, mezilidské vztahy, přání a mravní a duchovní hodnoty. (Halík, 1991, Moore, 1997)

V 70. letech 20. století byl biomedicínský model rozšířen o pohled psychologický a sociální. S pojmem „bio-psycho-sociální přístup“ se dnes v oblasti pomáhajících profesí běžně setkáváme. Stále častěji se k této trojici přidává rovněž rozměr spirituální. Koncept čtyř dimenzí člověka vychází z filosofické antropologie a své zakotvení našel např. v Univerzální deklaraci o bioetice a lidských právech UNESCO nebo v definici zdraví dle WHO, jako „stavu úplné bio-psycho-socio-spirituální pohody (wellbeing).“ (Doskočil, 2006 b, Prokop, 2007)

Zatímco obsah prvních tří dimenzí je nám alespoň v teoretické rovině většinou jasný, u pojmu „spirituální“ často nevíme. Buď nám význam tohoto termínu zcela splývá s psychickou stránkou člověka nebo jej řadíme do oblasti ryze náboženské. (Doskočil, 2006 c) Těžkosti s porozuměním výrazu „spirituální“ mají své opodstatnění. V dnešní pluralitní společnosti je chápání slov „duše, duch, psychický, mentální, spirituální,“ velmi rozmanité. Lidé již nemluví „náboženskou řečí,“ a posouvá se tak i význam mnoha slov. Pro někoho mohou být výrazy duše a duch totožné. (Kašparů, 2002) Je třeba vzít v úvahu rovněž 40 let komunistické totality, kdy byla duchovní dimenze člověka záměrně tabuizována, a budoucím vykonavatelům pomáhajících profesí se v problematice spirituálních potřeb klientů dostalo nulového vzdělání.

Ani dnes však nejsme s objasněním tak širokého pojmu, kterým spiritualita bez pochyby je, zcela hotovi. Jezuita Scheldrake trefně tvrdí, že spiritualita je jednou z oblastí, o níž všichni prohlašují, že rozumí jejímu významu do té doby, než ji mají definovat. (in Borecký, 2005) Etymologicky pochází slovo spiritualita z latinského spiritus a znamená duch, dech, řecky pneuma, hebrejsky ruah, chápáno jako pohyb vzduchu, vanutí, dech, tedy něco dynamického, jakýsi princip života, který v biblickém pojetí odlišoval živého jedince od mrtvého. Duchem může být míněn také přesah, sebepřekročení, vztáhnutí se k vyšším věcem, neboli transcendence. (Novotný, 1992) Výraz „spirituální“ je tedy synonymem pro české slovo „duchovní.“

Pokusů o vymezení pojmu spiritualita nacházíme celou řadu. Výstižně se snaží spiritualitu definovat pastorální teolog Aleš Opatrný: „Spirituální hodnoty jsou obtížně sdělitelné a druhému do značné míry nepřístupné hloubky bytí a životních jistot člověka, které během života hledá a opírá se o ně. Tyto hodnoty mají tendenci přesahovat vše, co běžný lidský život obsahuje. Proto jsou mnohdy nazývány hodnotami transcendentními. Pro někoho jsou tyto hlubiny spíš "něčím" (hlubiny duše, osud, apod.), pro jiného jsou místem setkání s "někým" (s tím, koho tuší, ale neumí ho nazvat; s nejhlubším tajemstvím; s Bohem).“ (Opatrný, 2006)

Duchovní rozměr – uvědomělý nebo neuvědomělý - je vlastní každému člověku, netýká se pouze osob věřících v Boha nebo lidí nábožensky praktikujících, lidově

řečeno těch co, „chodí do kostela.“ (Doskočil, 2006 c, Malý in Mašát, 2006, Šimek, 2006)

Spiritualita a náboženství jsou ve své podstatě odlišné entity, ale mohou se v mnohém překrývat. Obvykle se za nadřazený pojem považuje spiritualita, jež může a nemusí nabývat náboženských kontur. (Doskočil, 2006 c) Spiritualita hledá věci vyšší, něco, co nás samotné přesahuje. Hledá také odpovědi na zásadní otázky po smyslu života, utrpení, smrti, odpověď na otázku života po smrti, hledá pravdu. (Irmiš, 2002). Lze ji chápat rovněž jako vztah k sobě, k druhým lidem a k životnímu prostředí, který označujeme jako horizontální dimenzi duchovního života, a vztah s transcendentnem, které někteří nazývají Bohem, tedy duchovní vertikálou. (Křivohlavý, 1991, Mauk – Schmidt, 2004)

Druhé pojetí shledává jako obecnější termín náboženství a spiritualitu vidí jako jádro náboženství, jako jakousi náboženskou praxi. Tomuto chápání se blíží termín spiritualita jako označení způsobu života – např. laická spiritualita, kněžská spiritualita, mnišská spiritualita, kontemplativní spiritualita, spiritualita dnešní mládeže, atd. – nebo spiritualita definovaná na základě časového a místního určení – např. středověká spiritualita, spiritualita Východu. (Borecký, 2005, Prokop, 2007) Spiritualitu nelze definovat samu o sobě, ale vždy v místním a historickém kontextu. „Každá doba a kultura vtiskuje spiritualitě osobitý ráz. Spiritualita, která by měla mít nadčasovou podobu, riskuje, že nebude aktuální na žádném místě a v žádné době.“ (Slovník spirituality, 1999, 917 s. in Borecký, 2005)

Zanechme však složitých úvah o možném definování spirituality a obraťme svou pozornost zpět k člověku a jeho dimenzím. Duchovní rozměr, přesahující smyslově ověřitelnou a měřitelnou skutečnost, bývá často chápán jako protiklad k hmotnému a tělesnému. Křesťanské spiritualitě vycházející z židovské tradice, v jejímž kontextu je psaná tato práce, je ve své podstatě naprosto cizí dualismus duše a těla. Biblické nazírání na člověka lze právem označit za kořen holismu, jenž vidí lidskou bytost jako na části nedělitelný celek. Obzvláště vlivem novoplatoniků bylo ovšem toto pojetí značně zkaleno a dodnes se mnozí lidé, křesťany nevyjímaje, domnívají, že křesťanská spiritualita má právě onen dualistický charakter: tělo versus duch, kdy se spojení duše

s hříšným tělem stává politováníhodnou skutečností, jak vyjadřuje známý výrok Platónův: „Sóma séma – tělo je našim hrobem.“ Takovéto skreslení křesťanského pohledu na duchovní skutečnost bývá bohužel velice časté, i když je v rozporu s jádrem křesťanské spirituality. (Ambros, 2002, Borecký, 2005, Doskočil, 2005 a, Irmiš, 2002)

1. 2. Religio - náboženství

Duchovní život si mnohdy spojujeme s náboženstvím. V této podkapitole se budeme zabývat fenoménem náboženství jako takovým a následně přejdeme k specifické náboženské situaci v České republice.

Jak již bylo napsáno, spiritualita (duchovnost) a religiozita (náboženskost) jsou ve své podstatě odlišné entity, ale mohou se v mnohém překrývat. Spiritualita hledá věci vyšší, něco, co nás samotné přesahuje. Hledá také odpovědi na zásadní otázky po smyslu života, utrpení, smrti, odpověď na otázku života po smrti, hledá pravdu. Často lidé říkají: „Nevěřím v Boha, ale něco nad námi je.“ Spiritualita tedy nemusí zákonitě vyústit ve víru v Boha. (Irmiš, 2002)

Naproti tomu náboženství, jak vyplývá ze slovního základu a jak tomuto pojmu většinou rozumíme, předpokládá existenci Boha nebo bohů. Náboženství je také zasazeno do kontextu konkrétní náboženské tradice, většinou souvisí s církví nebo jinou denominací. K náboženství se váže věrouka, mravouka, náboženské obřady a hierarchie dané náboženské skupiny. Velmi stručně by se dalo říci, že náboženství je duchovní život podle pravidel určité náboženské skupiny. (Irmiš, 2002, Mauk – Schmidt, 2004)

Termín „religio“ pochází z latiny a překládá se jako víra, náboženství, zbožnost nebo bohoslužba. (Novotný, 1992) Substantivum „religio“ je odvozeno od slovesa „relegere,“ což znamená znovu číst, číst z možností nového porozumění.“ (Halík, 2005) Pojem náboženství nemá přesný ekvivalent v mimoevropských jazycích a v Evropě samotné se význam tohoto slova v průběhu dějin pronikavě měnil. Podrobnější pojednání o vývoji chápání výrazu náboženství však není předmětem této diplomové práce. (Halík, 2002)

Pro nás je důležité uvědomit si, že náboženství je vždy kulturně a dějinně podmíněnou skutečností, je „čteno stále znovu“ a v dnešní české společnosti není naším přirozeným pojátkem s většinou lidí kolem nás. Společenský život obce se dnes neodehrává za kostelními zdmi a lidé již nemluví „náboženskou řečí.“ Hlavní roli ve formování myšlení a životních postojů lidí převzala masová média. (Halík, 2002, Herman, 2007)

Dnešní český člověk ovšem není nevnímavý vůči duchovním hodnotám a mnohdy doslova hladoví po spiritualitě a především po spirituálních zážitcích, což je patrné například na stále narůstajícím zájmu o východních náboženství a duchovní směry. Křesťanství, naše „domácí náboženství,“ bývá, zvláště pro mladou generaci, často nepřitažlivé. Nezřídka se ovšem také stává, že člověk, který na své duchovní pouti poctivě hledal závratné výšiny a propastné hlubiny mimo křesťanství, ke křesťanství se dostane a objeví, že vůbec není tak fádňák jak, si myslel (Irmiš 2002, Halík, 2002, Hučín 2002).

Současnou situaci v ČR charakterizuje kromě „spirituální lačnosti“ rovněž důraz na autonomii jedince a pocit odporu k jakékoli instituci. Tento fakt lze považovat za jeden z důvodů, proč lidé, kteří v Boha věří, nechtějí mít s církví nebo jinou náboženskou institucí nic společného. Dalším aspektem je pohled na temné stránky historie křesťanských církví, náboženské války v minulosti i současnosti nebo špatná osobní zkušenost s duchovním či věřícími. (Irmiš 2002, Hučín 2002, Škrlová, 2002)

Přesto přese všechno má křesťanská kultura v Čechách hluboce zapuštěné kořeny. Lidé jsou stále vnímaví k symbolům a obrazům (kříž, rozžatá svíce) a slaví křesťanské svátky. O Vánocích jdou dokonce někteří na půlnoční mši, i když se nepovažují za křesťany. Čech se zkrátka do křesťanské kultury rodí, jeho víra je však věcí svobodné volby. (Irmiš 2002, Halík, 2002, Hučín 2002).

Pro duchovní a vykonavatele pomáhajících profesí vůbec je důležité orientovat se ve zvyklostech různých náboženských vyznání a především respektovat svobodu druhého člověka. Podstatné je, aby ten, který se snaží druhým pomáhat, měl jasno ve své spiritualitě a náboženství, ale nikdy klientovi nic nevnucoval. Příkladem nám může

být výrok Matky Terezy: „Dříve jsem si myslela, že musím lidi obracet. Dnes vím, že je musím milovat, a obracet si je bude Pán.“ (in Svatošová, 2000)

1. 3. Místo spirituality v potřebách člověka

V souvislosti s péčí o člověka a jeho jednotlivé dimenze je dnes velmi rozšířený pojem „potřeba.“ Vždyť kdo se v rámci vzdělávání v pomáhajících profesích nikdy nesešel se známou Maslowovou pyramidou lidských potřeb? V této kapitole se pokusíme objasnit, zda je vůbec adekvátní v kontextu lidské spirituality hovořit o „spirituální potřebě“ a následně jejím „naplnění.“ (Prokop, 2007, Trachtová, 2001)

Pojem „potřeba“ si většinou spojujeme s jistou frustrací, v jejímž důsledku je člověk motivován hledat uspokojení dané potřeby. Prvořadým úkolem zdravotnického personálu většinou bývá zajistit klientovi komfort ve fyzické oblasti, odstranit fyziologické dysfunkce klienta a vyléčit jej nebo alespoň zmírnit symptomy onemocnění. (Prokop, 2007)

Saturace psychických potřeb je mnohem složitější. Ve sféře lidské psychiky se odehrává interpretace reality, v níž se člověk nachází, veškeré vnitřní prožívání jedince a z toho vyplývající chování. Obzvláště v období krize, jež může být způsobena např. vážnou nemocí, ztrátou blízkého člověka a mnoha dalšími faktory, je třeba věnovat psychické stránce zvýšenou péči. Mnohdy je nezbytná odborná pomoc psychologů a psychiatrů. (Prokop, 2007)

Naplňování potřeb v sociální sféře lidské bytosti se zpravidla uskutečňuje skrze rodinu, blízké přátele a vůbec všechny lidi, se kterými klient přichází do styku. Skutečnost, že člověk je svou podstatou tvor společenský, je pochopitelná a všeobecně známá, jak dokládá i výrok Martina Bubera: „Člověk se stává člověkem prostřednictvím druhého člověka.“ (in Prokop, 2007) Dle etického kodexu práv pacientů by měli mít příbuzní možnost kdykoli svého blízkého navštívit. Kolik zařízení toto umožňuje, už je ovšem otázka jiná.

Duchovní dimenze člověka je nejnepřístupnější uchopitelná a pochopitelná, „obtěžně sdělitelná a druhému do značné míry nepřístupná,“ jak již bylo napsáno výše.

(Opatrný, 2006) V zahraniční literatuře se s termínem „spirituální potřeba“ („spiritual need“) běžně setkáváme a tento výraz zdomácněl i u nás. (Stanworth, 2004) Není to však označení nejšťastnější již z důvodu nevhodných konotací slova „potřeba“ v českém jazyce. Velkou otázkou dále zůstává, zda lze hovořit o „potřebě,“ když nikdy, alespoň ne na tomto světě, nemůže dojít k jejímu totálnímu naplnění. Pojem „spirituální potřeba“ je pouhým abstraktním konstruktem, který je vhodné používat z toho důvodu, aby nebyla péče o duchovní dimenzi člověka zanedbávána, ale nikdy by neměl sloužit k posílení vlastní důležitosti pracovníka spirituální služby, který může mít tendenci připsat si na své konto úspěch: „Naplnil jsem tolik a tolik spirituálních potřeb svých svěřenců.“ (Prokop, 2007)

Co říci na závěr tak obtížně uchopitelného tématu? Slovo „spirituální potřeba“ redukuje hloubku a pestrost duchovního života jedince. (Prokop, 2007) Nitro každého člověka je tajemství a lidský život neustálým hledáním. Křesťanský pohled na tuto problematiku nejlépe vystihuje výrok sv. Augustina: „Nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě, Bože.“

1. 4. Možné spirituální potřeby klientů

Klasifikace možných spirituálních potřeb byla sestavena na základě výzkumu k bakalářské práci „Spirituaální potřeby nemocných a jejich naplňování v ošetrovatelské praxi.“

1.4.1. Potřeba najít smysl života

Nejstarší a nejrozšířenější otázkou lidstva je otázka: „Proč?“ Viktor Frankl, lékař, který prožil hrůzy koncentračního tábora a stal se jedním z nejrespektovanějších psychiatrů všech dob, charakterizoval tuto problematiku takto: „Otázka po smysluplnosti života, ať je výslovně položena nebo jen matně tušena, je specificky lidskou otázkou.“ (in Křivohlavý, 1994)

Je toho mnoho, v čem lidé hledají smysl svého života. Se smysluplností nějaké činnosti úzce souvisí dosažení určitého cíle, tedy úspěch. Dnešní doba je hodně zaměřena na výkon, na měřitelné výsledky. „Neúspěch ale neznamená nesmyslnost našeho snažení,“ praví V. Frankl.“ (in Křivohlavý, 1994) Alfred Längle k tomuto tématu poznamenává: „Žít smysluplně znamená, že jsem se zaměřil na něco hodnotného. To zůstává smysluplným, i když jsem třeba tohoto cíle nedosáhl nebo když jsem svou práci nedokončil.“(in Křivohlavý, 1994) Tedy každá opravdová lidská snaha má smysl sama o sobě, podílí se na osobnostním růstu člověka, i když její konkrétní výsledky nemusí být na první pohled zřejmé. Významnou roli ve smysluplnosti života hrají mezilidské vztahy. Elisabeth Lukasová tuto skutečnost vyjadřuje takto: „Úspěch sám o sobě není nic, pokud není s někým sdílen.“ (in Křivohlavý, 1994)

V. Frankl od sebe odlišil dvě situace. Při té první zde stojí člověk, zrak upřený ke hvězdám nebo k přírodě a ptá se: „Živote, řekni mi, jaký máš pro mě připraven smysl života?“(in Křivohlavý, 1994) Ve druhé situaci se vše odehrává zcela opačně. Člověk je tím, kdo je dotazován po smysluplnosti života. Život sám mu klade tuto otázku. Přitom na ni vyžaduje zcela konkrétní odpověď a to nejen slovy, ale především skutky.

Hledání smyslu života v duchovní sféře je často pokládáno za útěk od reality, za pasivní chování. Opak je pravdou. Je mnohem snadnější duchovní dimenzi bezmyšlenkovitě odmítnout, nezkoumat žádné výšiny a hlubiny, protože společnost požaduje snadné a rychlé odpovědi na ty nejsložitější otázky, kdežto duchovní cesta bývá někdy strmá a trnitá. (Křivohlavý, 1994, Urban, 2004)

Dosavadní psaní o smyslu života se může jevit jako pouhá teorie, ze které nelze vyvodit nic praktického a která už vůbec není schopna pomoci k hlubšímu pochopení spirituálních potřeb klienta. Proto zde uvedeme některé praktické závěry, které ze svého přemýšlení o smysluplnosti vyvodil psycholog Jaro Křivohlavý: „Nelze ji předepsat jako lék pacientovi. Je možno ji postřehnout, jako někdo postřehne srnku v lese. Nelze ji nařídít nebo přikázat jako rozkaz na vojně. Je možno ji nahlédnout jako krásu obrazu. Nelze ji vyrobit např. v určité poradně. Je možno ji vyčíst, jako vyčteme v knize něco mezi řádky. Nelze ji vymyslet i při značné míře inteligence. Je možno ji intuitivně zachytit. Nelze ji uložit jako úkol ve škole. Je možno ji spontánně poznat,

když nám o to jde. Nelze k ní nikoho nutit a říkat: „Ty musíš, je to Tvá povinnost.“ Je možno ji dostat jako dar, když se nám, obrazně řečeno, rozsvítí v hlavě.“ Všechny tyto metafory hovoří o probuzení spících možností v člověku a objevení hodnoty nejrůznějších situací v životě (Křivohlavý, 1994).

Odpověď na otázku, „Kudy vede cesta ke smysluplnému životu?“ podává A. Längle naznačením pěti kroků:

1. Neuzavírat se do ústraní, ale otevřít se životu.
2. Otevřít oči, uši a srdce a vidět, co se kolem děje.
3. Slyšet, vidět a chápat výzvy, které k nám ze světa doléhají.
4. Správně výzvy interpretovat a s přihlédnutím k vlastním možnostem se rozhodnout.
5. Realizovat rozhodnutí a to dvěma způsoby. Něco změnit mimo nás a něco změnit v sobě. (in Křivohlavý, 1994)

1.2.2. Potřeba najít smysl utrpení

O smyslu utrpení bylo napsáno mnoho. Také kardinál Pierre Veillot mistrovsky kázával o utrpení dojmavými slovy. Později však prohlásil: „Řekněte kněžím, že by měli raději mlčet. Nevíme totiž, co to utrpení je. Když jsem je doopravdy poznal, dokázal jsem jenom plakat.“ (Černý P. B., 2007) Tento výrok vystihuje vše, přesto se pokusme pojednat o utrpení z větší šíře.

V souvislosti se zvládáním nemoci a stáří je potřeba najít smysl utrpení velmi aktuální. Když někdo vážně onemocní, určitě si klade otázky: „Proč zrovna já? Co jsem udělal špatně nebo kdo za to může?“ Jistě existuje utrpení, které si člověk způsobuje sám, ale často bývá utrpení zahaleno rouškou tajemství. V osmdesátých letech patřila k nejčtenějším titulům kniha Harolda Kushnera „Když se zlé věci stávají dobrým lidem.“ Nikomu se plně nepodařilo zodpovědět otázku utrpení tolika nevinných lidí na světě. Ne vyčerpávající, ale rozhodně inspirativní odpověď nalezneme v útlé knížce „O milosrdenství s Kateřinou Lachmanovou.“ „Nemocní, staří a postižení jsou tu proto, aby se zdraví na nich učili milosrdenství.“ (Lachmanová, 2000)

Utrpení je nedílnou součástí lidského života: „Pokud trpíme, žijeme. Někdy dokonce při tom i psychicky zrajeme a rosteme, utrpení nás činí bohatšími v poznání a silnějšími a nezdolnějšími v těžkostech.“ (Frankl in Křivohlavý, 1994) Pro trpící by mohl být povzbudivý citát Elisabeth Lukasové: „Smysl utrpení není v tom, že zde je, avšak v tom, jak se k němu postavíme – jaký postoj k němu zaujmeme.“ (in Křivohlavý, 1994) Tuto skutečnost dokládají například životní příběhy lidí, kteří prošli hrůzami z koncentračních táborů, a moudrost, jež z jejich utrpení vzešla. Proto budeme opět citovat V. Frankla: „Člověk může přijít o všechno kromě jediného: nikdo mu nemůže vzít poslední lidskou svobodu – vybrat si za jakýchkoli okolností svůj vlastní přístup, svou vlastní cestu.“ (Urban, 2004)

Přístup je duševní náhled, rozpoložení duše, způsob smýšlení o sobě, o druhých, o okolnostech. Postoj je také očekávání. Nejvíce se Viktora Frankla uprostřed obrovského utrpení koncentračního tábora dotýkalo, když si jeho spoluvězni sami vzali život, přestali doufat v jeho smysl. (Urban, 2004) Psycholog C. G. Jung k této problematice poznamenává: „Nesmyslnost brání plnosti života a znamená proto nemoc. Smysl činí snesitelným mnohé, snad vše.“ (in Chodura 1999)

Vyrovnat se s utrpením vyžaduje opravdu velkou míru osobní zralosti, je to běh na dlouhou trať. Uvedeme zde několik kontraproduktivních postojů, které může člověk k utrpení zaujmout. Nejsou však odsouzeníhodné, protože nikdo z nás není dokonalý, všichni jsme na cestě a můžeme své nedostatky postupně překonávat.

1. *Hyperreflexe*: Tímto pojmem myslíme „nadměrné trápení se trápením.“ Je to takový bludný kruh, ve kterém nemocný stále dopodrobna rozebírá detaily svého utrpení a příliš se soustředí na sebe. Sám si tak škodí, zhoršuje svůj zdravotní stav a podléhá strachu.
2. *Sebelitování*: Sebelitování je ještě hlubší podobou hyperreflexe. Často se na něm podílejí druzí lidé, kteří trpícího člověka přirozeně litují, a on si pak může ve svém postavení trpícího libovat. Může dokonce odmítat lidi, kteří ho chtějí povzbudit a skutečně mu pomoci.
3. *Masochismus*: Jedná se o závažnou psychickou poruchu, kdy si lidé navozují utrpení z vlastní vůle pro utrpení samé. Jde o záměnu neštěstí za štěstí.

4. *Přehlušování utrpení*: Bolest by byla kapitolou sama pro sebe. Rozhodně je na místě ji farmakologicky a chirurgicky řešit. Přehlušováním utrpení však myslíme zneužívání léků na bolest a psychofarmak. Takové počínání souvisí s mentalitou „snadno a rychle.“
5. *Propadnutí panice*: Jistě existují situace, kdy „přeteče džbán,“ utrpení se zdá vskutku nesnesitelné a člověk si začne zoufat. Propadne panice. Je zde nebezpečí fatálního vidění situace, že nemá žádnou cenu o cokoli se pokoušet, možná tak ještě o sebevraždu (Křivohlavý, 1994).

V souvislosti se snášením utrpení uveďme na závěr moudrý úryvek z básně od Jana Skácela:

A dej mi sílu unésti
všechno, co změnit nemám sil.
Odvalu, abych to, nač stačím,
na tomto světě pozměnil.
A také moudrost, abych znal
a od sebe to rozeznal. (Balašová, 2004)

1.2.3. *Potřeba transcendence*

Je pravda, že člověk hledá své vlastní štěstí, uspokojení svých vlastních potřeb a chce prosazovat a realizovat své vlastní plány. Přesto je schopen, nadchnout se pro něco, co jeho vlastní já přesahuje. V. Frankl k tomu píše: „Člověk se přesahuje jen do té míry, v níž plní smysluplnost svého života. Tato seberealizace se tak rodí jako důsledek plnění jeho smyslu života, ne však jako účel jeho snažení. Jen existence, která sama sebe přesahuje, může se seberealizovat. Tím však, že se snaží realizovat jen sama sebe, mine se svým cílem.“ (in Křivohlavý, 1991) Jinde dodává: „Býti člověkem znamená směřovat (odkazovat) mimo sebe, na něco, co je jiné než já sám, na něco, co je smysluplné, nebo na vzájemný mezilidský vztah. V té míře, jak se člověk takto přesahuje, uskutečňuje se (seberealizuje se). Změnit může člověk jen sebe sama, avšak sebe může změnit vždycky.“ (in Křivohlavý, 1991)

Na toto téma můžeme uvést známý biblický verš: „Kdo by si chtěl svůj život zachránit, ztratí jej, kdo však svůj život pro mě ztratí, nalezne jej.“ (Mt 10, 39) Tato věta zní v mnohých uší drasticky, ale ve své podstatě je velmi osvobozující, nejde o žádné popření pudu sebezáchovy nebo fanatismus. Základní Buddhova myšlenka je velmi podobná: „Lpění způsobuje utrpení.“ Svatý František z Assisi tuto skutečnost vyjadřuje slovy: „Učiň mě, Pane nástrojem, ať zářím Tvým pokojem.“

Když hovoříme o duchovním rozměru člověka, hovoříme též o transcenci. Transcendence znamená překročení sebe sama, vztáhnutí se k věcem vyšším. Tato vertikální dimenze duchovního života, tedy vztah s transcendentem, jde ruku v ruce s horizontální dimenzí duchovního života, vztahem k sobě samému, k druhým lidem a k životnímu prostředí. (Křivohlavý, 1991)

1.2.4. *Potřeba milovat a být milován*

Potřeba milovat a být milován je hluboce zakořeněna v každé lidské bytosti. Asi žádné jiné slovo však není tak zprofanované jako právě slovo láska. Proto se mnozí mohou divit, proč lásku zařazujeme mezi spirituální potřeby. Při vyslovení tohoto pojmu si často lidé vybaví projev lásky mezi mužem a ženou, tedy sexualitu, o které se většinou soudí, že nemá s duchovní dimenzí člověka pranic společného. Ale není tomu tak. Člověk překračuje vlastní horizont právě v sexualitě, je v ní skryta touha po transcenci. Neštěstí ale spočívá v tom, když se sexualita stane jediným místem, kde člověk sám sebe překračuje. V 19. století byla sexualita přímo zbožštěna, stala se jediným tajemstvím, které člověku ještě zbylo, když ztratil smysl pro duchovní život. Sexualita získala téměř mystickou hodnotu a byla jí připisována daleko větší moc, než jakou může skutečně nabídnout. „Tam, kde se příroda a přirozenost stane poslední skutečností, je nositelem tajemství lidské osobnosti už jen sexualita.“ (Grün, 2001) A na jiném místě čteme: „Sexualita představuje příslib živoucnosti. Kdo je neschopen vycítit ve všem tajemství života a lásky, upne se k sexualitě, protože mu dává vytušit cosi z transcendence a sebezapomnění.“ (Grün, 2001) Místo aby se člověk povrchem přirozenosti opět dostal k duchu, upíná se k sexualitě jako k nejvyšší hodnotě. Veškerý reklamní průmysl je založen napodněcování sexuality, stačí se projít po městě, pustit si

rádio nebo televizi, zapnout internet nebo si přečíst noviny. Již zmiňovaná metoda „snadno a rychle“ se tedy neuplatňuje jen při vyrovnávání se s utrpením, ale také při naplňování nejhlubších lidských tužeb.

Čeština zná pouze jediný pojem pro lásku, zatímco řečtina rozlišuje tři výrazy: erós, filia a agapé (Grün, 2004 b).

Pojmem erós je označována láska mezi mužem a ženou. Starozákonní Píseň písni opěvuje tento vztah jako velký Boží dar člověku: „Silná jako smrt je láska, nezlomná jako podsvětí je vášeň. Zátopy vod nemohou uhasit lásku a proudy řek ji neodplaví. Kdyby chtěl někdo za vše, co má v domě, koupit lásku, sklídí svrchovanou hanbu.“ (Pís 8,6-7)

Fíllia je láskou mezi přáteli. Tato láska si netouží druhého přivlastňovat (to by ostatně láska mezi mužem a ženou neměla chtít také), ale miluje jej pro něj samého, raduje se z něj a přijímá ho i s jeho chybami. Velmi výstižný je citát: „Pravý přítel je ten, který o tobě hodně ví a má tě stále stejně rád.“ (Storzerová, 1998) Matka Tereza na toto téma řekla: „Kdo lidi soudí, nemá je kdy milovat.“ (in Pellar, 2002) Řekové si velmi cenily přátelství. Cicero o přátelství napsal: „Z radosti přátel se těšíme neméně než z radosti vlastní, spolu pak trpíme s nimi v jejich trápení.“ (in Grün, 2004 b) Aristoteles praví: „Kdo je to přítel? Člověk, jehož duše dlí i v našem těle. (in Pellar, 2002) V evangeliu stojí: „To je mé přikázání, abyste se milovali navzájem, jako jsem já miloval vás. Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život. Vy jste moji přátelé, činíte-li, co Vám prikazuji. Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce.“ (Jan 15, 12-15) Každý jistě zná pravdivé přísloví: „V nouzi poznáš přítele.“ Právě příteli svěří často nemocný člověk svá nejnaternější přání a také svoje trápení. Proto jsou přátelé nezastupitelní v péči o spirituální potřeby nemocného.

Agapé je láska božská, dokonalá, bez nejmenšího stínu sobectví. „Je to bytostné, hluboké přání dobra – nejen příteli, ale každému člověku.“ (in Grün, 2004 b) Agapé je opravdu nejvyšší forma lásky a nebývá vždy snadné o ni usilovat. Obzvlášť náročný je křesťanský požadavek lásky k nepřítelům: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: Milovat budeš

bližního svého a nenávidět nepřítele svého. Já však vám pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce, protože on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé.“ (Mt 5, 43-45) O lásce k lidem, kteří nám ublížili, bude ještě zmínka v podkapitole „Potřeba odpouštět druhým.“ Je nutno dodat, že nepostupujeme od erótu k filii a od filie k agapé, ale všechny tři formy k sobě neoddělitelně patří (Grün, 2004 b, Benedikt XVI, 2006).

Abychom mohli mít doopravdy rádi druhé lidi, musíme mít nejprve skutečně rádi sebe sama. Může to vyznít sobecky, ale je to hluboká pravda, kterou potvrzuje i psychologie. Vždyť největší křesťanské přikázání zní: „Miluj Hospodina, Boha svého z celého svého srdce, celou svou duší, celou svou silou a celou svou myslí a miluj svého bližního jako sám sebe.“ (Lk 10, 27) Poslední slova „jako sám sebe“ jsou často opomíjena nebo je jim připisován nesprávný význam. Z lásky k bližnímu se pak stane přikázání, které nás odcizuje nám samým a klade na nás nesplnitelné požadavky. Je mnoho lidí, zdravotníky nevyjímaje, kteří se dlouhá léta velmi horlivě starali o druhé lidi a na sebe nechtěli ani pomyslet. Ve stáří se pak může dostavit pocit, že ze sebe vydali úplně všechno, a začnou kolem sebe kroužit právě tím způsobem, který si dříve tak přísně zakazovali. Jistě, láska je náročná, vyžaduje oběti a námahu, ale člověk musí mít vždy na paměti to, že nelze lásku dávat, když ji nemáme odkud načerpat. Přijetí sebe sama a zdravá láska k sobě nás tedy nevede k narcistickému kroužení kolem svého já, ale otvírá nás lásce druhých lidí i lásce Boží a uschopňuje nás milovat Boha i bližního (Grün, 2004 a, Grün, 2004 b). Přijetí sebe samého je v podstatě pokorné uznání svých chyb a pravdivé přiznání si svých kladných stránek. Jak napsala svatá Terezie z Avily: „Pokora je pravda.“ (Müller, 2001)

U nemocných lidí je veliká touha být milován a přijímán navzdory svému zchátralému tělesnému stavu. Mnozí z nich svoji situaci velmi těžce nesou. Každý zdravotník se jistě ve své praxi setkal s výroky typu: „Už jsem tu jen na obtíž. Nejsem k ničemu, nejraději bych zemřel(a).“ Často se nemocní hodně stydí za svou inkontinenci a imobilitu a přitom stačí tak málo – trpělivý, láskyplný přístup. Nemocný moc dobře vycítí, jestli sestru péče o něj obtěžuje nebo ne. Pro věřící bývá velkou oporou vědomí

lásky Boží, která nehledí ani na výkonnost ani na fyzickou krásu, ale zůstává s člověkem i v nejtěžších okamžicích jeho života. Takoví lidé, i když to opravdu nemají lehké, bývají vyrovnanější a láskyplnější ke svému okolí. Mohou čerpat sílu z výroku Písma: „Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska.“ (1 J 4, 8)

1.2.5. Potřeba víry

Obecně používáme slovo víra ve smyslu: „Věřím Ti. Věřím, že mi říkáš pravdu.“ Víra patří mezi základní postoje našeho života. Pokud bychom jeden druhému nevěřili, žilo by se nám velmi těžko, zavládla by mezi námi nedůvěra. (Grün, 2004 b)

Psycholog Erik Erikson hovoří o pradůvěře, kterou dostává novorozenec do vínku díky kontaktu se svou matkou. Dítě vnímá, že svět je ve své podstatě dobrý a ono je na světě vítáno. Jestliže se někomu této pradůvěry nedostane, přistupuje k životu s bytostnou nedůvěrou, je skeptický k druhým lidem i ke všemu okolo sebe. Pradůvěra je základním předpokladem šťastného života. (Grün, 2004 b)

V rovině spirituální hovoříme o víře jako o víře v něco nebo v někoho. Za věřícího považujeme toho, kdo uznává existenci Boha nebo nějaké vyšší moci či vyššího principu života. Víra je v tomto případě chápána jako protiklad k viditelnosti a hmatatelnosti. Bývá často pojímána jako protiklad k rozumu, zatímco je skutečností rozum přesahující, což trefně vyjadřuje citát: „Kdybys Ho pochopil, nebyl by to Bůh.“ (sv. Augustin in Pospíšil, 2002) Svatý Anselm z Canterbury hovoří o fides quarens intellectum, tedy o víře usilující o vhled, o uschopnění rozumu k hlubšímu vhledu do skutečnosti. Nejedná se zde o opak poznání. (Grün, 2004 b)

Věřit ve smyslu považovat určitou skutečnost za pravdivou není v duchovním životě to nejdůležitější. Podstatný je vztah k Bohu nebo k tomu, v co věřím. Opět se zde dostáváme ke slovu důvěra. Důvěřovat Bohu ale neznamená naivně si myslet, že mě v životě nemůže potkat nic těžkého. Důvěra je založena na vědomí, že nemůže být ohrožena má podstata, ať jsou životní okolnosti jakékoli. (Grün, 2004 b)

Důvěřovat není totéž jako nemít nikdy strach. Někteří věřící lidé trpí výčitkami svědomí kvůli svému strachu. Připadají si malověrní, vždyť by jim přece měla stačit

jejich víra. Strach je třeba si přiznat a sledovat jej až ke kořenům. Touto sestupnou cestou se člověk znovu může propracovat k opravdové důvěře a k vědomí vlastní ceny. (Grün, 2004 b) Právě u trpících a nemocných se s tímto jevem můžeme setkat. Ztrácí víru, protože trpí, a pak se na sebe zlobí, že ztrácí víru.

Víra hraje významnou roli v procesu uzdravování. Kdo by neznal větu: „ Víra Tvá Tě uzdravila. (Mk 5, 34) Vliv víry na psychiku i fyzickou stránku nemocného je prokazatelný. Z křesťanského hlediska je víra pouze podmínkou možného uzdravení, ale uzdravení se nedá vynutit, vždy záleží na Bohu. Křesťan by měl využít všech dostupných medicínských prostředků léčby, rozhodně by ji neměl odmítat se slovy: „Mě uzdraví Bůh.“ Měl by se o své uzdravení snažit, ale neměl by na něm lpět. (Grün, 2004 b)

Je známo mnoho případů, kdy nemocní lidé navštívili nějaké poutní místo za účelem svého uzdravení, žádný zázrak se s nimi nestal, ale odjížděli s hlubokým pokojem. Přijali svoji nemoc a nabyli sil s ní žít a nepodléhat jí. Mohli se také setkat s lidmi, jejichž onemocnění bylo ještě závažnější než jejich, a to je posílilo. Víra tedy nemusí vyústit v zázrak, ale dává sílu věřit v hodnotu lidského života za všech okolností. Ježíšova slova, „Kdo řekne této hoře: Zdvihni se a vrhni do moře! A nebude ve svém srdci pochybovat, ale věřit, že se stane, co říká, bude to mít,“ (Mt 11, 23) nás rozhodně nevybízí k předvádění kouzelnických kousků. Lze je chápat obrazně. Často se ocitáme před celou horou těžkostí a víra nás uschopňuje k nadhledu a síle těžkosti zvládat. (Grün, 2004 b)

Nepodceňujme proto víru nemocných lidí a pracujme s ní jako s velkou hybnou silou v člověku. Pro ošetřující personál i pro duchovní je důležité nevnucovat svoji víru klientovi a vytěžit pro něj co nejvíce dobra a síly z jeho vlastní víry. Může to znít možná paradoxně, ale nejtolerantnější k víře druhých je ten, který je sám ve své víře pevný. Zralý člověk odpovídá na otázky kolem své víry pravdivě, ale nenásilně, podle hesla: „Moje svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého.“ Velmi krásně to ve své řeholi vyjádřil svatý František z Assisi: „Bratři, kteří půjdou mezi nevěřící, mohou mezi nimi duchovně působit tak, že nebudou začínat hádky nebo spory, ale kvůli Pánovi se podřídí každému lidskému zřízení a vyznají, že jsou křesťané.“ (in Pospíšil, 2001)

1.2.6. Potřeba naděje

Nejvyšší hodnotou v duchovním životě je bezpochyby láska, jak píše apoštol Pavel: „Kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.“ (1 Kor 13, 2) A v téže kapitole čteme: „Nyní trvá víra, naděje a láska, ale největší z nich je láska.“ (1 Kor 13, 13) Aby však láska mohla růst, potřebuje prostor, a tímto prostorem je právě naděje. Láska je velmi křehká skutečnost, snadno ochladne, protože ji dusí starosti, strachy a malomyslnost. Zoufalství lehce zamoří srdce člověka a zneschopní jej milovat. Lékem proti zoufalství není burcovat vůli, ale vzkřísit naději. (Grün, 2004 b, Philippe, 2004)

Pravdivé je přísloví, že naděje umírá poslední. Když si člověk uchová pohled naděje na každou situaci, na sebe samého i na druhé, může na nejruznější těžkosti reagovat láskou. V opačném případě se stáhne do sebe a reaguje strachem. Naděje dává člověku sílu začínat stále znova, zbavuje únavy a rozmrzelosti. Starý nemocný člověk, který je plný naděje, má mladou duši. Naopak mnozí mladí lidé se stávají ve svém nitru starci a stařenkami. (Philippe, 2004)

Nemocný člověk často doufá, že bude lépe. Otázkou však zůstává, co to znamená „lépe.“ Někteří doufají v úplné uzdravení, jiní si pod tímto pojmem představují osvobození od útrap, které pro ně může mít dokonce podobu šťastné smrti. U jednoho a téhož nemocného se mohou tyto přístupy střídat. Neexistuje žádný univerzální recept na to, jak se má sestra chovat a co říkat, aby zvládla svou roli doprovázení nemocného. (Haškovcová, 2000)

U nemocných rozlišujeme naději reálnou, částečně reálnou a iracionální. Reálnou naději poskytujeme tehdy, když jsme hluboce přesvědčeni, že existují prakticky dosažitelné možnosti k jejímu naplnění. Tuto naději tedy uplatňujeme u kurativních stavů. (Haškovcová, 2000)

Částečně reálnou naději poskytujeme tam, kde je možné dosáhnout dočasného zlepšení stavu nebo subjektivní úlevy. Tato naděje se u dlouhodobě a nevy léčitelně nemocných praktikuje formou tzv. „medicíny maličností.“ Nemocný bojuje o každý nový den, o chvíle bez bolesti, o okamžiky úlevy od nepříjemných příznaků nemoci,

dokáže se radovat z přítomnosti blízkých a celkově z věcí, kterých si v době zdraví téměř nevšiml a považoval je za samozřejmost. (Haškovcová, 2000)

Prostor pro iracionální naději nastává v případě, když se blíží smrt. Je pouze v kompetenci umírajícího, jakou formu iracionální naděje si zvolí. Mnozí nemocní sní o různých obrazech své záchrany a zvládnutí obtížné situace. O iracionální naději se těžko s nemocným hovoří. Nejvhodnější je aktivní a tiché naslouchání. Krajně nevhodné jsou argumenty z kategorie reálné či částečně reálné naděje. (Haškovcová, 2000)

Obecně se traduje, že věřící lidé umírají ve větším klidu a pokoji, protože jim víra poskytuje naději na posmrtný život. Toto pojetí podstaty věcí je velmi schematické. Jisté je, že mnohým věřícím víra velmi pomáhá při zvládnutí těžkého období umírání, ale nemusí to tak být vždy. Někteří věřící mohou ve svém utrpení pochybovat o dobrotě Boha a mohou mu dokonce vyčítat, že něco takového dopustil. I věřící člověk se musí rozloučit se vším na tomto světě a se všemi, které miloval. Krok do neznáma je často provázen strachem. (Haškovcová, 2000)

Psaní o naději, jakožto o nezastupitelné průvodkyni celým životem, zakončíme úryvkem z básně od francouzského básníka Charlese Péguiho.

Co úžas ve mně probouzí,
tak pravil Bůh, je naděje.
Nadmíru žasnu nad ní.
Ta skromná, maličká naděje,
od níž bys příliš nečekal.
Děvčátko naděje.
Nesmrtelná.
(IN Grün, 2004 b)

1.2.7. *Potřeba mít čisté svědomí*

Slovu svědomí odpovídá latinský výraz „conscientia“ a řecký výraz „syneidesis.“ Všechna tři slova se dají rozdělit na „s“ a „vědomí.“ Ve vědomí má tedy člověk jakési vědomí o sobě samém. Většina lidí je přesvědčena o tom, že svědomí je součástí lidské existence. (Kašparů, 2002)

Svědomí rozhodně není statickou veličinou, ale může správně reagovat pouze tehdy, když se správně rozvíjí. Krátce zde uvedu vývoj svědomí v jednotlivých etapách lidského života. Předškolní dítě akceptuje taková pravidla chování, která určují uznávané autority, tedy především rodiče. Porušení pravidel vnímá dítě jako nepříjemné pocity viny, které se dostavují i tehdy, pokud se o provinění nikdo nedozví. Tak se začíná vyvíjet dětské svědomí, které může být příliš silné, tedy omezující, nebo slabé. Může i zcela chybět. V případě příliš silného svědomí může dítě reagovat strachem, úzkostí i změnou sebepojetí, nejistotou, neprůbojností a pocity méněcennosti. (Kašparů, 2002)

Dítě školního věku si vytváří základ pro autonomní, nikoli pro autoritativně vytvořený smysl pro spravedlnost. Děje se tak především na základě kontaktu s vrstevníky. V období dospívání dochází ke vzdoru vůči autoritám i společenským normám. Dochází k rozvoji nebo též k otupování osobního svědomí. Tento proces člověka provází i v dospělosti, až do konce života, kdy se otupělé svědomí může dostat silně ke slovu. (Kašparů, 2002)

Společenské normy nemohou vždy postihnout četnost a nepřehlednost situací, ve kterých se člověk rozhoduje, jak jednat. Křesťanství se pokouší toto napětí mezi zákonem a svědomím řešit pomocí tzv. epikie (řec.), latinsky aequitas, což znamená vhodnost. Podle významného teologa a filosofa, sv. Tomáše Akvinského, je epikie „vyšší pravidlo lidských skutků,“ tedy pravidlo vhodnosti, přiměřenosti a dovolenosti. Nejde o pokus obcházení nějaké normy, ale případné jednání proti liteře zákona je možné, pokud by jeho přesné dodržení bylo na úkor ducha zákona (Kašparů, 2002).

Velkým přínosem současné psychologie je analýza pocitu viny. První setkání s vinou je prožitkové, někdy velmi intenzivní. Teprve pak následuje rozumová úvaha,

odstup a reflexe. Psychologie nechápe člověka, který se trápí vinou, primárně jako osobu, která selhala, ale jako bytost nemocnou, kterou je třeba uzdravit. Tento postoj nelze pranýřovat jako pouhé popření mravní odpovědnosti člověka, protože lidské nitro je složité a na životní situace nelze pohlížet černobíle. (Kašparů, 2002)

Teologie chápe vinu jako porušení vztahu člověka k Bohu a k bližnímu. Zpětný pohled na vinu má vést ke snaze o její překonání, ne k depresi. Nejde tedy v prvé řadě o pohled na vinu, ale o výhled na odpuštění, které vede k vnitřnímu osvobození. Křesťanská víra osvobozuje člověka od zdánlivě nutného lpění na vlastní nevině, osvobozuje od unavující minulosti a upozorňuje ho na možnosti, které nabízí přítomnost a budoucnost. (Kašparů, 2002, Skoblík, 1999)

Jak už bylo napsáno, zvláště na sklonku života se v člověku může i po léta otupované svědomí velmi silně ozvat. Marie Svatošová píše, že to, co se na první pohled jeví jako deprese, mohou být ve skutečnosti výčitky svědomí. Mnohdy trvá velmi dlouho, než nemocný nazve věc pravým jménem. (Svatošová, 2000) Nežádka to bývá sestra nebo nižší zdravotnický personál, komu se nemocný svěří. V tu chvíli se zdravotník dostává v podstatě do role zpovědníka a tudíž by rozhodně neměl klientovo vyznání šířit dál. Ale může například klientovi zprostředkovat setkání s osobou, kterou by nemocný rád požádal o odpuštění, bude-li si to nemocný přát. V případě, že klient požádá o rozhovor s duchovním, je třeba mu ho zajistit. O svátosti smíření (o zpovědi) se ještě zmíníme v jiné podkapitole.

Potřeba mít čisté svědomí se považuje za spirituální potřebu proto, že špatné myšlenky, slova a skutky silně ovlivňují náš vztah k druhým lidem a k sobě, tedy k horizontální rovině duchovního života, a také vztah s Bohem (či transcendentem – pro obecnější vyjádření), tedy duchovní vertikálou.

1.2.8. Potřeba odpouštět druhým

V souvislosti s čistotou svědomí nelze brát v úvahu pouze to, že nemocnému bude odpuštěno, ale také že on sám odpustí těm, kteří mu ublížily. Tuto skutečnost obsahuje i nejznámější křesťanská modlitba - Otčenáš: „A odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům.“

Na světě asi neexistuje člověk, který nikdy neprožil křivdu a nespravedlnost. Jsou to prožitky velmi hluboké a všechno v nás volá po pomstě. Křesťanský požadavek odpuštění a lásky k nepřátelům není v tu chvíli zrovna snadný. Ozve se v nás: „To tedy mám každému jen tak odpustit? Jak by to pak na světě vypadalo, kdyby se zlo netrestalo?“ Odpuštění a odsouzení zla si však neprotiřečí. Velmi mě zaujal citát: „Hřích máme nenávidět ale hříšníka milovat.“ (Smrčina, 1999)

Neodpuštění velmi negativně působí na celý život člověka, na jeho duchovnost, psychiku i tělo. „Chceš-li být otrokem nějakého člověka, nesnášej ho. Pak s tebou bude ráno, po celý den i v noci. Bude s tebou jíst a naruší tvé trávení. Zničí tvou schopnost koncentrace, zničí každou příjemnou chvíli a zbaví tě tvého drahého pokoje a radosti. Své štěstí vkládáš do jeho rukou. Dáváš mu skutečnou moc nad sebou samým.“ (John Powell in Křivohlavý, 2004)

Potlačené křivdy nic neřeší. Působí destruktivně. Neodpuštění je zdrojem napětí a podrážděnosti. Zdánlivě zapomenuté křivdy se mohou proměnit i v ubližování druhým. Ať už vědomě či nevědomě předává člověk dál to, co zažil na vlastní kůži. Skrze odpuštění však člověk dospěje k vnitřní nezávislosti a ukřivdění nad ním ztratí svoji moc. (Křivohlavý, 2004)

Odpustit ale nelze na povel, je to dlouhodobý proces, jehož motivem je spíše rozhodnutí než pocity. Když člověk odpustí, neznamená to tedy, že bude k dotyčnému okamžitě pociťovat kladné city. Nyní zde uvedeme kroky na cestě k odpuštění.

Přiznat si pociťovanou křivdu: Přiznat si, že mě křivda bolí a že viníkovi nedokážu přát nic dobrého. Rozhodně si nic nenalhávat a nic v sobě nepotlačovat.

Pojmenovat své pocity: To může člověk udělat sám před sebou nebo před někým blízkým a důvěryhodným. Není však dobré, příliš se do své rány zahloubat, protože pak člověk zraňuje sám sebe.

Pohlédnout na křivdu nezaujatě: Připustit si, že situace může mít i jiná hlediska než ta, která vidím já.

Snažit se pochopit toho, kdo nám ublížil: Možná si dotyčný ani není vědom, že jedná zle. Mnozí tak jednají, protože ani jinak jednat neumějí. Příliš je ovlivňují jejich špatné zkušenosti.

Rozhodnout se neškodit a zřít se pomsty: Nedovolit zlu, aby plodilo další zlo. Žehnat: Věřící lidé mohou dokonce svolávat Boží přízeň na dotyčného a tím celou záležitost světit také Bohu. (Křivohlavý, 2004)

Lidé spolu nemohou žít bez odpuštění. Vždycky se budeme navzájem zraňovat. Pokud si budeme vzájemná zranění účtovat, dostaneme se do bludného kruhu. Jestliže je naopak potlačíme, bude v nás klíčit hořkost a agresivita. Opravdové odpuštění skutečně pročišťuje atmosféru v mezilidských vztazích a vlévá každému pokoj do duše (Grün, 2002, Vanier, 2004). Těžce nemocní lidé v sobě mohou pocítit touhu odpustit i takové křivdy a nespravedlnosti, které celý život nemohli přenést přes srdce. Sestra zde opět hraje nezastupitelnou roli naslouchajícího.

1.2.9. Potřeba modlitby a meditace

Obrovským zdrojem síly a útěchy je pro nemocné modlitba. V době nemoci se modlí dokonce i lidé, kteří dříve neměli potřebu obracet se k Bohu. V modlitbě se rozhodně nejedná o odříkávání co největšího počtu naučených slov. Svatá Terezie z Avily definovala modlitbu jako prodlévání u přítele, u kterého prodléváme často a rádi. (Müller, 2001)

Nemocný člověk vyjadřuje v modlitbě své obavy, pochybnosti, strach, bolest, své otázky a může se dokonce i hněvat. Je velmi dobré před Boží tvář vyslovit úplně všechno. Takovéto otevření nitra, může nemocnému pomoci vyrovnat se s jeho náročnou situací. Před Bohem člověk nemusí skrývat žádnou bolest ani slabost, dokonce ani slabost své víry.

Zdravotníkovi se může stát, že jej nemocný požádá, aby se s ním modlil. V tu chvíli je nejdůležitější, aby zdravotník setrval chvíli u lůžka nemocného. Slova nejsou to hlavní, důležité je, aby nemocný nezůstal sám. Tímto bychom chtěli povzbudit i nevěřící zdravotníky, které může takové přání hodně zaskočit. V takové situaci je nejspíš napadne: „Vždyť já se modlit neumím. Vůbec si teď nevím rady s tím, co po mně nemocný chce. To je přece záležitost věřících a především kněží.“ (Škrlová, 2002)

Nyní zde uvedeme pár praktických rad, jak může duchovní, nemocniční kaplan či věřící zdravotník vést modlitbu s nemocným. Na začátku je dobré chvíli se ztišit a pak zahájit modlitbu znamením kříže. Dále může duchovní (nemocniční kaplan, věřící zdravotník) poprosit o Boží světlo pro tento okamžik, o Boží milost a uzdravující přítomnost. Pak vychází z toho, co mu nemocný o sobě řekl či jinak sdělil, a prosí o sílu v jeho trápení. Dá také prostor nemocnému, aby v modlitbě vyjádřil své prosby a díky za sebe i za ty, kteří mu leží na srdci. Na závěr se mohou společně pomodlit nějakou modlitbu, kterou oba znají. Nejčastěji to bývá Otčenáš a Zdravas Maria. Než duchovní (nemocniční kaplan, věřící sestra) opustí pokoj, měl by dát nemocnému najevo, že ho svým odchodem neopouští vnitřně. Nemocný se cítí klidněji, když mu ještě podá ruku, pohladí ho nebo mu udělá křížek na čelo. (Svatošová, 2007) Bude-li si to nemocný přát, může se součástí modlitby stát i čtení z Bible či z jiné duchovní literatury. Délka a forma modlitby se hodně odvíjí od zdravotního stavu pacienta a jeho celkového rozpoložení – duševního i duchovního.

Ještě se zde kratičce zmíníme o meditaci, která je těžištěm duchovního života spirituality východu, ale křesťanství ji může používat také, jako prostředek ke ztišení a větší koncentraci při modlitbě. Meditace je ponoření do ticha a zacílení pozornosti na jednu jedinou věc. Danou věcí může být i vlastní dech nebo tlukot srdce, což se však zvláště u nemocných nedoporučuje, protože zaměření mysli na srdce může vyvolat tachykardii nebo arytmií. (Konečná, 2005) Meditace se z latinského „meditatio“ překládá jako rozjímání. Nemocný může tedy rozjímat například o kráse obrazu, který visí v jeho pokoji, nebo o kráse přírody, kterou pozoruje z okna. Rozjímat se dá i nad textem z Bible nebo z jiné knihy či nad vlastním životním zážitkem.

1.2.10. Potřeba symbolů a obrazů

I když se dnes lidé běžně nevyjadřují v náboženských termínech, zůstávají stále citliví na obrazy a symboly. Člověku obrazy a symboly velmi pomáhají, protože slova jsou někdy opravdu jen chabým nástrojem. Obrazy a symboly sdělují to, co je slovy obtížně sdělitelné.

Velmi silným symbolem je kříž. Křesťan může při pohledu na kříž získávat posilu v každém utrpení, vědomí smyslu svého utrpení a především naději ve vzkříšení. Jak píše apoštol Pavel: „Židé žádají zázračná znamení, Řekové vyhledávají moudrost, ale my kážeme Ježíše Krista ukřižovaného. Pro Židy je to kámen úrazu, pro ostatní bláznovství, ale pro povolání, jak pro Židy, tak pro Řeky, je Kristus Boží moc a Boží moudrost. Neboť bláznovství Boží je moudřejší než lidé a slabost Boží je silnější než lidé.“ (1. Kor 1, 22-25) Dalším velkým povzbuzením jsou biblická slova: „Smrt je pohlčena, Bůh zvítězil! Kde je smrti tvé vítězství? Kde je smrti tvá zbraň?“ (1. Kor 15, 54-55)

Mnozí lidé však vnímají symbol kříže jako symbol smrti, ne jako vrchol Boží lásky a naději ve vzkříšení. Vede k tomu už jen to, že se v životopisných datech smrt označuje křížem. Dalším faktorem může být ponurá atmosféra hřbitovů a některých kostelů nebo špatná zkušenost s křesťany, kteří nejsou zrovna hlasateli radostné zvěsti. Nejvýznamněji ovlivňuje pohled na kříž osobní víra. (Halík, 2005)

Dříve byl kříž běžnou součástí nemocničního pokoje. Dnes je tomu tak jen v nemnohých zdravotnických zařízeních a názor na kříž naproti lůžku nemocného se různí jak v řadách nemocných, tak u zdravotnického personálu. Když si však tento symbol přinese z domova sám nemocný, rozhodně by mu v tom nemělo být bráněno.

Ostatní symboly jako například rozžatá svíce, svěcená voda, Betlém a jiné symboly, které se většinou vážou na slavení křesťanských svátostí a svátků, už nevzbuzují tak rozporuplné reakce jako kříž. Obrazy a symboly pomáhají překlenout komunikační bariéry mezi lidmi, „společná řeč“ se jejich pomocí nachází poměrně snadno. (Pera, Weinert, 1996)

O obrazech lze mluvit také v souvislosti s obrazným pojmenováním určitých skutečností, jejichž podstata se tak nejlépe vyjádří. Typickým příkladem jsou Ježíšova podobnosti. Obrazných vyjádření se hojně užívá v rozhovorech o smrti. Velmizajímavé a výstižné je přirovnání života člověka k lodi, která se vzdaluje k obzoru. Nastane chvíle, kdy zmizí. Ale protože už ji nevidíme, neznamená, že neexistuje. (Hennzel, 1995)

1. 5. Rozhovor jako nástroj duchovního doprovázení

1. 5. 1. Dialog - cesta k porozumění

Člověk je svou podstatou tvor společenský. Nežijeme na světě osamoceně, ale dennodenně se setkáváme s druhými lidmi a hovoříme s nimi. Mezilidskou komunikaci nelze chápat pouze jako jednu z mnoha činností, stává se doslova určitým způsobem života. Straníme-li se druhého člověka a odmítáme-li s ním hovořit, znamená to pro něj jednu z nejostřejších forem opovržení. (Křivohlavý, 1993)

Není však rozhovor jako rozhovor. Jsou rozhovory krátké a dlouhé, jedinečné a opakující se, přátelské a nepřátelské, předem plánované a náhodné, uzdravující a zraňující, povrchní a hluboké a mnohé jiné. Přívlaskům rozhovorů se meze nekladou. Záleží především na tom, s kým hovoříme a proč. (Křivohlavý, 1993)

Nežli se začneme věnovat rozhovoru jakožto nástroji duchovního doprovázení, je třeba se alespoň krátce zamyslet nad úlohou dialogu, jenž bohužel ani v péči o naplňování spirituálních potřeb klientů nebývá synonymem pro rozhovor, jak ve svém článku s názvem „Nemocným nepomůžeme jen zbožností a dobrou vůlí“ poznamenává Kateřina Těťivová: „Kultivovaný dialog, vzájemná důvěra, respekt a úcta jsou stále vzácností.“ (Těťivová, 2006)

Slovo dialog se skládá z řeckého „dia“ – skrze a „logos“ – slovo, řeč, myšlenka, pojem, rozum, řád, aktivní princip. (Wikipedie, 2007) Předpona „dia“ je nám známa kupříkladu také z termínu diapozitiv, jenž označuje sklíčko, které po prosvětlení ukáže svou pozitivní, tj. kladnou tvář. V souvislosti s úvahou nad účelem dialogu je toto obrazné vyjádření vpravdě na místě. (Křivohlavý, 1993)

Velmi hluboce vystihl před půl stoletím podstatu dialogu ve svém eseji francouzský personalista Jean Lacroix, podle kterého lze o skutečném dialogu mluvit teprve tehdy, když účastníci najdou v jeho průběhu sílu a odvahu postavit se na okamžik zcela na stanovisko toho druhého, přijmout jeho myšlenky, vidět věci jeho očima, pohybovat se pod klenbou jeho ideového obzoru. To neznámá nic menšího než

okřiknout vlastní námitky a vklouznout do kůže oponenta s pocitem intelektuální závratí. (in Skoblík, 2001)

K výše uvedené strhující definici není třeba mnoho dodávat, přesto se pokusme pojednat o dialogu z větší šíře. Pojem dialog ve smyslu literárním, divadelním či filmovém je chápán jako rozhovor postav, jak jim jej předepisuje autor díla. Platónský dialog, formálně rovněž literární, je rozhovorem učitele a žáka na konkrétní téma, vedený formou kladení otázek. Jeho účelem je dovést žáka k témuž poznání, jež má na počátku jeho učitel. Dialog na poli vědy, politiky či umění bývá většinou ústní rozhovor na přesně vymezené téma mezi rovnocennými partnery, s cílem dosáhnout hlubšího poznání, nejde zde o poučování. Předmětem dialogu nemusí být pouze určitý problém, ale i otevřená otázka nebo nalezení nové formulace kdysi „vyřešeného“ problému. Přístup účastníků by měl být nepředpojatý (*sine ira et studio*), otevřený korekci vlastního názoru, popřípadě přijetí názoru oponentova. (Freiová, 2004)

Velmi ožehavým tématem se v dnešní době, kdy jsme neustále bombardováni zprávami o teroristických útocích, stává dialog mezináboženský. (Doskočil, 2006 a) Zabývat se mezináboženským dialogem není předmětem této práce, ale kratičké zamyšlení nad ním otevírá dveře k pochopení pojmu „tolerance“, bez něhož nelze psát ani o spirituálních potřebách klientů, ani o službě duchovních. Mezináboženský dialog není dialogem mezi náboženstvími, jak se obvykle tento termín vysvětluje. Žádné náboženství nemůže mluvit, hovořit spolu mohou pouze lidé, věřící různých náboženských vyznání. (Madigan, 2006) Dialog je v tomto případě něco zcela jiného než misie. Cílem takového dialogu je porozumět víře druhého a v poctivé konfrontaci s odlišným hlouběji pochopit i svou vlastní víru, popřípadě hledat oblasti možné spolupráce. Respektovat druhého v jeho jinakosti – to je základem skutečné tolerance. (Halík, 2002)

Téma, které se této práci týká přímo, je ekumenický dialog, tedy dialog mezi křesťany různých církví. Na úvod stručného pojednání o ekumenismu uveďme úsměvný příběh katolického duchovního, který byl za tvrdošíjně prosazování teze „Mimo katolickou církev není spásy“ exkomunikován z katolické církve. (Halík, 2002) Takový

postoj je typickým příkladem „kmenového instinktu,“ kdy ve snaze o potvrzení vlastní identity máme tendenci negovat ostatní. (Melloni, 2000)

Rozdělení křesťanů je jistě věc velmi bolestná a ani dnes není situace na tomto poli jednoduchá. Dějiny církve, nebo chceme-li církví, jsou obtěžkány vinou, ale nechybí ani snaha o usmíření a odpuštění. Vzpomeňme například na omluvu papeže Jana Pavla druhého za temné stránky v historii katolické církve nebo na dokument druhého vatikánského koncilu „Ut unum sint,“ který potvrzuje vzájemné uznání křtu, skrze nějž se všichni pokřtění stávají údy jediného Kristova těla. (Kasper, 2002) Od roku 1999, kdy bylo v Augsburgu zástupci římskokatolické církve a Světového luterského svazu podepsáno Společné prohlášení k učení o ospravedlnění, nerozdělují už křesťany ani „dobré skutky.“ Oba tábory se shodli na tom, že spasen může být člověk pouze na základě Boží milosti. (Špaček, 2004)

Ucelenější popis historických důvodů rozdělení církve by vydal na samostatnou diplomovou práci. Soustředme se především na současnost a na praktickou spolupráci křesťanů napříč denominacemi. Římskokatolická církev podepsala s protestantskými církvemi spolupráci v oblasti vysílání kaplanů do Armády ČR, do věznic a nedávno i do zdravotnických zařízení. Tato mezidominační spolupráce funguje velmi dobře a kvalitně. V pracovních vztazích členů různých církví nepanuje žádná nadřazenost či diskriminace. (Černý, 2007) Kaplan té které církve plně respektuje víru toho, jemuž slouží, a případně mu také zprostředkuje službu duchovního jiné církve. (Zachoval, 2002)

1. 5. 2. Specifika duchovního rozhovoru

Vyvstává zde otázka, co činí rozhovor rozhovorem duchovním? V čem se takový rozhovor liší od ostatních rozhovorů? Pastorální teolog Aleš Opatrný definuje duchovní rozhovor takto: „Není to ani rozhovor za všech okolností silně nábožensky zabarvený, ani rozhovor zásadně nenáboženský. Je to rozhovor, který vychází ze situace, přání a potřeb toho, komu je poskytována duchovní péče. Prvním a zásadním cílem duchovního rozhovoru není ani vyřešení problému, ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen. Cílem,

který nemusí být ovšem vždy dosažen, je, aby klient našel jako nejdůležitějšího a nejmocnějšího spojence ve své situaci Boha, čímž ovšem není vyloučena ani pomoc, ani sounáležitost na lidské úrovni.“ (Opatrný, 2001 s.7)

Duchovní rozhovor by rozhodně neměl být dlouhým filosofickým, teologickým či dokonce moralizujícím traktátem toho, který klienta duchovně doprovází. (Opatrný, 2003, Křivohlavý, 1995) Z výše uvedené Opatrného definice jasně vyplývá, že ve středu zájmu stojí klient se svými přáními a potřebami. Podstatou takového rozhovoru není v první řadě sdělení, ale sdílení, k němuž může plně dojít pouze v ovzduší bezpečí, vzájemné důvěry a úcty. (Zachoval, 2002) Duchovní rozhovor lze dokonce charakterizovat jako zřeknutí se všech rad, návrhů, předpisů, biblických citátů i zbožných a dobře míněných promluv. (Pera – Weinert, 1996)

„Duchovní doprovázení,“ to je to správné sousloví, které vyjadřuje, čím by měl duchovní rozhovor být. Od dříve hojně užívaného termínu „duchovní vedení,“ kdy se duchovní vůdce staví do role „toho lepšího,“ jenž má právo udělovat rozkazy, se dnes naštěstí upouští. (Halík, 2002) Doprovázející by měl k doprovázenému přistupovat s hlubokou úctou jako k člověku sobě rovnému a brát vždy zřetel na individuální cestu každého jednotlivce. Jeho úlohu lze přirovnat k povolání porodní asistentky, která nedává život, ale pomáhá rodící ženě usnadnit porod. I duchovní průvodce se však někdy snaží „porod“ uspíšit, což může mít velmi neblahé důsledky na duchovní život doprovázeného. (Stinissen, 2004) Pokud doprovázející neztratí trpělivost, ukáže se, že zdánlivě dlouhá cesta bývá ve skutečnosti tou nejkratší. (Pera – Weinert, 1996)

Doprovázející je především tím, kdo je sám na cestě. Aby mohl být na duchovní cestě ku prospěchu druhým, nemusí být dokonalý, měl by se však opravdově snažit duchovně žít. Vztah doprovázeného a doprovázejícího vyjadřuje Wilfrid Stinissen následujícími moudrými slovy:

Nekráčej přede mnou,
protože tě možná nebudu následovat.
Nekráčej za mnou,
protože možná nenajdu cestu.
Pojďme spolu. (Stinissen, 2004 s.11)

Závěrem se zamysleme nad tím, zda musí být duchovní rozhovor nutně rozhovorem s duchovním. Na všeobecné úrovni může o duchovní potřeby klienta pečovat každý, kdo s ním přichází do styku. Krom rodiny a nejbližších přátel bývá nejčastějším vykonavatelem laické spirituální péče sestra a nižší zdravotnický personál, pokud si získají klientovu důvěru. Mnohdy ani netuší, že svou službou naplňují spirituální potřeby klientů. Jejich „výkony“ sice nejsou bodově ohodnoceny, dobrá sestra či sanitárka ovšem ví, že jsou nedílnou součástí péče. (Mašát, 2006, Svatošová, 2007, Vaníčková, 2002, Zachoval, 2002)

1. 5. 3. Umění naslouchat

Jakýkoli rozhovor, tedy i rozhovor duchovní, stojí a padá s nasloucháním. Je ironií, že v dnešní době, kdy se díky moderní technice informace velmi rychle šíří po celém světě, pomalu mizí nezákladnější komunikační dovednosti v mezilidském kontaktu, mezi které bezesporu patří i umění naslouchat. (Jacobs in Křivohlavý, 1993) Mluvení se ve školách i v odborné literatuře věnuje ještě poměrně značná pozornost. (Křivohlavý, 1993) Proč se stalo naslouchání opomíjenou popelkou, jejíž královskou hodnotu nejsme schopni docenit?

Možná je to tím, že naslouchání chápeme jako cosi pasivního, co v dnešní uspěchané a na výkon zaměřené době nemá šanci obstát. Naopak, naslouchání v pravém smyslu tohoto slova je vždy aktivní. Nejedná se o pouhé „slyšení“, které lze přirovnat k nahrávání rozhovoru na magnetofon. Jde o skutečně zúčastněné bytí s druhým člověkem, o co možná největší snahu vcítit se do něho a pochopit jej, zahodit předsudky a bezpodmínečně druhého přijmout. Když se něco takového alespoň z části zdaří, popisují to někteří klienti jako „osvobození z vězení.“ (Křivohlavý 1991, Křivohlavý, 1993, Timulák 2006)

Jak již bylo naznačeno, vyžaduje opravdové naslouchání velkou dávku pozornosti a osobní účasti. Nenasloucháme totiž pouze ušima, ale i očima a srdcem. Ušima nasloucháme tónům hlasu, hlasitosti a rychlosti řeči, větným důrazům, pauzám a

dokonce i tichu. Očima si všímáme výrazu obličeje, pohledů hovořícího, postoje, pohybu a celkového vzhledu. (Křivohlavý, 1993)

Naslouchání na nejnižší úrovni nazýváme naslouchání srdcem, tj. středem naší bytosti, jak vyjadřuje známý Exupéryho citát z knihy Malý Princ: „Správně vidíme jen srdcem, co je důležité, je očím neviditelné.“ (Exupéry, 1984 s.74) Anne Long hovoří o tzv. basové linii našeho rozhovoru, zatímco viděné a slyšené označuje jako svrchní melodii. V pozadí žertování můžeme zaslechnout veliký smutek a naopak pod tváří smutku můžeme zahlédnout hluboký vnitřní pokoj. Dostat se pod hladinu povrchnosti je snad nejtěžším úkolem naslouchání. (Křivohlavý, 1993)

O každém z výše uvedených způsobů naslouchání by se dala napsat alespoň samostatná podkapitola. To ovšem není účelem této práce. Vraťme se k naslouchání v kontextu duchovního doprovázení. Naslouchat znamená víc než pouze mlčet a dovolit druhému, aby se takřkajíc vypovídal. Vnější mlčení se stává vnitřně nepravdivým postojem, pokud naslouchající druhého v srdci kritizuje a odsuzuje. Vyumělkované projevy pochopení člověk často intuitivně vycítí a dochází tak k zablokování jeho úsilí o pravdivost. K podobné situaci dochází, pokud nemá doprovázející na rozhovor čas. Mnohem více důvěry vzbudí otevřená odpověď, „dnes bohužel nemám čas,“ nežli vnitřní netrpělivost, která bude z doprovázejícího po celou dobu rozhovoru číšet. (Stinissen, 2004)

Investovat do pozorného naslouchání druhému člověku čas a energii není nikdy marné. Takto získané cenné informace nám mohou pomoci jednat s klientem přiměřeněji jeho potřebám. (Swets in Křivohlavý, 1993) Každý, kdo duchovně doprovází druhé, nechť je tedy rychlý k naslouchání a pomalý k mluvení. (Jk 1,19)

1. 5. 4. První fáze duchovního rozhovoru

Odborná literatura rozděluje duchovní rozhovor do dvou fází. Pro přehlednost se tohoto dělení přidržíme i my, ale je třeba zdůraznit, že v praxi nelze rozhovor striktně strukturovat a obě jeho části se mohou vzájemně prolínat.

První fázi duchovního rozhovoru nazýváme fází sblížovací. Průběh rozhovoru v mnohém záleží na našem vnitřním postoji vůči tomu, s kým hovoříme. Je třeba zbavit se předsudků – představ, úsudků a soudů, které o dotyčném získáme dříve než z vlastní zkušenosti – a vytvořit tak ve svém srdci (nejen v mysli) prostor k nezaujatému naslouchání. (Křivohlavý, 1991)

Duchovní rozhovor může mít na doprovázeného blahodárný vliv, může také vyjít naprázdno nebo dokonce člověku uškodit. Obyčejné lidské slovo v sobě skrývá obrovskou sílu. Dokáže potěšit a povzbudit, ale i zranit, ne-li rovnou zabít. Jak se tedy na rozhovor dobře připravit, aby byl doprovázenému skutečně k užitku? (Stoff, 1994, Svatošová, 2003)

Všem duchovním je jistě dobře znám biblický citát: „Nedělejte si starosti, jak nebo co máte mluvit, protože v tu chvíli vám bude dáno, co máte mluvit.“ (Mt 10, 19) Tato věta nás však nenabádá k lehkomyšlnosti a nezodpovědnosti za svěřené osoby, intelektuální příprava na rozhovor je jistě na místě, ale sama o sobě nedává rozhovoru život. Křesťané věří, že Boží Duch je to, co oživuje. (2 Kor 3,6) Marie Svatošová doporučuje před započítím rozhovoru osvědčenou metodu „kliku a rohožka,“ podle níž před návštěvou klienta nevpadneme do jeho pokoje, ale na chvíli se zastavíme na rohožce, podržíme kliku v ruce a nabídneme se Bohu do služeb. (Svatošová, 2003) Vlastní starosti a úzkosti bychom měli nechat za dveřmi. (Křivohlavý, 1995)

To podstatné pro zdar duchovního rozhovoru se tedy odehrává již před jeho začátkem. Nyní se však věnujme rozhovoru samotnému. Těžiště první fáze spočívá v aktivním naslouchání, o kterém bylo mnohé napsáno v podkapitole „umění naslouchat.“ V souvislosti s touto fází hovoříme též o „vytvoření atmosféry,“ prostoru vzájemné důvěry a úcty, ve kterém je doprovázený bezpodmínečně přijímán. (Křivohlavý, 1991)

Na počátku rozhovoru se klient často pokouší sdělit, kým je. (Křivohlavý, 1993) Činí tak obvykle pomocí vyprávění životního příběhu. (O'connor – Aranda, 2005, Halík, 2002) „Celá léta mě udivuje, kolik lidí má potřebu vyprávět mi svůj životní příběh, mnohdy už při prvním setkání,“ píše Marie Opatrná ve svém článku „Proč spirituální péče v českém zdravotnickém systému.“ (Opatrná, 2006) Klienti se tímto způsobem

nejen představují, ale také třídí své myšlenky, přemýšlejí nad smyslem vlastního života, popřípadě ospravedlňují, co se jim nepodařilo, nebo hledají odpuštění. (Opatrná, 2006) Potřebují se vyrovnat s minulostí, aby dokázali čelit budoucnosti, kterou již také v určitém smyslu prožívají ve formě obav, naděje, přání a plánů. (Opatrná, 2006, Halík, 2002)

Mezi nejčastější chyby v první části rozhovoru řadíme snahu o nadvládu nad doprovázeným, posuzování a odsuzování klienta, přebírání odpovědnosti za dotyčného a „musismus,“ tj. striktní příkazování, co všechno klient ve své situaci musí dělat. Taková forma komunikace není příjemná ani zdravému člověku, natož člověku nemocnému, který v době své nemoci reaguje na vše ještě citlivěji. (Křivohlavý, 1991)

1. 5. 5. Druhá fáze duchovního rozhovoru

Přechod od první fáze rozhovoru ke druhé charakterizuje přechod od povrchu do hlubiny, k jádru věci, od objektivních údajů k záležitostem osobním. To, oč zde jde, nejsou žádné maličkosti, ale nejzávažnější otázky života a smrti, smyslu bytí a smyslu utrpení, otázky bezprostředně se dotýkající nejvnitřnějšího nitra osobnosti. (Křivohlavý, 1991)

Hovořit o takto niterných skutečnostech nebývá pro doprovázeného snadné. Záleží na stupni důvěry, který klient chová k doprovázejícímu. Mnohé bolestné a těžké zkušenosti mohou klienta velmi trápit především proto, že zůstaly nevysloveny. Doprovázející může doprovázenému k „rozmluvení“ pomoci formou vhodně kladených otázek, ale samozřejmě mu nepřísluší nutit klienta k výpovědím o věcech, o kterých nechce hovořit. Jak tedy pomoci klientovi k větší otevřenosti a vyvarovat se nepřiměřených otázek? (Augustin, 2002)

Do značné míry záleží na intuici toho, kdo duchovně doprovází. Ke každému klientovi by měl přistupovat individuálně, beze snahy vtěsnat jej do určité škatulky. Ten, kdo otevřenost druhých automaticky předpokládá nebo naopak každého podezřívá z uzavřenosti, neumožní klientovi vyslovit to důležité a tudíž ani nemůže zprostředkovat doprovázenému odpovídající pomoc. (Augustin, 2002)

Vytušit míru klientovy otevřenosti nebo naopak strachu pomohou doprovázejícímu tzv. pomocné otázky typu: „Měl(a) jste v životě někoho, s kým jste se upřímně a otevřeně sdílel(a) o svých radostech i bolestech? Nebo: „Myslíte si, že vás členové rodiny, kolegové a přátelé považují za otevřeného nebo uzavřeného člověka? A z čeho usuzujete právě takto?“ (Augustin, 2002)

Pokud se doprovázející setká s velmi uzavřeným klientem, který přes všechnu snahu nedokáže během rozhovoru překonat svoji vnitřní svázanost, vyžaduje to z jeho strany velkou dávku trpělivosti. Uzavření lidé potřebují více času na to, aby dokázali druhému skutečně důvěřovat, a doprovázející by jim měl tento čas poskytnout, aniž by se pokoušel celý proces urychlit nebo si dokonce otevřenost vynutit. Duchovní doprovázení vyžaduje velkou úctu k lidské svobodě a kladené otázky musí mít na zřeteli jen a pouze potřeby klienta. Náznaky netrpělivosti doprovázejícího mohou vést k ještě hlubší uzavřenosti klienta, což moment otevření se značně oddálí, ne-li zcela znemožní. (Augustin, 2002)

Pokud klient doprovázenému v této fázi rozhovoru odkryje hlubiny svého nitra, často před ním vyslovuje otázky typu: „Jaký je smysl toho, čím procházím?“ Popřípadě: „Proč to Bůh dopouští?“ Nebo: „Proč se to stalo právě mně?“ Smysl svého utrpení hledá klient tím intenzivněji, čím je daná událost pro něho těžší. Další otázky se mohou týkat svědomí a viny, mezilidských vztahů a celkového přemítání o dosavadním životě. Vynořit se mohou i otázky kolem umírání a smrti. (Křivohlavý, 1991) Na celou řadu takto položených otázek není třeba odpovídat. Mnohdy na ně ani odpověď dát nelze a sám klient od nás zodpovězení neočekává. Žádá od nás „pouze“ naši přítomnost a účast na svém trápení. (Opatrný, 2003)

Je dost dobře možné, že se klient dostane do duchovní tísně, bude si zoufat nebo se hněvat a bude ztrácet smysl vlastní existence. To vše je lidské. Vždyť takové věci se nevyhýbají ani doprovázejícímu. (Křivohlavý, 1991) Ba naopak, nejlepším doprovázejícím je ten, který si existenciální tísní sám prošel. Jen zraněný dokáže uzdravovat. (Jung in Augustin, 2002) Doprovázející se tedy snaží pomoci doprovázenému k „víře“ a to k víře, která je klientovi přiměřená. (Křivohlavý, 1991)

Nutit doprovázeného k postojům víry, jež pro něho nejsou dostupné, nebo ideologizovat jeho situaci náboženskými výklady, je nepřipustné. (Opatrný, 2001)

Klient zdaleka nemusí po rozhovoru s doprovázejícím své problémy vyřešit. Za velký úspěch duchovního rozhovoru se považuje, když doprovázený dokáže nahlédnout své trápení z určitého odstupu. Závěrem zdůrazněme, že kvalita rozhovoru nezávisí především ve zvládnutí určité „techniky,“ jak by rozhovor měl být veden, ale především na ryzosti a autenticitě doprovázejícího. (Křivohlavý, 1991, O'connor – Aranda, 2005)

1. 6. Role duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů

1. 6. 1. Služba trpícím a nemocným v dějinách církve

Od počátku církve patřila diakonie (praktická služba lásky k bližnímu) spolu s hlásáním Božího slova (kerygma) a slavením svátostí (liturgie) ke třem opěrným pilířům života církve. Následovníci Ježíše Krista, zakladatele církve, tak projevovali snahu kráčet ve šlépějích svého mistra, který „nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil.“ (Mt 20, 28) Se samotným Kristem se v Bibli setkáváme jako s tím, který uzdravuje nemocné a těší zarmoucené. O křesťanských požadavcích milosrdné lásky k bližnímu se mnohé dozvídáme rovněž z evangelních podobenství. Jmenujme například známé podobenství o milosrdném Samaritánovi, který nepřešel bez povšimnutí kolem zbitého a okradeného Žida, ale ujal se péče o něj, přestože Židé Samařany veřejně pohrdali. (Lk 10, 29-37) Toto podobenství vybízí křesťany k lásce zcela univerzální bez ohledu na rasu, národnost či náboženskou příslušnost bližního. (Benedikt XVI., 2006, Kaňa, 2005, Pospíšil, 2002)

Ustanovením šesti diakonů – jáhnů v prvotní církvi byl položen základ organizované charitativní služby. O trpící a nemocné pečovaly rovněž ženy diakonky – vdovy a panny. V této době provozovala církve celou řadu charitativních zařízení. Např. tzv. xenodochion, dřívější útulek pro poutníky, začal sloužit rovněž k opatrování nemocných. Rozlehlejší nosokomium by se již dalo označit jako nemocnice. Nejslavnější nosokomium založila v Římě zámožná vdova Fabiola, která v něm poté o

nemocné sama pečovala. Dále jmenujme brefotrofium, ústav pro odložená novorozeňata, orfanotrofium, sirotčinec pro starší děti, gerontotrofium, starobinec a ptochotrofium, ústav pro zaopatření chudých. (Benedikt XVI., 2006, Pospíšil, 2002)

V souvislosti s péčí o nemocné v křesťanském starověku nelze opomenout postavy sv. Basila a sv. Benedikta, otce východního a západního mnišství. Sv. Basil, biskup v Caesareii celou soustavu pavilonů určených pro různá odvětví zdravotní a sociální péče, celé „město milosrdenství – Basilialis,“ jak toto podivuhodné dílo nazývali Basilovi současníci. Také sv. Benedikt, jenž je uctíván jako patron Evropy dával přednost službě nemocným přede vším ostatním, dokonce i před bohoslužbou v chrámě. (Halík, 1991, Pospíšil, 2002)

Ve středověku vznikaly četné špitály – nemocnice a specializované nemocniční řády (např. Johanité) s pozoruhodnými řádovými pravidly, ve kterých jsou nemocní nazýváni „pány domu.“ Služba trpícím a nemocným zde nebyla chápána jen jako projev lidského soucitu a humanity, ale jako forma bohoslužby. V nemocném slouží ošetřující samotnému Kristu, jak je psáno v evangeliu: „Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mě jste udělali.“ (Mt 25, 45) V Českých zemích vznikl ve 13. století za účelem služby nemocným Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, který založila sv. Anežka Přemyslovna, první česká členka řádu sv. Kláry z Assisi. Ve věci založení špitálu sv. Františka z Assisi se nechala inspirovat svojí příbuznou, sv. Alžbětou Durynskou, členkou třetího řádu sv. Františka. (Pospíšil, 2002)

V období renesance došlo k úpadku charitativního díla církve a k pronikání světské správy do péče o potřebné. Na chudé se začalo pohlížet jako na lenochy, podvodníky a potenciální zločince. Města se starala nanejvýš o vlastní chudé, ale odpírala péči lidem od jinud. Šlechta a bohatí měšťané odmítali přispívat na dobročinná zařízení. (Pospíšil, 2002)

Ovšem ani v novověku církevní charitativní služba zcela nezanikla, jak dokládá příklad sv. Karla Boromejského, arcibiskupa v Miláně, který se v době propuknutí moru osobně staral o nemocné, uděloval jim svátosti a prokazoval jim i docela obyčejné ošetřovatelské služby. Svým příkladem strhl k této obětavosti i další duchovní, kterých v době morové rány při ošetřování nemocných mnoho zemřelo. Další vekou postavou

byl v tomto směru sv. Jan z Boha, žijící ve Španělsku, jenž na vlastní kůži zakusil ne zrovna vlídné zacházení v léčebném zařízení. Pohnut touto zkušeností věnoval celý svůj život péči o nemocné, založil řád milosrdných bratří, budoval síť nemocnic po celé Evropě i v zámoří a později se stal patronem křesťanských nemocnic a zdravotnických zařízení. Zvláštní pozornost věnoval péči o duševně nemocné a mentálně postižené. Právem jej lze nazývat průkopníkem moderní psychiatrické péče. V témž roce (1550), kdy zemřel sv. Jan z Boha, narodil se v Itálii sv. Kamil de Lellis. Stal se vojákem a po 40 let trpěl otevřenou nehojící se ránou. Řadu měsíců strávil v nemocnici a neutěšený stav tehdejšího ošetřovatelství jej vedl k velkému osobnímu nasazení v péči o nemocné. Byl vysvěcen na kněze a později založil společnost kamiliánů, kteří jej ve službě trpícím následovali. Je nazýván patronem „dobré smrti.“ Za patrona Charitativní péče je pokládán sv. Vincenc z Pauly, jenž založil dobročinné řády a společnosti, které dodnes působí na různých místech světa. Měl veliký dar hlubokého soucítění s lidmi v tíživých situacích. Krom nemocných a chudých se věnoval také službě sirotkům a vězňům. (Halík, 1991, Pospíšil, 2002)

Také v dnešní době má charitativní dílo církve své velikány. Jmenujme například celosvětově známou blahoslavenou Matku Terezu z Kalkaty, která v roce 1950 založila v Indii řeholní společenství Misionářek lásky, jejichž činnost se rozšířila takřka po celém světě. Vzpomeňme rovněž na protestantského teologa a lékaře Alberta Schweitzera, který založil a do konce svého života řídil nemocnici v africkém Lambaréne. Matka Tereza i Albert Schweitzer se právem stali nositeli Nobelovy ceny míru a mravními a duchovními autoritami pro lidi nejrůznějších přesvědčení ve všech částech světa. (Halík, 1991, Pospíšil, 2002)

Závěrem citujme dokument 2. vatikánského koncilu *Gaudium et spes*: „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“ (in Pospíšil, 2002 s. 36)

1. 6. 2. Role duchovních v dnešní české společnosti

Časy, kdy byl duchovní spolu s panem starostou, panem doktorem a panem učitelem považován za nejmávanějšího a nejvzdělanějšího člena místní komunity jsou nenávratně ty tam. Snad žádné jiné povolání neprošlo takovou proměnou sociálního statutu jako právě povolání duchovního. V roce 2006 se v sociologickém šetření prestižnosti povolání ocitlo povolání duchovního spolu s povoláním poslance a uklízečky na třetí příčce od konce. (Halík, 2007, Hartl, 2007)

Každé povolání je nezastupitelné a přičítá se mu snižovat hodnotu něčí práce či danou činnost dokonce zesměšňovat. Když se hlouběji zamyslíme například právě nad významem povolání uklízečky, nemohl by bez jejího přičinění dobře fungovat ani Pražský hrad. Zanechme však širokých úvah a zaměřme se na to, co činí povolání prestižním.

Všeobecně jsou více ceněna ta povolání, která jsou náročná z hlediska duševní činnosti. Z logiky věci duchovní ani poslanec na třetí místo od konce nepatří. Proč se dnes u nás neteší vážnosti poslanci nechme stranou a ptejme se po příčinách tohoto jevu u duchovních. V hodnocení prestižnosti určitého povolání hrají důležitou roli tři složky. Zaprvé se jedná o vysokou kvalifikaci, následně se zohledňuje složitost práce a třetím významným kritériem je bezesporu užitečnost pro společnost. (Hartl, 2007)

Činnost církví hodnotí lidé dle sociologických šetření převážně kladně právě z důvodu společenské užitečnosti v oblasti sociálních služeb, zdravotnictví a školství. Proč tedy pozitivně nehodnotí rovněž službu duchovních? Počet takzvaně „praktikujících věřících,“ kteří se s duchovními pravidelně setkávají, není v České republice vysoký. Dle posledního sčítání lidu v roce 2001 se k určitému náboženskému vyznání přihlásila asi jedna třetina obyvatel (Vojtíšek, 2004), což ovšem vůbec neznamená, že se tito lidé aktivně podílejí na životě dané náboženské obce a přicházejí do styku s duchovními svého náboženského vyznání. Většina obyvatel naší země se v běžném každodenním životě s duchovními neseťká a o způsobech a významu jejich služby má velmi zkreslené představy. 40 let komunistické diktatury se na tomto stavu věci značně podepsalo, není ovšem jedinou příčinou nedůvěry až odporu vůči

duchovním. O možných důvodech „antiklerikálního efektu“ pojednáme později, nyní se soustředíme na to, jak duchovní vnímá dnešní česká společnost.

Pro průměrného Čecha bývá duchovní většinou kdosi podivný, relikv moderní doby, šaman nebo moralista, popřípadě agent velké moci církve nebo dokonce deviant. Nutno poznamenat, že média – a nemůžeme popřít jejich obrovský vliv na myšlení lidí – tento obraz duchovního silně přizívají. V okruhu věřících své denominace se duchovní někdy naopak setkává s naprosto nekritickým obdivem až zbožňováním, které v nás může vyvolat otázku, komu ti věřící vlastně uvěřili. (Halík 2005, Halík 2007)

Početnou skupinu z hlediska vztahu k službě duchovních tvoří tzv. „kolečkoví křesťané“ (název je odvozen podle dopravních prostředků, kterými se k duchovním dostávají – kočárek, automobil a vůz pohřební služby), v jejichž pojetí je církev na této zemi od toho, aby pokřtila, sezdala a zahrabala. Kněz zde hraje roli jakéhosi obřadníka, případně funebráka, kterému nikdo moc nerozumí, ale jeho přítomnost při zlomových událostech lidského života se zkrátka sluší a patří.

V dnešní době už víra není naším přirozeným pojátkem s většinou lidí kolem nás a společenský život obce se neodehrává za kostelními zdi. (Halík, 2002, Herman, 2007) Jistě zde existují krajové a generační odlišnosti, ale obecná tendence k sekularizaci je evidentní. Bude-li kněz ignorovat nový kontext svého působení, nemůže být biblicky řečeno „solí země a světlem světa.“ (Halík, 2002) Z hlediska tří výše zmíněných ukazatelů prestižnosti povolání (vysoká kvalifikace, složitost práce a užitečnost pro společnost) má povolání duchovního v mentalitě dnešní sekularizované společnosti vsutku nelehkou pozici.

Zajímavé je však všimnout si, že je výkon tohoto povolání, stejně jako výkon povolání lékaře a soudce, vázán na složení slibu. Stát se duchovním tedy vyžaduje víc než jen znalosti a dovednosti, ale předpokládá ryzost charakteru a vědomí odpovědnosti vůči svěřeným osobám i vůči vyššímu mravnímu řádu. (Halík, 1991) Za zamyšlení stojí také to, zda lze v souvislosti s povoláním duchovního vůbec hovořit o „prestiži?“ Prestiž si spojujeme se světským úspěchem, s vážeností u lidí a s výkonem. Mohou na něčem takovém vystavět svůj život následovníci Ježíše Krista, zakladatele

křesťanství? Tím nechce být řečeno, že duchovní by měl být především neschopný a u lidí neoblíbený. Touto úvahou zdůrazňujeme, že povolání duchovního nespočívá v tom, co koná (agere), ale v tom, co je (esse). (Halík, 2002) A když duchovní něco koná, mělo by mít jeho snažení vždy charakter služby. (Dolista, 1997 a)

Při vznesení otázky, „jaký by měl být duchovní dnešní doby?“ se lidé povětšinou dělí na dva tábory. Jedni si přejí, aby se duchovní zcela začlenil do všech oblastí, které hýbou dnešním světem – média, politika, byznys – a všem dokázal, že v nich lze čestně obstát a prodchnout je duchem evangelia. Druzí chtějí duchovního oprostěného ode všech marností tohoto světa, který se svým životem v tichosti a chudobě stává prorocky – kritickým ostnem vůči „duchu doby.“ (Halík 2002) Na čem se oba tábory shodnou je požadavek srozumitelnosti, otevřenosti vůči druhým a věrohodnosti vlastního života. (Herman, 2007)

Rozhodně nelze dát na otázku po ideálním duchovním dneška jednoznačnou odpověď. Duchovní by měl být v první řadě sám sebou a na uskutečňování svého jedinečného povolání by se měl neustále tázat Toho, který jej k této službě povolal. Především je nutné si uvědomit, že duchovní jsou lidé z masa a kostí, plní lidských slabostí. Jsou pouze příslibem, kteří sami o sobě nemohou nikdy zcela naplnit. Obrazně řečeno jsou „prstem ukazujícím na Měsíc,“ zatímco někteří lidé od nich očekávají, že budou „Měsícem.“ Když se pak v duchovním zklamou a poznají velikost jeho lidské křehkosti, vede to samozřejmě k odporu vůči dotyčnému, někdy i vůči duchovním vůbec. V tom se však ještě neskryvá to největší nebezpečí. Mnohem větší riziko pro duchovní život jedince představuje „dokonalý kněz,“ který přestane poukazovat na tajemství Boha a stane se idolem, což duchovně neprospívá ani jemu samému. (Halík 2002)

Další důvod odporu vůči duchovním neleží na jejich straně a má hluboké kořeny v rovině psychologické a spirituální. Duchovní se může stát provokující výzvou proti průměrné životní existenci a zpochybnit celou řadu jistot, na kterých lidé zakládají své sebevědomí a odvozují od nich svoji cenu. Duchovní by jistě neměl těmito hodnotami pohrdat a stát se oním pověstným zahořklým a moralizujícím závistivcem, se slídívou nedůvěrou k plnosti a pestrosti života. Ovšem relativizovat sekulární jistoty, a nahlížet

je takzvaně „sub speciae aeternitatis“ (pod zorným úhlem věčnosti) k povolání duchovního bezpochyby patří. (Halík 2002)

V odporu ke katolickým kněžím může svoji roli sehrát také to, že jim věřící svěřují své hříchy ve svátosti smíření. Kněží se tak stávají strážci jejich slabostí a špatností, na které by nejraději zapomněli. Antiklerikalismus zbožných katolíků může mít tedy charakter jakési psychologické „pomsty na svědkovy.“ (Halík 2002)

1. 6. 3. Současné trendy spirituální služby ve českém zdravotnickém systému

Přítomnost duchovního ve zdravotnickém zařízení či zařízení sociální péče je dnes u nás opředena celou řadou předsudků. Nejčastějším z nich je představa, že návštěva duchovního znamená pro klienta předzvěst smrti. S takovým vnímáním se setkáváme jak u personálu, tak u klientů. Zmíněný jev do značné míry zapříčinilo dřívější nešťastné pojmenování svátosti nemocných jako „poslední pomazání,“ které uděluje nemocnému katolický kněz. (Kalvínská, 2006, Stoff, 1994) Další mylné pochopení služby duchovního v těchto zařízeních spočívá v tom, že duchovní je tu jen pro „věřící,“ popřípadě pouze pro členy vlastní církve. Někdy může být situace opravdu taková, že „nevěřící“ nerozumí jazyku duchovního a nemá tudíž potřebu s ním hovořit a hledat u něj naplnění svých spirituálních potřeb. (Kalvínská, 2006) Na druhou stranu se nezřídka stává, že si trpící a nemocný člověk klade celou řadu existenciálních otázek, o kterých nemá s kým promluvit, zkusí využít služeb duchovního a překvapivě zjistí, že s ním lze najít společnou řeč. (Pokorný, 2006)

Velmi významnou otázkou je potřeba začlenění duchovních do pracovního týmu daných zařízení. Impulsy vycházejí jak ze strany zařízení, která chtějí zvyšovat kvalitu péče (Opatrná, 2006), tak ze strany církví, které si uvědomují potřebu rozdílného profilování svých duchovních. Tedy ne „jeden člověk pro všechno,“ ale nemocniční kaplan, vězeňský kaplan, duchovní soustavně pracující s bezdomovci, duchovní pohybující se v univerzitním prostředí atd. (Halík, 2007)

Být členem multidisciplinárního týmu má své velké přednosti. Duchovní nepřichází na oddělení jako někdo zvenčí, kdo za chvíli zase odejde, ale klienti i

pracovníci jsou zvyklí na jeho přítomnost, vnímají jej jako toho, kdo je zde pro ně (stejně jako ostatní členové pracovního týmu) a nese s nimi jejich každodenní útrapy. Duchovní má více času na to, aby klienty lépe poznal, získal si jejich důvěru a dokázal pružněji reagovat na jejich potřeby. (Opatrná, 2006) Další výhodou je opora a poskytování zpětné vazby ze strany ostatních členů týmu. (Ruml, 2006)

V USA a v zemích západní Evropy je služba duchovních integrální součástí ošetrovatelské péče. (Doskočil 2006 c, Pokorný 2006) V České republice jsme v tomto směru teprve na počátku cesty, ale první vlaštovky na nebi českého zdravotnického systému je možno zahlédnout již dnes. Některá zdravotnická zařízení mají osoby pověřené koordinováním psychosociální a spirituální péče, např. FN Motol (Kalvínská, 2006), Ústřední vojenská nemocnice v Praze-Střešovicích zaměstnává na plný úvazek nemocničního kaplana (Ruml, 2006) a některé teologické fakulty, např. Husitská teologická fakulta UK, systematicky připravují odborníky pro práci v oblasti péče o spirituální potřeby nemocných. (Mašát, 2006) Takto vzdělaný odborník nemusí být ovšem duchovním.

Věnujme se nyní fenoménu „nemocničního kaplanství.“ Podle kodexu kanonického práva katolické církve se kaplan definuje jako kněz, kterému je natrvalo alespoň z části svěřena pastorační péče o některé společenství nebo zvláštní skupinu křesťanů – myšleno křesťané v nemocnicích, v armádě či ve vězení. Slovo kaplan užívají též církve protestantské. Ve 20. století došlo díky spolupráci křesťanů různých církví k určitému posunu v chápání tohoto pojmu. Dnes je tímto termínem v západních zemích označován člověk, ať muž nebo žena, který má příslušné vysokoškolské vzdělání a pověření od církve, jejímž je členem, k výkonu pastorační péče v nemocnicích. Standardy pro zdravotní kaplanskou službu v Evropě definují nemocniční kaplanství jako službu s ohledem na existenciální, duchovní a náboženské potřeby těch, kdo trpí, a těch, kdo o ně pečují, která přivádí ke zdrojům osobním i kulturním, ke zdrojům víry i ke zdrojům společenství. Nemocniční kaplan má za všech okolností bránit důstojnost každé lidské bytosti, dbát na „ošetřování“ spirituálních potřeb klientů různých náboženských vyznání a kultur a chránit je před duchovním

nátlakem (např. sekt) či proselytismem (přetahováním klientů mezi církvemi nebo náboženstvími). (Opatrná, 2006)

1. 7. Pojetí služby duchovních ve vybraných křesťanských církvích

1. 7. 1. Osoba duchovního v katolické církvi

Duchovní není v katolické církvi chápán pouze jako vykonavatel určité církevní funkce, ale jako nositel posvátné moci, jež mu byla skrze vkládání rukou biskupa udělena samotným Kristem. Kněžství je v katolické církvi svátostí, nezrušitelným znamením. (KKC, 1995) Rozlišují se tři stupně svěcení – jáhenské, kněžské a biskupské. Každému stupni přísluší určité pravomoci a služby. (Doskočil, 2005 b)

Počátek jáhenské služby sahá do prvokřesťanských dob, kdy bylo vyvoleno 7 mužů k „službě při stolech.“ (Sk 6,2) Apoštolové, kterým byla svěřena především modlitba a služba slova, se cítili příliš zatěžováni starostmi o hmotné potřeby křesťanů, a tak tímto úkolem pověřili jiné. Jáhni pak převzali starost o nemocné, o cizince, sirotky a vdovy. Těžiště činnosti jáhna tedy spočívá především v diakonii, tj. v praktické službě lásky k bližnímu. Odtud také pochází výraz „diakon,“ jenž je synonymem pro jáhna. Jáhenská služba ovšem není pouhou „sociální prací,“ ale vpravdě duchovní službou, jejíž vykonavatelé by měli být muži „plni moudrosti a Ducha.“ (Sk 6,3) Jáhenství dnes prožívá svoji renesanci. Od II. vatikánského koncilu přestalo být chápáno pouze jako předstupeň kněžského svěcení, ale bylo obnoveno tzv. trvalé jáhenství, které je přístupné i ženatým mužům. Jáhnem se může stát muž starší 35 let, jak již bylo napsáno, může být ženatý a ze svátostí je oprávněn udělovat pouze křest. Dále smí kázat, podávat eucharistii (ne ji ovšem vysluhovat), oddávat a pohřbívat. (Benedikt XVI, 2006, Dolista, 1997 b, Doskočil, 2005 b, Kaňa, 2005, Kašparů, 1997)

Kněz má v katolické církvi zcela nenahraditelné postavení a to především kvůli udělování svátostí. Může křtít, vysluhovat eucharistii, zpovídat, udělovat svátost pomazání nemocných a v mimořádných případech či z pověření biskupa, do jehož rukou je vložena pravomoc udělovat všechny svátosti, i biřmovat. Oddávat a pohřbívat

smí samozřejmě také. Kněží i biskupové jsou v katolické církvi povinováni celibátem. Jejich výlučná úloha „zástupců Ježíše Krista na zemi“ je ovšem nikterak nepovyšuje nad ostatní křesťany. Charisma vedení v církvi by mělo být především službou stejně jako charismata ostatní. „Vždyť tělo není jeden úd, nýbrž mnoho údů. Kdyby řekla noha, protože nejsem ruka, nepatřím k tělu, tím by ještě nepřestala být částí těla,“ jak nám sděluje apoštol Pavel když představuje církev jako Kristovo tělo. (1 Kor 12, 14 – 15) Žádný člověk nemůže být nositelem všech duchovních darů, sám si nevystačí, ale potřebuje být doplňován druhými. Důležitou úlohou kněze je jednotlivá charismata v církvi rozpoznávat, rozvíjet je a jejich nositele integrovat do služby celé církve. (Dolista, 1997, Doskočil, 2005)

1. 7. 2. Pojetí svátostí v katolické církvi

Výstižná a stručná definice pojmu „svátost“ zní: „Svátost je viditelné znamení neviditelné milosti.“ (Kašparů, 2001) Výrazu „milost“ neužíváme pouze v náboženském smyslu, ale kupříkladu odsouzený může žádat soudce o milost. Milost je tedy něco, co člověk dostává zcela nezaslouženě. V případě milosti Boží se jedná o Boží dar z lásky k člověku. Svátosti jsou jednou z cest mezi člověkem a Bohem. Bůh vychází vstříc člověku a člověk skrze svátosti přichází blíž k Bohu, má účast na Božím životě.

Aby svátost byla účinná, rozhodně potřebuje účast člověka. Setkání s Bohem ve svátosti je podobné setkání s lékařem. Od lékaře dostaneme lék, ale neužíváme jej, a pak se divíme, že se léčba míjí účinkem. Svátosti nepůsobí jako mávnutí kouzelným proutkem. Bylo by opravdu pošetilé si myslet, že po svatbě v kostele mají manželé zaručené bezproblémové manželství nebo že biřmováním se z člověka stává kvalitní osobnost po všech stránkách (Kašparů, 2001). V péči o nemocné to z hlediska kněze znamená také to, že když je na místě spíše duchovní rozhovor, neměl by kněz zneužívat udílení svátostí jako prostředku k úniku před rozhovorem.

Katolická církev odvozuje z Bible sedm svátostí: křest, biřmování, svátost kněžství, svátost Těla a Krve Kristovy (eucharistie), svátost smíření, svátost nemocných a svátost manželství. První tři svátosti lze přijmout jen jedenkrát v životě, protože jejich

přijetí označuje duši nesmazatelným znamením, je trvalé. Ostatní svátosti se přijímají opakovaně. Svátost manželství lze přijmout opakovaně pouze v případě smrti jednoho z manželů. (Kašparů, 2001, KKC, 1995, Vojtíšek, 2004)

Křest je základní a první svátostí, bez které nelze přijmout svátosti další. Křtem je člověk osvobozen od dědičného hříchu, tzn. od následku pádu prvních lidí, a okamžikem křtu je také obmyt od osobních hříchů spáchaných v minulosti. Křtít z řeckého „baptizein“ znamená ponořit se do vody. Toto ponoření je symbolem sestoupení do Kristovy smrti a povstání k novému životu skrze Kristovo vzkříšení. Při křestním obřadu se dnes nemusí do vody ponořit celý člověk, ale kněz třikrát vylije vodu na hlavu kandidáta křtu se slovy: „Já Tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Pokud není možné lít vodu na hlavu (je např. ovázána), může být voda vylita na kteroukoli jinou část těla. Po té ještě následuje pomazání svatým křížmem (vonným olejem posvěceným od biskupa) na znamení přivtělení ke Kristu, který byl Duchem svatým pomazán na kněze, proroka a krále (Doskočil, 2005 b, KKC, 1995).

Malé dítě může být pokřtěno jen tehdy, když se jeho rodiče zaručí za to, že jej vychovají ve víře. Křtu dospělých předchází obvykle roční příprava, tzv. katechumenát. Křtít mohou biskupové, kněží a jáhnové, ale také jakýkoliv člověk, i nepokřtěný, v případě, že jde tomu, kdo má být pokřtěn, o život. Po porodu dítěte, které je v ohrožení života, může křest vykonat matka nebo porodní asistentka, pokud zná postup křtu. I umírající dospělý člověk může o křest požádat. V takovém případě by mu měla sestra zajistit kněze nebo, když s tím nemocný bude souhlasit, sama křest provést. (Doskočil, 2005b, Kašparů, 2001).

Mnoho lidí se zamýšlí nad tím, jestli je křest nezbytný ke spáse člověka. Katechismus katolické církve se k tomu vyjadřuje následovně: „Bůh spojil spásu se svátostí křtu, nicméně On sám není na své svátosti vázán (KKC, 1995).“

Svátost biřmování se nazývá svátostí křesťanské dospělosti. Nesmíme však směřovat přirozený dospělý věk s vyspělostí duchovní. V knize Moudrosti je psáno: „Vážené stáří nespočívá v délce života, neměří se počtem let.“ (Mdr 4,8) Mnozí věkem nedospělí mohou být duchovně zralí. Tuto svátost může tedy člověk přijmout v době, kdy začíná duchovně rozlišovat, když se jeho víra stává hluboce osobní (KKC, 1995). Svátost

biřmování uděluje biskup nebo biskupem pověřený kněz. Hlavní částí obřadu je pomazání křížmem na čelo a vkládání rukou se slovy: „Přijmi pečeť daru Ducha svatého.“ (KKC, 1995) Svátost biřmování není biřmovanému udělena jen k jeho osobnímu posvěcení, ale především ke službě druhým. (Kašparů, 2001)

O svátosti kněžství bylo pojednáno výše. Věnujme se tedy svátosti Těla a Krve Kristovy (eucharistii), známé též pod označením „svátost oltářní“ či „svaté přijímání.“ Zprávu o ustanovení této svátosti nacházíme v evangeliu při poslední večeři Krista se svými učedníky večer před ukřižováním. Slovo eucharistie pochází z latinského eucharistia a znamená poděkování adresované Bohu. Ježíš vzal chléb a víno, požehnal je, chléb rozlámal a řekl: „Vezměte a jezte z toho všichni, toto je moje tělo, které se za vás vydává. Podobně vzal i kalich a řekl: „Vezměte a pijte z něho všichni, toto je kalich mé krve, která se prolévá za vás a za všechny na odpuštění hříchů, to konejte na mou památku. (Lk 22, 17-20) Katolíci věří v přepodstatnění nekvašeného chleba (hostie) a vína při mši svaté na Kristovo Tělo a Krev. Děje se tak Božím působením skrze kněze. Věřící rovněž v Kristovu reálnou a trvalou přítomnost pod způsobou chleba a vína. Pro nekřesťana je něco takového velmi těžko pochopitelné (Doskočil, 2005 b, Kašparů, 2001).

Když se nemocný nemůže účastnit mše, může mu svaté přijímání (tedy Tělo Kristovo, Eucharistii) přinést kněz, jáhen nebo pověřený laik. Ke svatému přijímání může přistoupit jen člověk pokřtěný (jak již bylo napsáno výše) a jeho svědomí nesmí být zatíženo těžkým hříchem. Před přijímáním kněz říká: „Ať přijímání Těla a Krve Kristovy není mým odsouzením, ale posilou a lékem pro duši i tělo.“ Eucharistie je centrem života křesťana, nejnaternějším spojením s Bohem (Kašparů, 2001).

Svátost smíření je synonymem pro zpověď. Max Kašparů by rád tuto svátost nazval uzdravením minulosti. Ve své knize „Malý kompas víry“ cituje M. Quiosta, který řekl: „Kdyby zpověď nebyla, musela by být vynalezena.“ (in Kašparů, 2001 s. 62) Dále cituje C. G. Junga: „Kdyby lidé více klečeli ve zpovědnici, méně by leželi v nemocnici.“ (in Kašparů, 2001 s. 62) Nebudeme se zde opět dlouze rozepisovat o svědomí a o vině. To již bylo učiněno v podkapitolách „Potřeba mít čisté svědomí“ a „Potřeba odpouštět druhým.“ Za zmínku stojí alespoň velmi inspirující přirovnání

hříchu a AIDS. Slovo hřích zní dost nesrozumitelně, možná i staromódně, a člověk si jej většinou spojuje s přestoupením 6. přikázání. Definuje se jako vědomé a dobrovolné provinění proti lásce k sobě, k druhým a k Bohu. K AIDS se dá přirovnat proto, že se bez překážek šíří tam, kde je považován za neexistující a neohrožující. Kdybychom AIDS prohlásili za neexistující nebo lehkou infekci, budeme se podle toho také chovat a můžeme onemocnět. Další společnou vlastností je pozdní projevení příznaků. Na tuto latenci spoléhají lidé, kteří se chlubí tím, že vědomě páchají zlo a nic se neděje. (Kašparů, 2001)

Pro lidskou duši je však hřích škodlivý. Když v sobě člověk pocítí vinu, může ji buď potlačit nebo vyznat. Je to stejné, jako když vypadne z odpadkového koše slupka od pomeranče a člověk ji buď vyhodí do popelnice nebo ji kopne pod nábytek. V obou případech má „uklizené.“ Potlačená vina je nejrozšířenější duchovní nemocí. Člověku tvrdne srdce. (Kašparů, 2001)

Nejdůležitější je si uvědomit, že svátost smíření byla ustanovena jako pomoc člověku. Čekárny psychologů a psychiatrů jsou dnes přeplněné, lidé právě tam často hledají náhradu za zpověď. Zpověď je pro mnoho lidí tabu a panuje obecné povědomí: „Nikoho jsem nezabil, nikoho jsem neokradl, mám tedy čisté svědomí.“ V psychoanalýze člověk otevírá své nitro, hovoří o své minulosti a nechává se psychoanalytikem rozebírat. Skrze psychoterapeutické metody může získat hlubší vhled do svého problému a následně nadhled, ale jistotu odpuštění vin a uzdravení minulosti nedostane. Zpověď se psychoanalýze v mnohém podobá. Člověk se vyznává Bohu před knězem, který plní funkci duchovního rádce a průvodce minulostí. Je však především služebníkem Kristovým a na základě svého kněžského svěcení může člověku udělit rozhřešení, tedy odpuštění vin před Bohem. (Kašparů, 2001)

Ještě je třeba dodat, že člověk by měl toto uzdravení skutečně chtít, opravdově před zpovědí zpytovat svědomí a usilovat o nápravu. Je jisté, že hříšníky jsme a vždy budeme. Navíc jsou pro každého z nás charakteristické stále tytéž hříchy. Ale je absurdní přistupovat ke svátosti smíření beze snahy o lepší život. Každá zpověď je setkání se samotným Bohem a posiluje člověka k dobrému, pokud o to člověk stojí. Další mylné chápání zpovědi je totiž takovéto: „Tak to má křesťan dobré, může

šlápnout vedle, kolikrát chce, pak se z toho akorát vyzpovídá a může hřešit vesele dál.“ (Kašparů, 2001)

Nemocní po této svátosti často hodně touží, ale stydí se požádat sestru, aby jim zajistila kněze. Další těžkostí je nedostatek soukromí ve zdravotnickém zařízení. Je-li to alespoň trochu možné, měla by sestra pomoci nemocnému toto soukromí zajistit. Pokud se nemocný zpovídá na pokoji před ostatními, kněz by neměl požadovat detailní vyznávání. Ve službě umírajícím by měl zpovědník brát ohled na zbytkové síly nemocného a být vždycky šířitelem Božího pokoje a lásky. Neměl by zapomínat, že s nemocným komunikuje také neverbálně. Samozřejmostí je zpovědní tajemství, tedy mlčenlivost, ke které se kněz nerozvazatelně zavazuje. (Kašparů, 2001, 2002)

Svátost (pomazání) nemocných je velice často nesprávně chápána jako svátost pro ty, kteří mají pár minut před smrtí nebo jsou dokonce mrtví. Ale vůbec tomu tak není. To by se pak tato svátost nazývala svátost umírajících nebo svátost mrtvých. Spojování svátosti nemocných se smrtí je zapříčiněno především dřívějším označením „poslední pomazání.“ Proto může také pouhá přítomnost kněze v nemocnici vyvolávat dojem, že smrt je blízko. (Kašparů, 2001, Svatošová, 2007)

Svátost pomazání nemocných zasahuje do všech tří dimenzí člověka, do oblasti spirituální, psychické i tělesné. Jsou popsány případy, kdy přijetí této svátosti vedlo k uzdravení nemocného. Vždyť sám Kristus uzdravoval nemocné a o svých učednících prohlásil: „Na nemocné budou vkládat ruce a uzdraví je. (Mk 16, 17-18)

Tuto svátost je možné slavit o samotě s knězem nebo ve společenství věřících či v okruhu rodiny. Pokud je toho nemocný schopen, předchází jí obvykle svátost smíření. Svátost nemocných může přijmout i nemocný v bezvědomí, pokud lze předpokládat, že by si její udělení přál, a dítě, pakliže chápe její význam. Udělovat ji může pouze kněz nebo biskup, ostatní se za nemocného modlí. Kněz vkládá ruce na nemocného a pomáže jeho čelo a ruce posvěceným olejem se slovy: „Skrze toto svaté pomazání ať tě Pán pro své milosrdenství posílí milostí Ducha svatého, ať tě vysvobodí z hříchů, ať tě zachrání a posílí.“ (KKC, 1995) Po přijetí svátosti nemocných mnohdy následuje svaté přijímání, v případě blížící se smrti označované jako „viaticum“ (pokrm na cestu). Svátost nemocných může člověk přijmout víckrát za život. Může o ni kněze požádat

třeba i před plánovanou operací, pro lepší kondici ducha, duše i těla (Doskočil, 2005 b, Kašparů, 2001).

Pro udělení svátosti manželství je zapotřebí, aby byl alespoň jeden ze snoubenců pokřtěn. Tuto svátost neuděluje kněz, jak se mnohdy mylně předpokládá, ale udělují si ji snoubenci navzájem, když řeknou jeden druhému své „ano“ a složí svatební slib: „Já, N, odevzdávám se tobě, N a přijímám tě za manžela (manželku). Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.“ Ve výjimečných případech může být manželství uzavřeno i bez přítomnosti kněze, pokud je vyjádřen vzájemný souhlas, který je pro oba závazný. (Kašparů, 2001)

1. 7. 3. Pojetí služby duchovního v Církvi československé husitské

Na pomezí katolicismu a protestantismu se v České republice nachází Církev československá husitská (CČH). Vznikla v roce 1920 odchodem části duchovenstva i věřících z římskokatolické církve, v mnohém se proto katolicismu podobá. K protestantismu ji váže odkaz k husitské reformaci a důraz na studium Bible. V CČH rozeznáváme rovněž 3 stupně svěcení jako církvi katolické – jáhenské, kněžské a biskupské. Na rozdíl od katolicismu může však svěcení přijmout i žena. Žádný z výše uvedených stupňů svěcení není spojen s povinností celibátu. (Doskočil, 2005 b, Vojtíšek, 2004)

S katolickou církví spodobňuje CČH také 7 svátostí. Vzájemné udělování a přijímání svátostí není však, vyjma křtu, z katolické strany možné. Eucharistie se v CČH nazývá večeře Páně (protestantské církve neuvítají termínu „svaté přijímání“) a je chápána jako svátost. Na rozdíl od katolíků však nevěří členové CČH v reálnou přítomnost Krista pod způsobou chleba a vína, ale pouze v jeho přítomnost v srdci těch, kdo tuto svátost s vírou vysluhují a přijímají. Z toho důvodu nepřinášejí duchovní této církve nemocným posvěcený chléb, ale vysluhují večeři páně v nemocničních kaplích, popřípadě ve zkráceném obřadu přímo u lůžka nemocného. Svátost smíření (zpověď) se v CČH označuje termínem svátost pokání a k jejímu přijetí není nutná individuální zpověď, postačí pouze všeobecné společné vyznání hříchů. Svátost pomazání nemocných

vysluluje CČH pod názvem svátost útěchy nemocným. Tuto svátost může, na rozdíl od katolické církve, udělovat i jáhen. Součástí udělení této svátosti je pouze přimluvná modlitba a znamení kříže, mazání olejem odpadá. (Doskočil, 2005 b)

1. 7. 3. Pojetí služby duchovního v Českobratrské církvi evangelické

Za předního reprezentanta českého protestantismu považujeme Českobratrskou církev evangelickou (ČCE), jejíž příslušníky označujeme zkráceně jako „evangelíky.“ Výrazným rozdílem oproti katolické církvi a Církvi československé husitské je chápání svátostí. V protestantismu se považuje za svátost pouze křest a večeře Páně. Neexistuje zde tedy kněžské svěcení a z toho důvodu není vhodné označovat duchovního ČCE slovem „kněz.“ Užívá se termín „farář.“ Duchovní je v ČCE do své služby uváděn zvláštním obřadem a může se jím stát i žena. Kromě udílení křtu a vysluhování večeře Páně je duchovní pověřen kazatelskou službou a vedením farního společenství. (Doskočil, 2005 b)

Mezi katolíky a evangelíky existuje dohoda o vzájemném uznání křtu. Při slavení večeře Páně evangelíci stejně jako příslušníci Církve československé husitské nevěří v reálnou přítomnost Krista pod způsobou chleba a vína, ale pouze v jeho přítomnost v srdci těch, kdo tuto svátost s vírou vysluhují a přijímají. Rovněž tedy nepřináší nemocným posvěcený chléb. Z katolické strany není vzájemná účast na eucharistii možná. Katolický duchovní může svátostmi katolické církve, posloužit nekatolíkově pouze v případě naléhavé nutnosti a za předpokladu, že dotyčný vyzná katolickou víru o těchto svátostech a je na jejich přijetí připraven. ČCE nezná svátost smíření, ale věřící této církve může požádat o tzv. „bratrskou zpověď“, kdy vyzná své hříchy před druhým člověkem (duchovním či laikem kteréhokoli křesťanského vyznání) a společně prosí Boha za odpuštění. ČCE nemá období svátosti pomazání nemocných. Hlavní úlohou duchovního ČCE je v případě navštěvování nemocných a opuštěných členů církve duchovní rozhovor a společná modlitba. (Doskočil, 2005 B)

2. Cíl práce a pracovní hypotézy

2. 1. Cíl práce

Na základě výzkumu ve vybraných domovech důchodců charakterizovat službu duchovních a nastínit její místo v naplňování spirituálních potřeb klientů

2. 2. Pracovní hypotézy

1. hypotéza

Služba duchovních je nejčastější forma naplňování spirituálních potřeb klientů

2. hypotéza

Zaměstnanci domova důchodců, kteří se považují za věřící, spatřují v službě duchovních větší smysl než zaměstnanci, jež se za věřící nepovažují.

3. hypotéza

V naplňování spirituálních potřeb přikládají klienti katolického vyznání větší důležitost roli duchovního než klienti hlásící se k jiným denominacím

3. Metodika a charakteristika výzkumných souborů

3.1. Metodika

Jedná se o výzkum kvalitativně kvantitativní. Jako výzkumná metoda byla v případě personálu, použita metoda dotazování, technikou sběru dat byl dotazník. Klienti domovů důchodců a duchovní se výzkumu podrobili na základě narativní metody, jako technika sběru dat byl v těchto případech zvolen rozhovor.

Dotazník obsahoval 18 otázek. První 4 otázky byly identifikační, týkaly se pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání a pracovního zařazení. 10 otázek bylo uzavřených (č. 1, 2, 3, 6, 7, 9,12,15, 16, 17), 5 polootevřených (4, 8, 10, 11, 13) a 3 otevřené (5, 14, 18).

3.2. Charakteristika sledovaných souborů

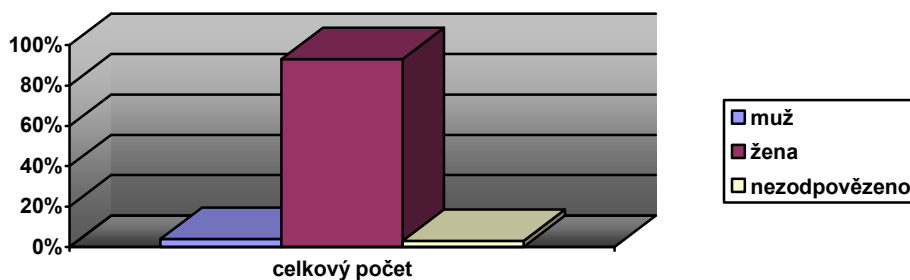
Výzkum byl proveden v Domově důchodců Máj v Českých Budějovicích, v Domově důchodců Dobrá Voda u Českých Budějovic a v Domově pokojného stáří sv. Alžběty v Plzni.

Celkem bylo personálu vybraných domovů důchodců rozdáno 110 dotazníků. Návratnost činila 70%, tedy 77 dotazníků. V Domově důchodců Máj bylo rozdáno 50 dotazníků, návratnost činila 96% (48), v Domově důchodců Dobrá Voda bylo rozdáno 49 dotazníků, vrátilo se jich 43% (21) a v Domově pokojného stáří sv. Alžběty bylo podle počtu zaměstnanců rozdáno 11 dotazníků, návratnost činila 73% (8).

4. Výsledky výzkumu

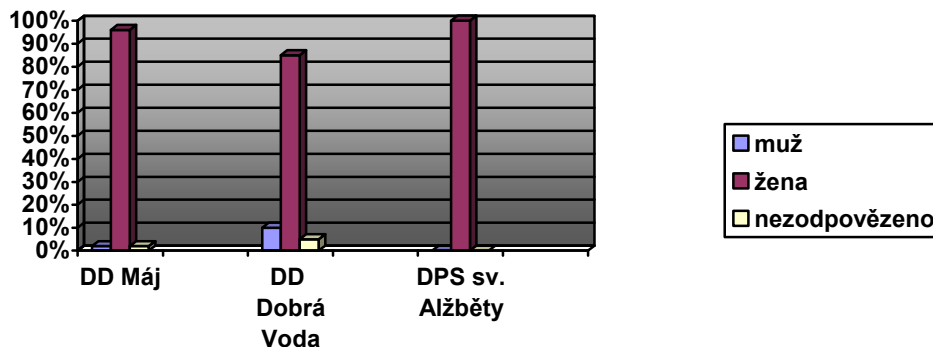
4.1. Výsledky výzkumu u zaměstnanců domovů důchodců

Graf 1 Pohlaví všech respondentů - zaměstnanců

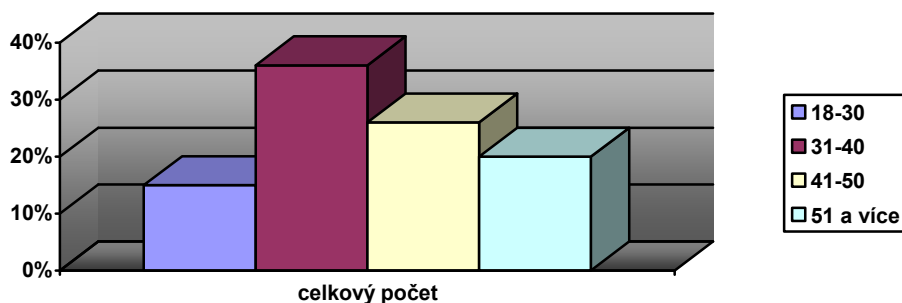
Z grafu 1 můžeme vyčíst pohlaví všech respondentů – zaměstnanců. Graf znázorňuje, že 93% (72) respondentů bylo ženského pohlaví a 4% (3) respondentů pohlaví mužského. 3% (2) respondentů tuto otázku nezodpovědělo.

Graf 1 / a Pohlaví respondentů - zaměstnanců jednotlivých zařízení

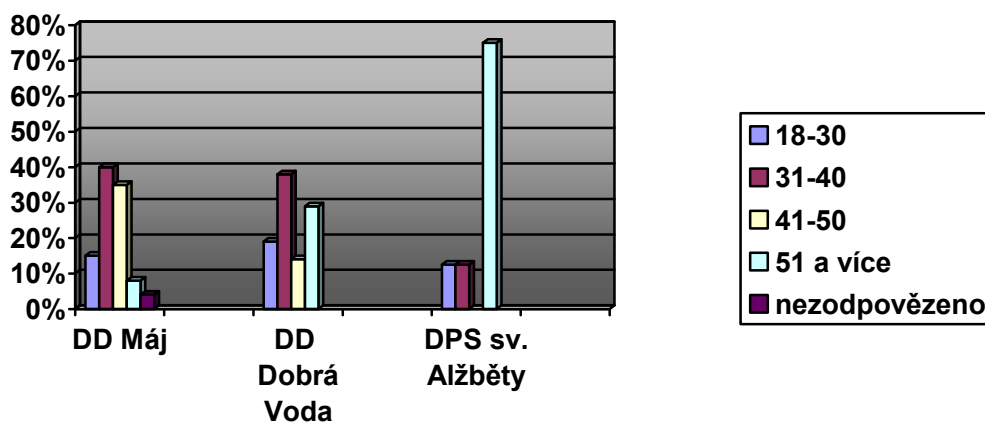
Graf 1 / a demonstruje pohlaví respondentů - zaměstnanců jednotlivých zařízení. Z grafu plyne, že v DD Máj se výzkumu zúčastnilo 96% (46) žen, 2% (1) mužů a 1 (2%) respondent otázku nezodpověděl. V DD Dobrá Voda bylo 85% (18) dotázaných ženského pohlaví, 10% (2) pohlaví mužského a 5% (1) respondentů se k otázce nevyjádřilo. V DPS sv. Alžběty vyplňovaly dotazník ve 100% (8) ženy.

Graf 2 Věk všech respondentů - zaměstnanců

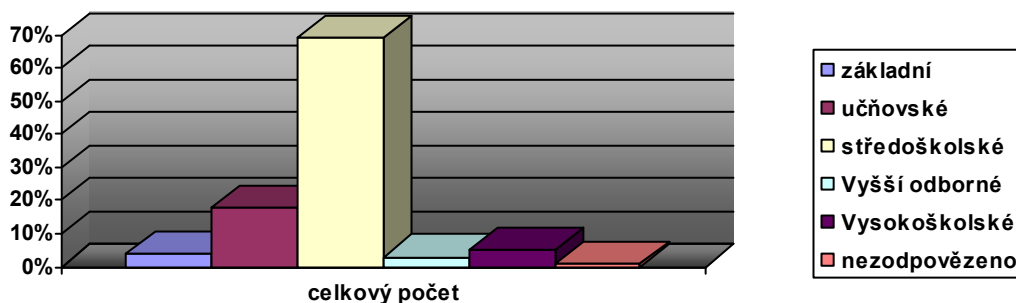
Věk všech zaměstnanců jsme rozdělili do 4 skupin. Z grafu 2 je patrné, že 36% (28) respondentů se nacházelo ve věkovém rozpětí 31–40 let, 26% (20) 41–50 let, 20% (16) 51 a více let a 15% (12) dotázaných bylo mezi 18. a 30. rokem věku. 3% (2) respondentů otázku nezodpovědělo.

Graf 2 / a Věk respondentů – zaměstnanců v jednotlivých zařízeních

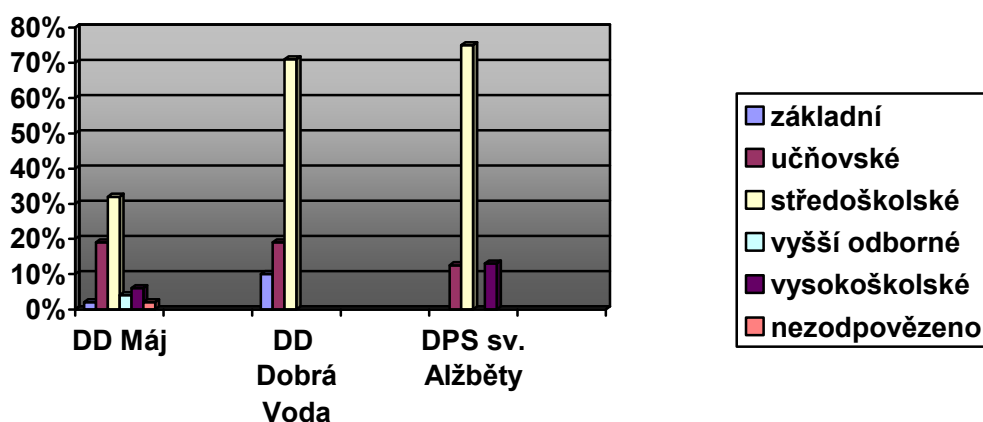
Na grafu 2 / a vidíme rozvrstvení personálu podle věku v jednotlivých zařízeních. V DD Máj se 40% (19) dotázaných nacházelo v rozmezí 31–40 let, 35% (17) 41–50let, 15% (7) 18-30 let, 8% (4) 51 a více let a 4% (2) respondentů otázku nezodpovědělo. V DD Dobrá Voda bylo 38% (8) dotázaných ve věku 31-40 let, 29% (6) 51 a více, 19% (4) 18-30 a 14% (3) 41-50. V DPS sv. Alžběty se 75% (6) respondentů pohybovalo v rozmezí 51 a více let, 13% (1) 31-40 a rovněž 13% (1) 18-30let.

Graf 3 *Vzdělání všech respondentů - zaměstnanců*

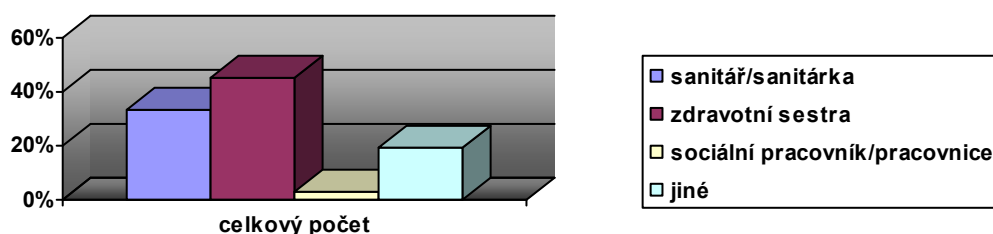
Graf 3 znázorňuje vzdělání všech zaměstnanců. 69% (53) všech dotázaných absolvovalo středoškolské vzdělání, 18% (14) vzdělání učňovské, 5% (4) vysokoškolské, 4% (3) základní a 3% (2) vyšší odborné. Jeden respondent (1%) otázku nezodpověděl.

Graf 3 / a *Vzdělání respondentů – zaměstnanců v jednotlivých zařízeních*

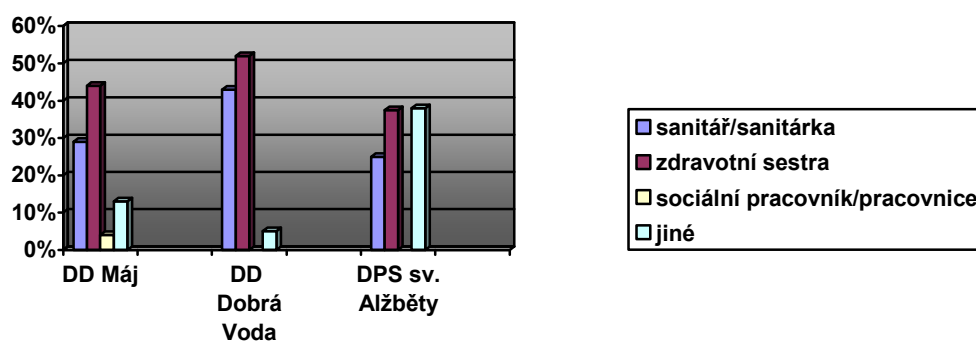
Graf 3 / a demonstruje vzdělání zaměstnanců jednotlivých zařízení. V DD Máj mělo 67% (32) dotázaných středoškolské vzdělání, 19% (9) vzdělání učňovské, 6% (3) vysokoškolské, 4% (2) vyšší odborné, 2% (1) základní a rovněž 2% (1) respondentů na otázku neodpovědělo. V DD Dobrá voda bylo nejčastějším typem vzdělání střední škola 71% (15), následovalo vzdělání učňovské 19% (4) a základní 10% (2). V DPS sv. Alžběty absolvovalo 75% (6) dotázaných středoškolské vzdělání, 13% (1) vzdělání učňovské a 13% (1) vzdělání vysokoškolské.

Graf 4 Pracovní zařazení všech respondentů - zaměstnanců

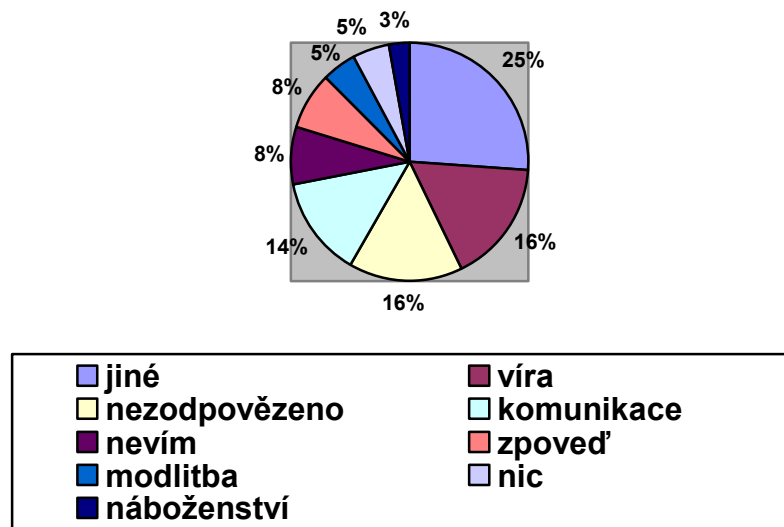
Z grafu 4 je patrné pracovní zařazení všech zaměstnanců. Nejčastěji bylo uvedeno povolání zdravotní sestry - 45% (35), následovali sanitáři a sanitárky – 33% (25). Možnost jiné byla zastoupena v 19 % a zahrnovala ošetřovatelky 8% (6), sociální asistenty 3% (2), fyzioterapeuty 3% (2) a po 1 zaměstnanci (1%) ergoterapeuta, pracovníci sociální péče, vrchní sestru, vedoucí pečovatelku a vedoucí DPS. Sociálních pracovníků bylo 3% (2) z celkového počtu respondentů.

Graf 4 / a Pracovní zařazení respondentů – zaměstnanců v jednotlivých zařízeních

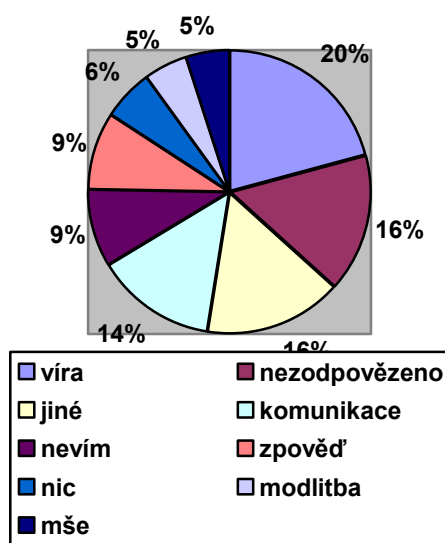
Na grafu 4 / a vidíme, že v DD Máj pracovalo 44% (21) zdravotních sester, 14% (29) sanitářů a sanitárek, 23% (11) povolání bylo zařazeno do kategorie „jiné“ - 4% (2) z těchto respondentů pracovalo jako fyzioterapeut, rovněž 4% (2) jako sociální asistent, 2% (1) jako pracovnice sociální péče a 2% (1) jako vrchní sestra. Sociálních pracovníků bylo v tomto DD 4% (2). V DD Dobrá Voda odpovídalo 52% (11) sester, 43% (9) sanitářů/sanitárek a 1 (5%) ošetřovatelka. V DPS sv. Alžběty bylo 38% (3) respondentů z řad sester, rovněž 38% (3) jiných povolání – jeden ergoterapeut, vedoucí pečovatelka a vedoucí DPS. 25% (2) respondentů DPS pracovalo jako sanitárka.

Graf 5 Obsah pojmu „spirituální (duchovní) potřeba“

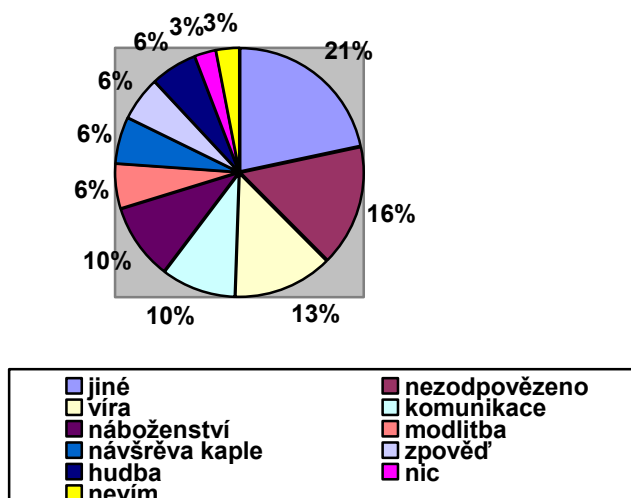
Graf 5 znázorňuje, co si zaměstnanci nejčastěji představují pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba.“ V 17% (18) evokuje tento termín respondentům víru, z toho ve 3% (3) víru v „někoho,“ kterého 2% (2) dotázaných nazývají Bohem. 16% respondentů otázku nezodpovědělo. Ve 14% (15) by se daly odpovědi zaměstnanců shrnout do slova „komunikace.“ Za spirituální potřebu v tomto případě respondenti označovali rozhovor obecně, duchovní rozhovor, rozhovor s farářem, rozhovor o bytí a nebytí, potřebu svěřovat se se svými starostmi, radostmi a potřebami, potřebu sdílet s někým své pocity, myšlenky a strachy související s něčím nad námi, potřebu sdílení obecně, komunikaci, kontakt a konfrontaci názorů. 8% (4) dotázaných asociuje tento výraz zpověď a rovněž 8% (4) neví, co si má pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ představit. 5% (5) respondentů si nepředstaví nic a opět 5% (5) dotázaných považuje za spirituální potřebu modlitbu. Ve 3% (3) si tento termín respondenti spojují s náboženstvím. Velmi široká a pestrá je škála v kategorii odpovědí s 1 či 2 hlasy (jiné): vše lidské, jiná než fyzická potřeba, vyšší potřeba, důležitější potřeba než potřeby bio-psycho-sociální, potřeba opory, porozumění pochopení, potřeba lásky, citu a přítomnosti druhých, potřeba klidu a jistoty, potřeba přiblížit prostředí domácímu, hudba, duchovní pohlazení, návštěva kaple, přítomnost kněze, poslední pomazání, mše, kázání, křest a požehnání.

Graf 5 / a Obsah pojmu „spirituální (duchovní) potřeba“ v DD Máj

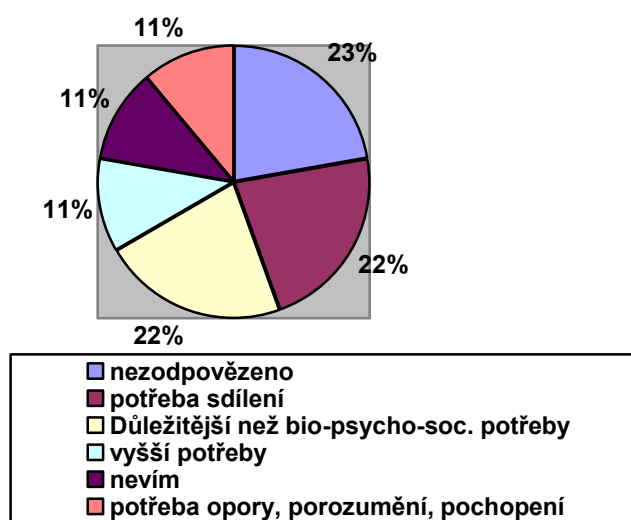
Z grafu 5 / a můžeme vyčíst, co si pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ nejčastěji představují zaměstnanci DD Máj. Ve 20% (14) evokuje tento termín respondentům víru, z toho ve 3% (3) víru v „někoho,“ kterého 2% (2) dotázaných nazývají Bohem. 16% (10) respondentů otázku nezodpovědělo. Rovněž 16% (10) odpovědí lze zařadit do kategorie „jiné“ a vyjádření dotázaných k termínu „spirituální potřeba“ znělo následovně: vše lidské, jiná než fyzická potřeba, potřeba klidu a jistoty, duchovní pohlazení, přítomnost kněze, poslední pomazání, kázání, a křest. Ve 14% (15) by se daly odpovědi zaměstnanců shrnout do slova „komunikace.“ Za spirituální potřebu v tomto případě respondenti označovali rozhovor, komunikaci, kontakt a konfrontaci názorů. 9% (6) respondentů neví, co si má pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ představit a rovněž 9% (6) zaměstnancům DD Máj evokuje tento termín zpověď. 6% (4) respondentů si pod tímto pojmem nepředstaví nic a 5% (3) dotázaných považuje za spirituální potřebu modlitbu. Rovněž v 5% (3) si tento termín respondenti spojují se mší.

Graf 5 / b Obsah pojmu „spirituální (duchovní) potřeba“ v DD Dobrá Voda

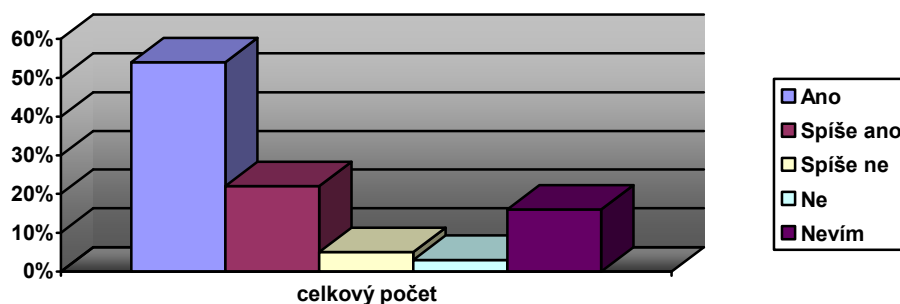
Na grafu 5 / b vidíme, co nejčastěji evokuje pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ zaměstnancům DD Dobrá Voda. Jednotlivě zastoupené odpovědi jsme krom odpovědi „nic“ 3% (1) a „nevím“ 3% (1) zahrnuli pod pojem „jiné“ 21% (5): láska, potřeba citu, potřeba přítomnosti druhých, potřeba přiblížit prostředí domácímu a požehnání. 16% (5) dotázaných otázku nezodpovědělo. Následovala potřeba víry 13% (4), komunikace 10% (3) a náboženství 10% (3). Dále byly vždy po 3% (2) zastoupeny: modlitba, návštěva kaple, zpověď a hudba.

Graf 5 / c Obsah pojmu „spirituální (duchovní) potřeba“ v DPS sv. Alžběty

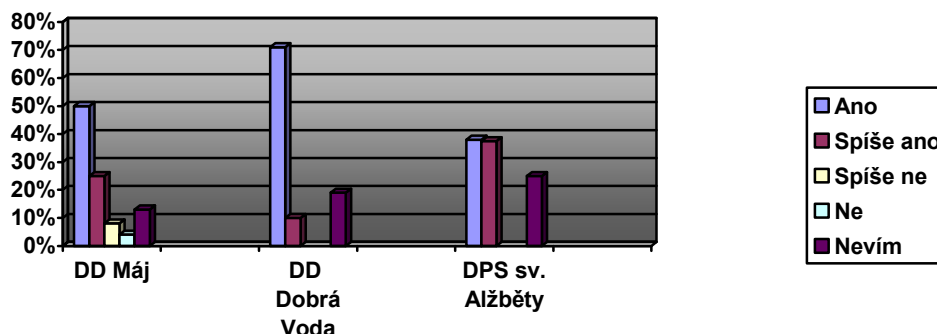
Graf 5 / c znázorňuje, co si pod pojmem spirituální potřeba představují zaměstnanci DPS sv. Alžběty. Přibližně 22% (2) respondentů otázku nezodpovědělo. Rovněž pro 22% (2) znamená tento pojem potřebu sdílení, z toho 1 dotázaný (11%) tuto potřebu specifikoval jako potřebu sdílení pocitů, myšlenek a strachů souvisejících s něčím nad námi. Opět 22% (2) asociuje tento termín důležitější potřebu, než jsou potřeby bio-psycho-sociální. 11% (1) dotázaných označilo tento pojem jako vyšší potřebu a dalších 11% (1) jako potřebu opory, porozumění, pochopení. 11% (1) dotázaných neví, co si pod tímto výrazem představit.

Graf 6 Spirituální potřeby „nevěřících“ lidí

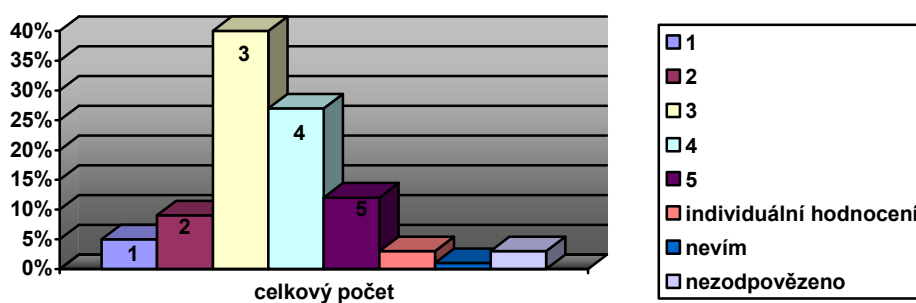
Z grafu 6 vyplývá, že se 54% (42) respondentů domnívalo, že spirituální potřeby mohou mít i lidé, kteří se nepovažují za věřící. S existencí spirituálních potřeb u „nevěřících“ spíše souhlasilo 22% (17) dotázaných. 16% (12) respondentů nevědělo, zda mohou mít „nevěřící“ lidé spirituální potřeby. 5% (4) dotázaných si myslelo, že „nevěřící“ lidé spirituální potřeby spíše mít nemohou a rezolutní „ne“ spirituálním potřebám „nevěřících“ řekla 3% (2) respondentů.

Graf 6 / a Spirituální potřeby „nevěřících“ lidí v jednotlivých zařízeních

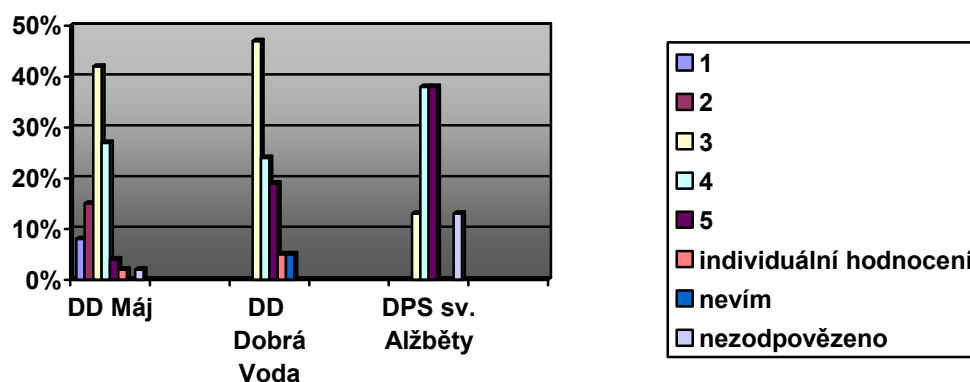
Na grafu 6 / a vidíme, že se 50% (24) respondentů z DD Máj domnívalo, že spirituální potřeby mohou mít i lidé, kteří se nepovažují za věřící. S existencí spirituálních potřeb u „nevěřících“ spíše souhlasilo 25% (12) dotázaných. 13% (6) respondentů nevědělo, zda mohou mít „nevěřící“ lidé spirituální potřeby. 8% (4) dotázaných si myslelo, že „nevěřící“ lidé spirituální potřeby spíše mít nemohou a rezolutní „ne“ spirituálním potřebám „nevěřících“ řekla 4% (2) respondentů. V DD Dobrá voda souhlasilo s existencí spirituálních potřeb u „nevěřících“ lidí 71% (15) dotázaných, 19% (4) nevědělo a 10% (2) spíše souhlasilo. V DPS sv. Alžběty dopověděl stejný počet – 38% (3) dotázaných „ano“ a „spíše ano,“ 25% (2) respondentů nevědělo.

Graf 7 Důležitost role duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů DD

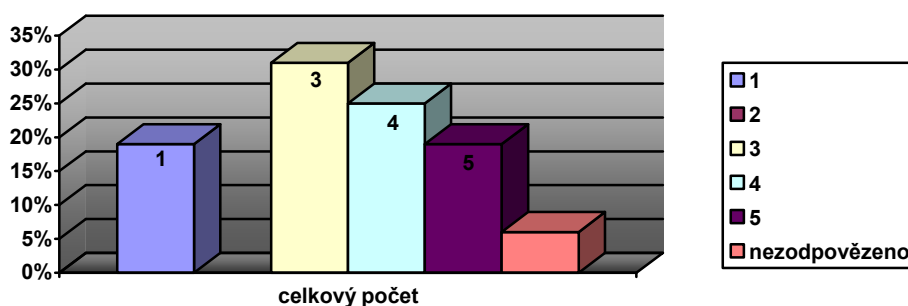
Z grafu 7 můžeme vyčíst jakou důležitost přiřkládají respondenti službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů domovů důchodců. Hodnocení probíhalo za pomoci škály od 1 do 5, kde 1 znamenalo zcela zbytečný a 5 velmi důležitý. 40% (31) dotázaných zvolilo zlatou střední cestu, tedy stupeň 3. 27% (21) ohodnotilo důležitost služby duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů stupněm 4. Ve 12% (9) byl zastoupen nejvyšší stupeň – stupeň 5. Stupeň 2 zvolilo 9% (7) respondentů. Za zcela zbytečného v naplňování spirituálních potřeb klientů považuje duchovního 5% (4) dotázaných. 3% (2) otázku nezodpovědělo a rovněž 3% (2) dotázaných zdůraznilo individuální přístup k hodnocení 1% (1) respondentů nevědělo, jak má místo duchovního v této problematice ohodnotit.

Graf 7 / a Důležitost role duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů v jednotlivých zařízeních

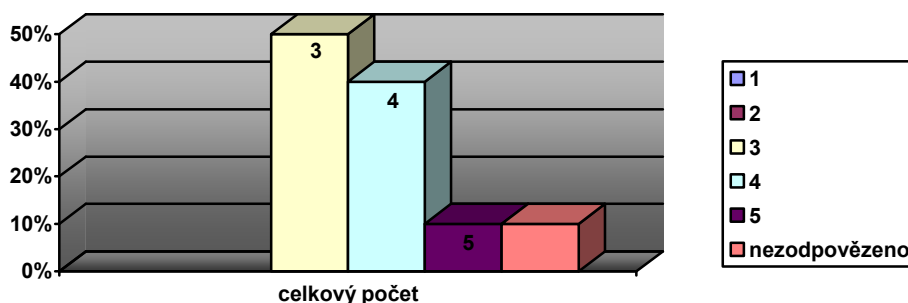
Graf 7 / a znázorňuje, že v DD Máj respondenti přisuzují duchovnímu v naplňování spirituálních potřeb klientů ve 42% (20) střední stupeň důležitosti, následuje stupeň 4 s 27% (13), stupeň 2 s 15% (7), stupeň 1 s 8% (4) a stupeň 5 se 4% (2). 2% (1) dotázaných zdůrazňují individuální přístup k této problematice a rovněž 2% (1) otázku nezodpovědělo. V DD Dobrá Voda byl zastoupen stupeň 3 ve 47% (10), dále stupeň 4 24% (5) a stupeň 5 19% (4). 5% (1) dotázaných zdůrazňují individuální přístup k této problematice a rovněž 5% (1) otázku nezodpovědělo. V DPS sv. Alžběty zvolil stejný počet – 38% (3) dotázaných stupeň 4 a 5,“ 13% (1) stupeň 3 a taktéž 13% (1) respondentů otázku nezodpovědělo.

Graf 7 / b Důležitost role duchovních u respondentů považujících se za věřící

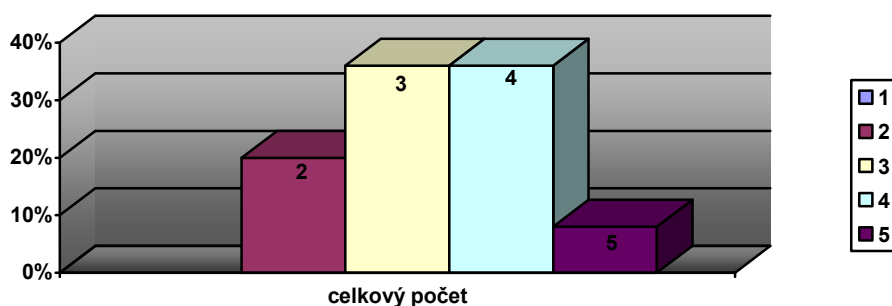
Z grafu 7 / b můžeme vyčíst, jakou důležitost přiřkládají službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů respondenti, kteří se považují za věřící. 31% (5) z nich přisuzuje duchovním v této problematice střední stupeň důležitosti, tedy stupeň 3. 25% (4) zvolilo pro hodnocení důležitosti služby duchovních stupeň 4. Stupně 5 a 1 uvedl stejný počet respondentů – 19% (3). 1 (6%) respondent otázku nezodpověděl. Stupeň 2 nebyl zvolen ani v jednom případě.

Graf 7 / c Důležitost role duchovních u respondentů považujících se spíše za věřící

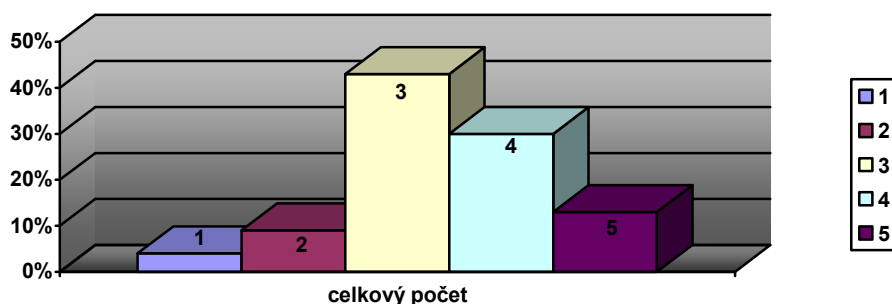
Z grafu 7 / c je patrné, jakou důležitost přiřkládají službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů respondenti, kteří se považují spíše za věřící. Střední stupeň důležitosti přiřklo službě duchovních 50% (5) dotázaných. 40% (4) zvolilo stupeň 4 a 10% (1) stupeň 5. Rovněž 10% (1) otázku nezodpověděl. Stupně 1 a 2 nebyly zvoleny ani v jednom případě.

Graf 7 / d *Důležitost role duchovních u respondentů považujících se spíše za nevěřící*

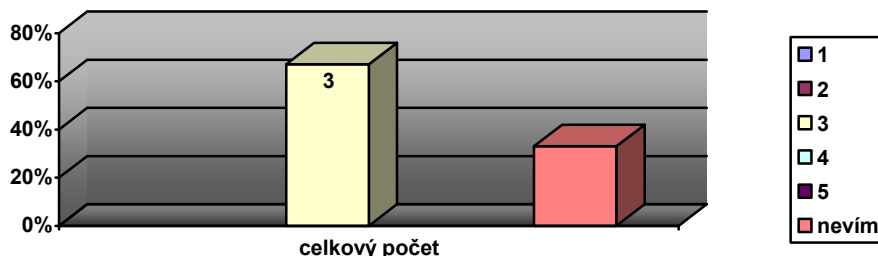
Z grafu 7 / d vyplývá, jakou důležitost přiřkládají službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů respondenti, kteří se považují spíše za nevěřící. Stejný počet dotázaných - 36% (9) zvolilo stupně 3 a 4, 20% (5) stupeň 2 a 8% (2) stupeň 5. Stupeň 1 nebyl uveden ani v jednom případě.

Graf 7 / e *Důležitost role duchovních u respondentů považujících se za nevěřící*

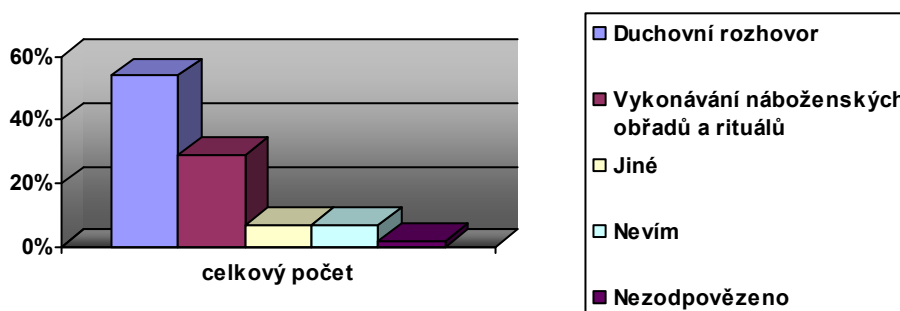
Na grafu 7 / e vidíme, jakou důležitost přiřkládají službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů respondenti, kteří se považují za nevěřící. 43% (10) dotázaných zvolilo stupeň 3, 30% (7) stupeň 4, 13% (3) stupeň 5, 9% (2) stupeň 2 a 4% (1) stupeň 1.

Graf 7 / f Důležitost role duchovních u respondentů, kteří nevědí, jak se k otázce víry vyjádřit

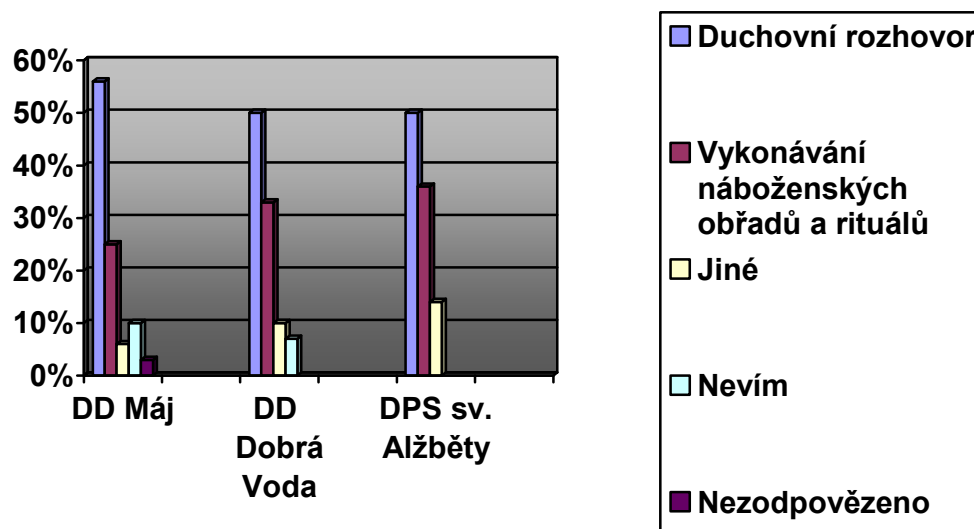
Graf 7 / f znázorňuje, jakou důležitost přiřkláají službě duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů respondenti, kteří nevědí, jak se k otázce víry vyjádřit. 67% (2) dotázaných přiřkló službě duchovních střední stupeň důležitosti. 1 (33%) respondent nevěděł, jak na otázku odpovědět.

Graf 8 Očekávání od služby duchovních

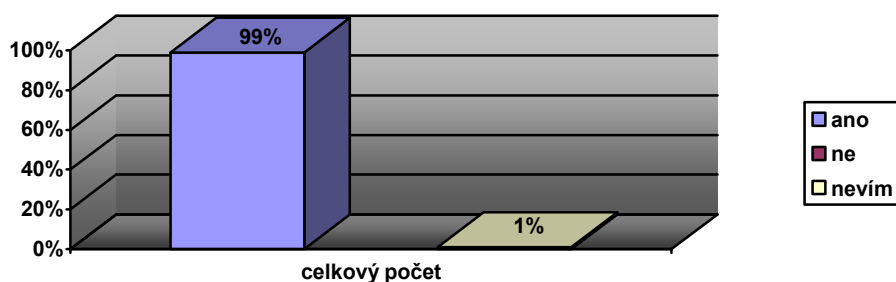
Na grafu 8 demonstrujeme, v čem konkrétně je dle mínění respondentů služba duchovních důležitá. V 54% (56) zazněla odpověď: „Duchovní vede s klienty rozhovor na duchovní témata.“ 29% (30) odpovědí zdůraznilo důležitost vykonávání náboženských obřadů a rituálů a 7% (8) odpovědí bylo zařazeno do kategorie jiné: duchovní přináší pocit klidu a uvolnění 2% (2), duchovní vede s klienty rozhovor na silná témata, duchovní mluví s klienty o vnitřních pocitech, duchovní je představitelem vlastního duchovna, pro klienta je důležitý již samotný kontakt s duchovním, návštěva duchovního je zdravou změnou v denním stereotypu klienta a duchovní pomůže pouze věřícím. 7% (8) dotázaných nevědělo, jak odpovědět. 2% (2) otázku nezodpovědělo.

Graf 8 / a Očekávání od služby duchovních v jednotlivých zařízeních

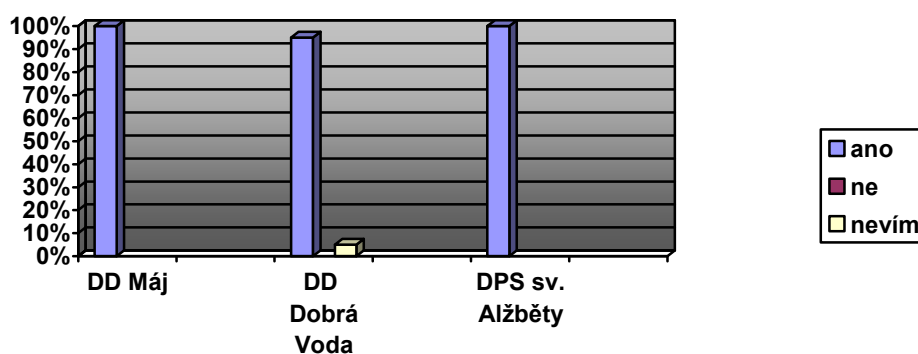
Graf 8 / a znázorňuje, v čem konkrétně je dle mínění respondentů vybraných DD služba duchovních důležitá. V DD Máj přikládali dotázaní největší význam rozhovoru na duchovní témata 56% (34), následovalo vykonávání náboženských obřadů a rituálů 25% (15). 10% (6) respondentů nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. 6% (3) odpovědí bylo zařazeno do kategorie jiné: duchovní přináší pocit klidu a uvolnění, duchovní vede s klienty rozhovor na silná témata, pro klienta je důležitý již samotný kontakt s duchovním. V DD Dobrá Voda byl nejčastější odpovědí opět duchovní rozhovor 50% (15), poté vykonávání náboženských obřadů a rituálů 33% (10). 10% (3) odpovědí bylo zařazeno do kategorie jiné: duchovní přináší pocit klidu a uvolnění, duchovní je představitelem vlastního duchovna a duchovní pomůže pouze věřícím. 7% (2) dotázaných nevědělo, jak odpovědět. V DPS sv. Alžběty znovu získal nejvíce odpovědí duchovní rozhovor 50% (7), na druhé příčce se umístilo vykonávání náboženských obřadů a rituálů 36% (5) a 14% (2) odpovědí bylo zařazeno do kategorie jiné: duchovní mluví s klienty o vnitřních pocitech, návštěva duchovního je zdravou změnou v denním stereotypu klienta.

Graf 9 *Návštěva duchovního v domovech důchodců*

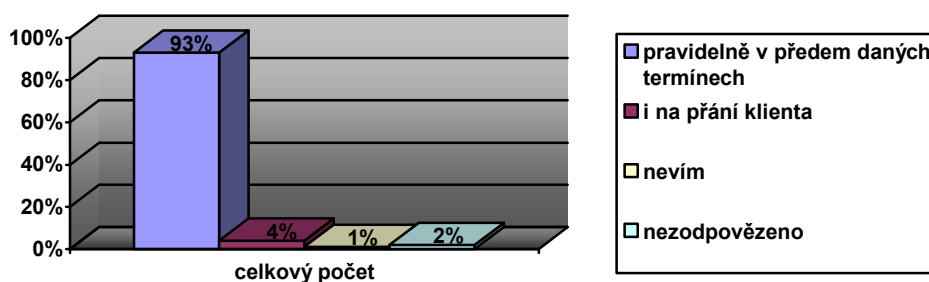
Z grafu 9 můžeme vyčíst, že 99% (76) respondentů potvrdilo, že DD navštěvuje duchovní. 1 (1%) dotázaný nevěděl, zda duchovní DD navštěvuje.

Graf 9 / a *Návštěva duchovního v jednotlivých domovech důchodců*

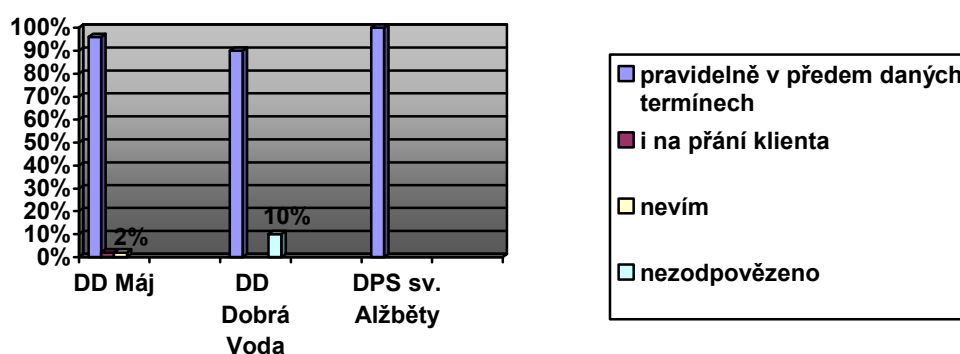
Graf 9 / a znázorňuje, že 100% (48) respondentů DD Máj a rovněž 100% (8) dotázaných z DPS sv. Alžběty uvedlo, že jejich DD navštěvuje duchovní. V DD Dobrá voda potvrdilo návštěvu duchovního 95% (20) respondentů, 1 (5%) dotázaný nevěděl, jestli duchovní DD navštěvuje.

Graf 10 Frekvence návštěv duchovního v domovech důchodců

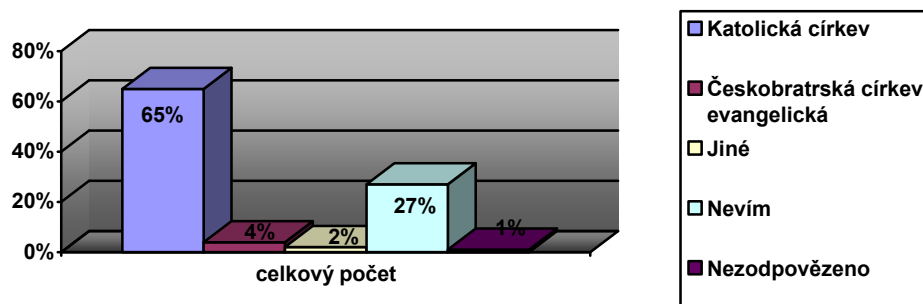
Z grafu 10 plyne, že v 93% (74) odpovědí respondenti uvedli, že DD navštěvuje duchovní pravidelně v předem daných termínech. Ve 4% (3) odpovědí dotázaní zdůraznili, že duchovní má možnost navštívit DD i kdykoli na přání klienta. 2% (2) respondentů otázku nezodpovědělo a 1 (1%) dotázaný nevěděl, jakým způsobem duchovní DD navštěvuje.

Graf 10 / a Frekvence návštěv duchovního v jednotlivých domovech důchodců

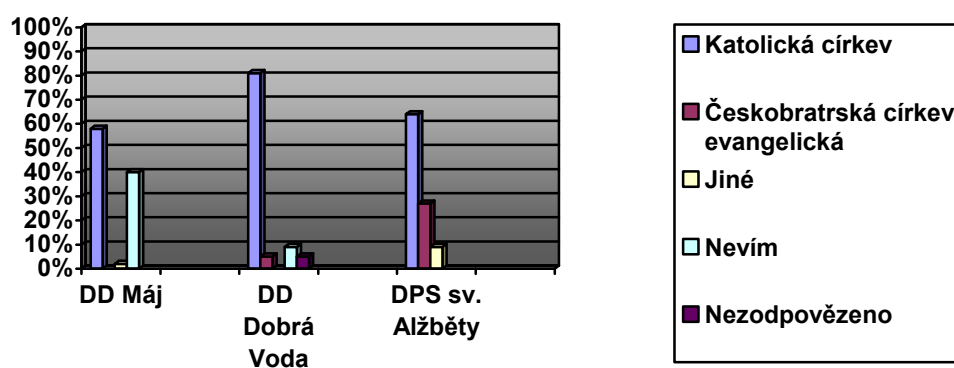
Na grafu 10 / a demonstrujeme, že v 96% (47) odpovědí respondenti DD Máj uvedli, že duchovní navštěvuje tento DD pravidelně v předem daných termínech. Ve 2% (1) odpovědí dotázaní zdůraznili, že duchovní má možnost navštívit DD i kdykoli na přání klienta a 1 (1%) dotázaný nevěděl, jakým způsobem duchovní DD navštěvuje. 90% (19) respondentů DD Dobrá Voda potvrdilo pravidelnost návštěv duchovního, 10% (2) otázku nezodpovědělo. V DPS sv. Alžběty 100% dotázaných uvedlo, že duchovní navštěvuje jejich zařízení pravidelně v předem daných termínech.

Graf 11 Denominační zařazení duchovních navštěvujících DD

Graf 11 znázorňuje denominační zařazení duchovních, kteří navštěvují dané domovy důchodců. 65% (54) odpovědí nás informovalo, že dané DD navštěvují duchovní katolické církve. Možnost „nevím“ byla uvedena ve 27% (22) odpovědí, z čehož byla ve 2 (2%) případech specifikována větou: „Nevím, kteří duchovní krom duchovních katolické církve docházejí do našeho DD.“ 5% (4) odpovědí svědčilo o návštěvách duchovních Českobratrské církve evangelické, z čehož 1 (1%) respondent nevedl zároveň i návštěvu duchovního katolické církve. Možnost „jiné“ byla využita ve 2% (2), přičemž 1 (1%) dotázaný odpověděl, že DD navštěvují salesiáni, které z neznalosti nezařadil do katolické církve, a druhý (1%) respondent uvedl, že na přání klienta je možno zajistit návštěvu duchovního z kterékoli církve. 1 (1%) respondentů otázku nezodpovědělo.

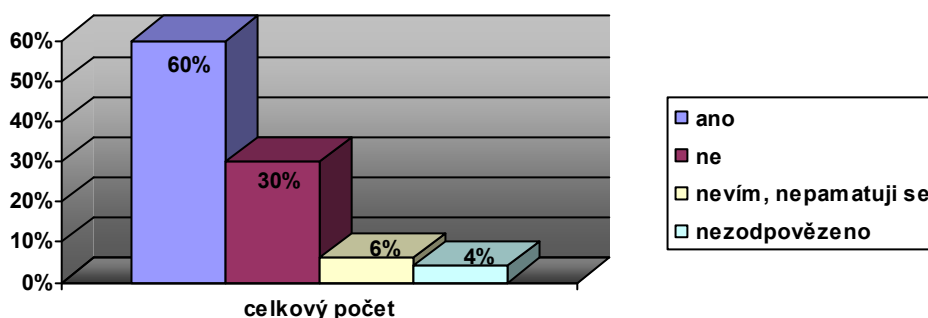
Graf 11 / a Denominační zařazení duchovních navštěvujících jednotlivé DD

Z grafu 11 / a vyplývá, že 58% (29) odpovědí respondentů DD Máj nás informovalo, že tento DD navštěvují duchovní katolické církve. Možnost „nevím“ byla zastoupena ve

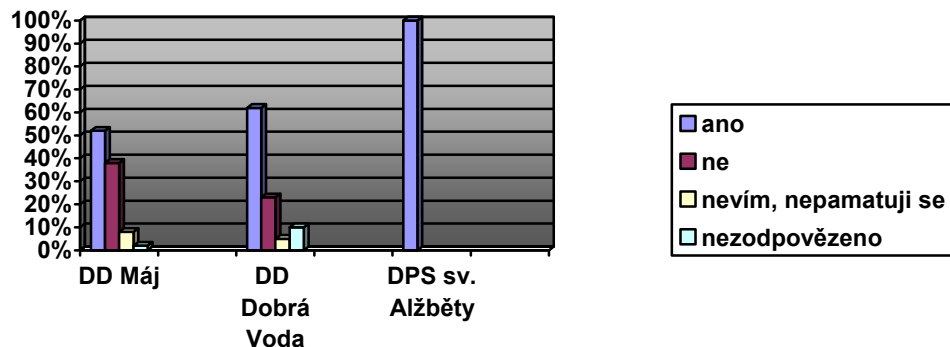
36% (18) odpovědí, z čehož byla ve 4% (2) specifikována větou: „Nevím, kteří duchovní krom duchovních katolické církve docházejí do našeho DD.“ V možnosti „jiné“ 1 (2%) dotázaný uvedl, že DD navštěvují salesiáni, které z neznalosti nezařadil do katolické církve. V DD Dobrá Voda 81% (18) odpovědí potvrdilo návštěvu katolického duchovního, 2 (9%) dotázaní nevěděli, jací duchovní do DD docházejí, 1 (5%) respondent uvedl krom návštěvy katolického duchovního i návštěvu duchovního z Českobratrské církve evangelické a 1 (5%) dotázaný otázku nezodpověděl. V DPS sv. Alžběty 64% (7) odpovědí potvrdilo návštěvu katolického duchovního. Ve 27% (3) odpovědí byla uvedena návštěva duchovního Českobratrské církve evangelické, z čehož 2 (18%) respondenti zároveň uvedli i návštěvu katolického duchovního. V možnosti „jiné“ 1 (1%) respondent sdělil, že na přání klienta je možno zajistit návštěvu duchovního z kterékoli církve.

Graf 12 Osobní setkání zaměstnanců s duchovním

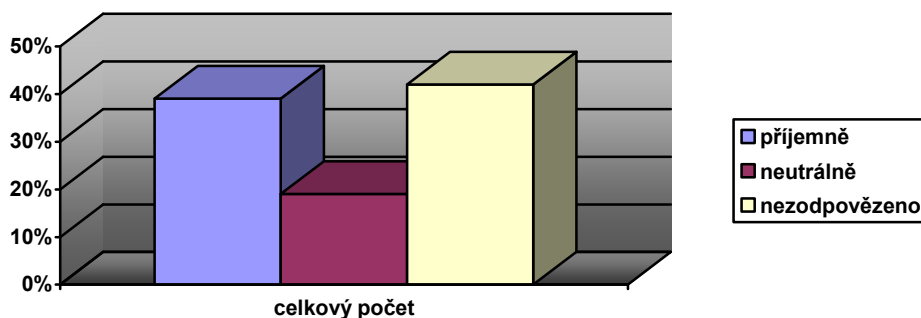
Z grafu 12 je patrné, že 60% (46) respondentů se s duchovním osobně setkala, 30% (23) dotázaných se s duchovním osobně nesetkala, 6% (5) respondentů neví, nepamatuje si, zda se s duchovním osobně setkala a 4% (3) dotázaní otázku nezodpovědělo.

Graf 12 / a Osobní setkání zaměstnanců jednotlivých zařízení s duchovním

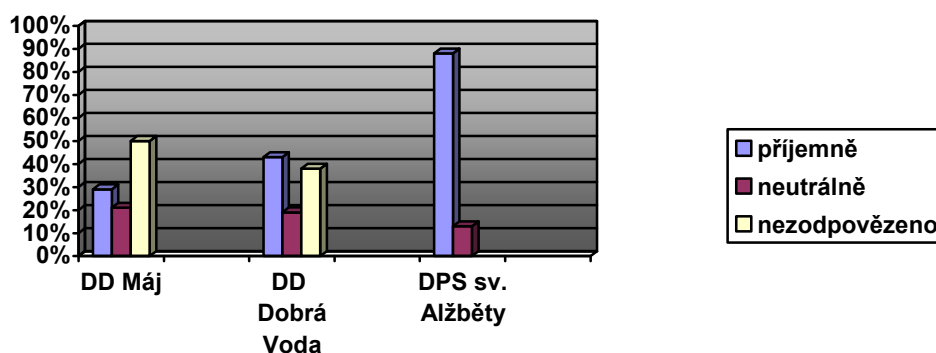
Na grafu 12 / a vidíme, že 52% (25) zaměstnanců DD Máj se s duchovním osobně setkala, 38% (18) respondentů se s duchovním osobně nesetkalo, 8% (4) dotázaných neví, nepamatuje si, zda se s duchovním osobně setkala a 1 (2%) respondent otázku nezodpověděl. 62% (13) zaměstnanců DD Dobrá Voda se s duchovním osobně setkala, 23% (5) respondentů se s duchovním osobně nesetkalo, 10% (2) respondentů otázku nezodpovědělo a 1 (5%) dotázaný neví, nepamatuje si, zda se s duchovním osobně setkal. V DPS sv. Alžběty se 100% dotázaných s duchovním osobně setkalo.

Graf 13 Dojem z osobního setkání zaměstnanců s duchovním

Z grafu 13 můžeme vyčíst, jakým dojmem duchovní na zaměstnance při osobním setkání působil. 42% (32) dotázaných otázku vzhledem k otázce předchozí nezodpovědělo. Na 39% (30) dotázaných působil duchovní příjemně a na 19% (15) neutrálně.

Graf 13 / a Dojem z osobního setkání zaměstnanců jednotlivých zařízení s duchovním

Na grafu 12 / a demonstrujeme, že v DD Máj 50% (24) respondentů otázku vzhledem k otázce předchozí nezodpovědělo, na 29% (14) dotázaných působil duchovní příjemně a na 21% (10) neutrálně. V DD Dobrá Voda na 43% (9) dotázaných působil duchovní příjemným dojmem, 38% (8) respondentů otázku vzhledem k otázce předchozí nezodpovědělo a na 19% (4) dotázaných působil duchovní neutrálně. V DPS sv. Alžběty působil duchovní na 88% (7) respondentů příjemně a na 1 (13%) dotázaného neutrálně.

Tabulka 1 / a Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb v DD Máj

Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb	1	2	5	6	7	10	12	14	15	20	21
Četnost odpovědi	2	3	5	1	1	9	1	1	4	1	1
Četnost odpovědi v procentech	4%	4%	11%	2%	2%	19%	2%	2%	8%	2%	2%

V tabulce 1 / a vidíme, jak odhadovali počet návštěvníků bohoslužeb zaměstnanci DD Máj. Nutno poznamenat, že nízký odhad může být způsoben zúžením pochopení otázky pouze na dané oddělení, což jeden respondent vyjádřil slovy: „2 ze stanice C.“

Tabulka 1 / b Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb v DD Máj

Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb	Dost	Nevím	Nezodpovězeno
Četnost odpovědi	3	6	10
Četnost odpovědi v procentech	6%	13%	21%

Tabulka 1 / b odráží nečíselné odpovědi respondentů z DD Máj a počet nezodpovězených otázek.

Tabulka 2 / a Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb v DD Dobrá Voda

Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb	4	6	20	25	20-30	30	40	50	80
Četnost odpovědi	1	1	2	1	2	2	1	1	1
Četnost odpovědi v procentech	5%	5%	10%	5%	10%	10%	5%	5%	5%

V tabulce 2 / a vidíme, jak odhadovali počet návštěvníků bohoslužeb zaměstnanci DD Dobrá Voda. V případě odpovědi 4 a 6 návštěvníků dotázaní uvedli, že se jedná o klienty jejich stanice.

Tabulka 2 / b Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb v DD Máj

Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb	Mnoho	Nevím	Nezodpovězeno
Četnost odpovědi	1	1	7
Četnost odpovědi v procentech	5%	5%	40%

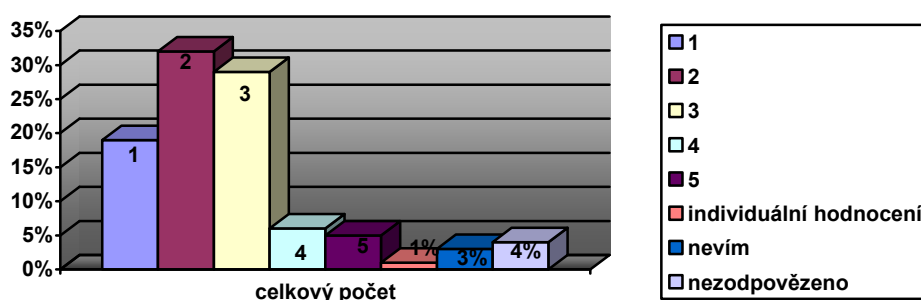
Tabulka 2 / b odráží nečíselné odpovědi respondentů z DD Dobrá Voda a počet nezodpovězených otázek.

Tabulka 3 Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb v DPS sv. Alžběty

Odhadovaný počet návštěvníků bohoslužeb	10	15	17	$\frac{1}{2}$ všech	$\frac{3}{4}$ všech	Nezodpovězeno
Četnost odpovědi	1	2	2	1	1	1
Četnost odpovědi v procentech	13%	25%	25%	13%	13%	13%

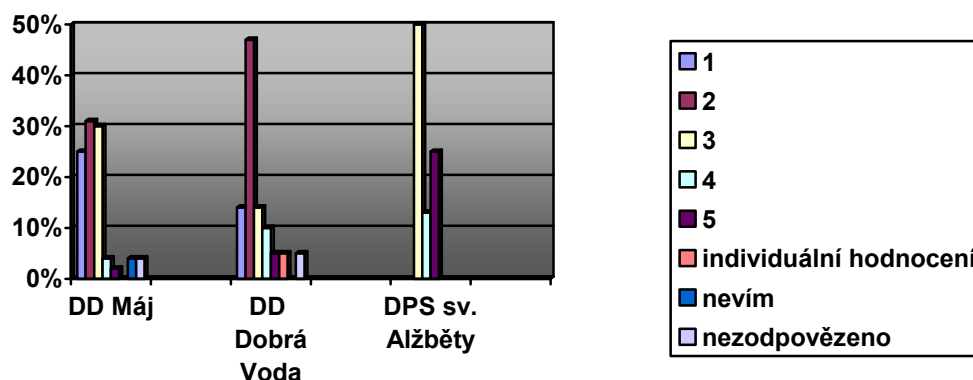
Tabulka 3 znázorňuje, jak odhadovali počet návštěvníků bohoslužeb zaměstnanci DPS sv. Alžběty a počet nezodpovězených otázek.

Graf 14 Přínos duchovního pro personál

Z grafu 14 můžeme vyčíst, zda by mohl být dle názoru zaměstnanců DD duchovní přínosem i pro personál a v jaké míře. Hodnocení probíhalo za pomoci škály od 1 do 5, kde 1 znamenalo zcela zbytečný a 5 velmi důležitý. 32% (25) ohodnotilo přínos duchovního pro personál stupněm 2, 29% (22) dotázaných zvolilo zlatou střední cestu, tedy stupeň 3, 19% (15) stupeň 1 a 6% (5) stupeň 4. Za pro personál velmi důležitého pokládalo duchovního 5% (4) respondentů. 4% (3) dotázaných otázku nezodpovědělo, 3% (2) respondentů nevědělo, jak má místo duchovního v této problematice ohodnotit a 1 (1%) dotázaný zdůraznil individuální přístup k hodnocení.

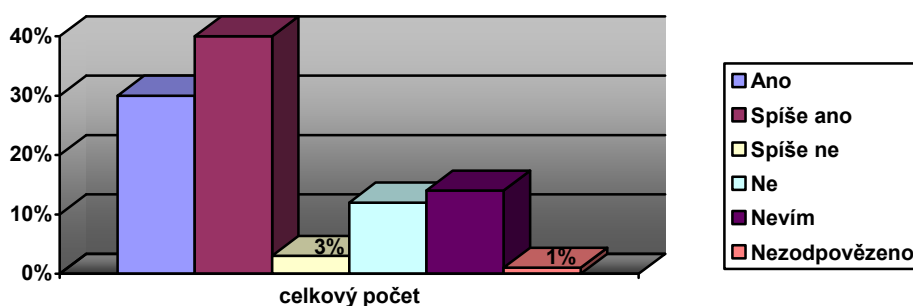
Graf 14 / a Přínos duchovního pro personál v jednotlivých zařízeních

Graf 14 / a znázorňuje, že v DD Máj ve 31% (30) ohodnotili respondenti přínos duchovního pro personál druhým stupněm důležitosti, následoval střední stupeň s 30% (14), první stupeň s 25% (12) a stupeň 4 se 4% (2). Pro stupeň 5 se rozhodl 1 (2%) respondent. 4% (2) dotázaných nevědělo jakým stupněm přínos duchovního pro

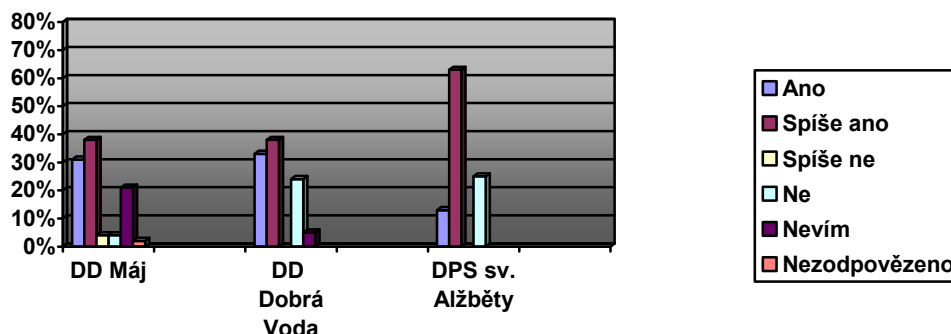
personál ohodnotit a rovněž 4% (2) otázku nezodpovědělo. V DD Dobrá Voda byl ve 47% (10) zastoupen stupeň 2, dále stupeň 1 se 14% (3) a stupeň 3 rovněž se 14% (3). Následoval stupeň 4 s 10% (2) a stupeň 5 zvolil 1 (5%) respondent. 5% (1) dotázaných zdůraznilo individuální přístup k této problematice a rovněž 5% (1) otázku nezodpovědělo. V DPS sv. Alžběty 63% (5) respondentů ohodnotilo přínos duchovního pro personál středním stupněm, 25% (2) stupněm nejvyšším a 13% (1) stupněm 4.

Graf 15 Postavení duchovního v naplňování spirituálních potřeb klientů

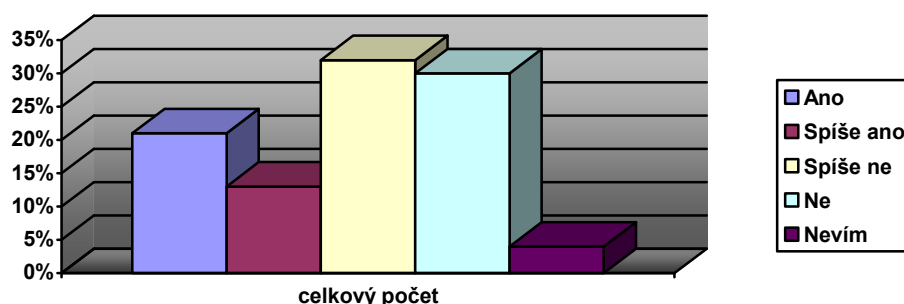
Na grafu 15 demonstrujeme, zda je dle názoru zaměstnanců DD naplňování spirituálních potřeb klientů doménou duchovních. 40% (31) respondentů na tuto otázku odpovědělo „spíše ano.“ 30% (23) dotázaných považuje naplňování spirituálních potřeb klientů výhradně za záležitost duchovních. 14% (11) nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. 12% (9) respondentů se domnívalo, že naplňování spirituálních potřeb klientů výsadou duchovních není. 3% (2) dotázaných odpovědělo na tuto otázku „spíše ne“ a 1% (1) otázku nezodpovědělo.

Graf 15 / a Postavení duchovního v naplňování spirituálních potřeb klientů v jednotlivých zařízeních

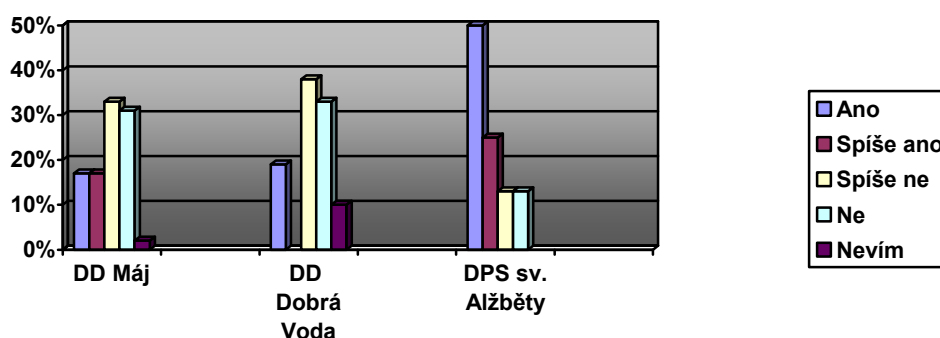
Z grafu 15 / a vyplývá, 38% (18) respondentů DD Máj odpovědělo, že naplňování spirituálních potřeb klientů je spíše doménou duchovních. 31% (15) dotázaných považuje naplňování spirituálních potřeb klientů výhradně za záležitost duchovních. 21% (10) nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. 4% (2) respondentů se domnívalo, že naplňování spirituálních potřeb klientů výsadou duchovních není a rovněž 4% (2) dotázaných odpovědělo na tuto otázku „spíše ne.“ 2% (1) respondentů otázku nezodpovědělo. V DD Dobrá Voda považuje naplňování spirituálních potřeb klientů spíše za doménu duchovních 38% (8) dotázaných. Pro 33% (7) respondentů je naplňování spirituálních potřeb klientů výhradně záležitostí duchovních. 24% (5) respondentů nepovažuje naplňování spirituálních potřeb klientů za doménu duchovních a 1 (5%) dotázaný nevěděl, jak na tuto otázku odpovědět. V DPS sv. Alžběty považuje naplňování spirituálních potřeb klientů spíše za doménu duchovních 62% (5) dotázaných. 25% (2) respondentů nepovažuje naplňování spirituálních potřeb klientů za doménu duchovních a pro 13% (1) respondentů je tato činnost výhradně záležitostí duchovních.

Graf 16 Víra zaměstnanců ve všech zařízeních

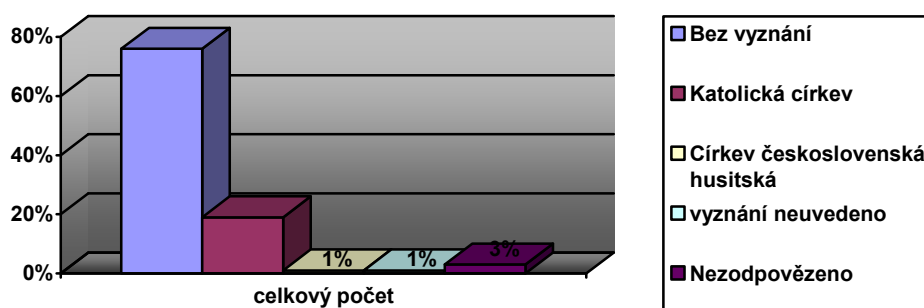
Graf 16 nás informuje o tom, zda se respondenti považují za věřící. 32% (25) dotázaných se za věřící spíše nepovažuje, 30% (23) se za věřící nepokládá, 21% (16) dotázaných se označilo jako věřící, 13% (10) jako spíše věřící a 4% respondentů nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět.

Graf 16 / a Víra zaměstnanců v jednotlivých zařízeních

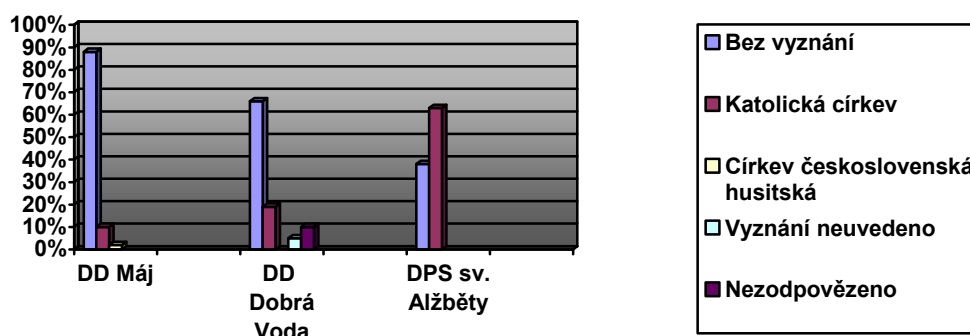
Na grafu 16 / a vidíme, že v DD Máj se 33% (16) respondentů za věřící spíše nepovažuje a 31% (15) dotázaných se označilo jako nevěřící. Do kategorie věřících a spíše věřících se zařadil stejný počet respondentů - 17% (8). 1 (2%) dotázaný nevěděl, jak se k otázce své víry vyjádřit. V DD Dobrá Voda se 38% (8) respondentů za věřící spíše nepovažuje a 33% (7) dotázaných se označilo jako nevěřící. 19% (4) respondentů se zařadilo do kategorie věřících a 10% (2) dotázaných nevědělo, jak tuto otázku zodpovědět. V DPS sv. Alžběty se 50% (4) respondentů považuje za věřící, 25% (2) za spíše věřící, 13% (1) za spíše nevěřící a rovněž 13% (1) za nevěřící.

Graf 17 Náboženské vyznání zaměstnanců ve všech zařízeních

Graf 17 znázorňuje náboženské vyznání respondentů. 76% (59) všech dotázaných se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání. 19% (14) dotázaných se přihlásilo ke katolické církvi, 1% (1) k Církvi československé husitské a 1 (1%) dotázaný uvedl, že se hlásí ke konkrétnímu náboženskému vyznání, ale neprozradil k jakému. 3% (2) respondentů otázku nezodpovědělo.

Graf 17 / a Náboženské vyznání zaměstnanců jednotlivých zařízení

Z grafu 17 / a můžeme vyčíst, že v DD Máj se 88% (42) dotázaných nepřihlásilo k žádnému náboženskému vyznání, 10% (5) se přihlásilo ke katolické církvi a 2% (1) k Církvi československé husitské. V DD Dobrá Voda se 66% (14) respondentů nehlásí k žádnému náboženskému vyznání, 19% (4) se přihlásilo ke katolické církvi a 1 (5%) respondent hlásící se ke konkrétnímu náboženskému vyznání své vyznání neprozradil. V DPS sv. Alžběty se 63% (5) respondentů přihlásilo ke katolické církvi a 38 % (3) se ke konkrétnímu náboženskému vyznání nehlásí.

4. 2. Výsledky výzkumu u klientů domovů důchodců

4. 2. 1. Výsledky výzkumu u klientů domova důchodců Máj v Českých Budějovicích

Klient 1a

Žena, 83 let, vdova. Má jednu dceru, lékařku, dva vnuky a dvě pravnoučata. Za věřící se považuje, hlásí se k římskokatolické církvi, rodiče ji od dětství k víře vedli. Klientka byla po celou dobu rozhovoru spíše uzavřená, sama mnoho nemluvila, pouze odpovídala na položené otázky.

Na dotaz, zda vzpomíná na nějakého konkrétního duchovního, odpověděla, že občas myslí na jistého kněze, který se před svojí smrtí zřekl víry, což ji hluboce zasáhlo. Naopak ráda vzpomíná na duchovního, který ji navštěvoval v jejím domácím prostředí na vesnici nedaleko Českých Budějovic a na její přání ji přijde navštívit i sem do domova důchodců, čehož si velmi váží. Klientka se ráda účastní bohoslužeb v DD, které mají obyvatelé možnost navštívit jedenkrát týdně v pevně stanovenou dobu. O této možnosti jsou všichni klienti řádně informováni prostřednictvím místního rozhlasu v jídelně. Klientku však pobuřuje, že se bohoslužba ohlašuje způsobem jako kterákoli jiná „akce.“ „Bohoslužba se nekoná, nýbrž probíhá,“ důrazně pronesla klientka. Trápí ji malá návštěvnost bohoslužeb, cca 12 klientů. (DD Máj má kapacitu 127 lůžek.) Oba dva duchovní, kteří tento DD navštěvují, na ni působí příjemně. Očekává od nich vysluhování svátostí, tedy především mše svaté. Ohledně svátosti smíření a duchovního rozhovoru využívá služeb výše zmíněného kněze. Působení duchovních v domovech důchodců shledává jako velmi důležité.

Klient 2a

Žena, 84 let, 10 let vdovou. Má dceru a syna, jednu vnučku a dvě pravnoučata. Druhá vnučka zemřela na rakovinu. Považuje se za věřící, hlásí se k římskokatolické církvi, od dětství byla rodiči k víře vedena, navštěvovala dokonce klášterní školu. Na zdi jejího pokoje visel kříž. V průběhu rozhovoru byla klientka velmi otevřená a sdílná.

Do svých 70 let vytrvala v jednom zaměstnání - pracovala jako květinářka na nádraží. Se svým mužem dobře vycházela po všech stránkách i v otázkách víry. V důchodu chodil její manžel ministrovat a podílel se na péči o kostel. V současnosti ji velmi trápí její nevěřící sestra, která bere její víru na lehkou váhu. O tomto problému hovořila s knězem a alespoň částečně se jí ulevilo. Uvědomila si důležitost shovívavosti a odpuštění v lidském životě, což se snaží uplatňovat i vůči „nevěřícím“ obyvatelům DD, jejichž negativní postoj k víře ji rovněž tíží. Když s ní jistý klient zapředel hovor na téma víra a rozhodně prohlásil, „já jsem bezvěrec,“ odpověděla mu, „a co z toho máte?“ Víra je pro ni přímo stěžejní věc v životě. „Člověk by měl věřit pořád, nejen když je mu zle,“ prohlásila klientka. Svoji víru v dobrého Boha neztratila ani po úmrtí vnučky na rakovinu, které ji hluboce zasáhlo. Ráda vzpomíná na dva konkrétní kněze a také na jednoho lékaře, jenž prý „léčí už pohledem.“ Duchovní, kteří zdejší DD navštěvují, na ni dělají dobrý dojem, jednoho z nich si však oblíbila více. Prý umí kázání „lépe podat“ a mši „neodbývá.“ Ten druhý „je hotov raz dva.“ Na mši se vždy velice těší, přímo na ni celý týden čeká. Čas od času nechá sloužit mši na určitý úmysl. Od duchovních očekává vysluhování svátostí i duchovní rozhovor a jejich službě v domovech důchodců přikládá velký význam.

Klient 3a

Žena 78 let, ve 40 letech ovdověla, její manžel se zabil při práci s elektrickým proudem. Má dva syny a 3 vnoučata, starší syn utrpěl úraz na jízdním kole při srážce s automobilem a v důsledku tohoto zranění odešel do plného invalidního důchodu. Klientka se považuje za věřící, hlásí se k římskokatolické církvi, od dětství byla rodiči k víře vedena. Na zdi jejího pokoje visel kříž. V průběhu rozhovoru byla velmi otevřená a sdílná, zeširoka vyprávěla o svém životě, obzvláště o mládí.

Dlouhá léta pracovala jako zdravotní sestra, o své práci hovořila s velkým zaujetím. Po smrti manžela se nervově zhroutila, byla nějaký čas v pracovní neschopnosti a na doporučení lékaře zanechala náročné práce v trojsměnném provozu. Poté byla až do důchodu zaměstnána jako prodavačka. Pochází z východních Čech a

ráda vzpomíná na jistého kněze ze svého rodného kraje, který krásně kázal, a na přátele z farnosti, kde tento duchovní působil. Doma ji duchovní nikdy nenavštěvoval. Kněží, kteří docházejí do zdejšího domova důchodců, na ni působí mile a jejich službu hodnotí jako velmi potřebnou. Očekává od nich vysluhování svátostí, tedy především mše svaté. „Na osobní přání přijde duchovní i na pokoj, ale většina obyvatel DD umírá v nemocnici,“ sdělila klientka. Osobní návštěvu kněze si tedy spojuje se svátostí pomazání nemocných, kterou nesprávně chápe jako „poslední pomazání.“

Klient 4a

Muž, 75 let, 18 let vdovcem. Má 3 syny a 6 vnoučat. Byl pokřtěn v Římskokatolické církvi a svými rodiči v dětství k víře veden. Na vojně přestal chodit do kostela a věřit v Boha. Za „nevěřícího“ se ovšem nepovažuje. Věří v dobro v člověku, což podrobněji popíšeme v následujících řádcích. První, co po vstupu do pokoje dotyčného klienta upoutá pozornost, je obrovský moderní počítač. Klient zprvu působil velmi sebejistě, dalo by se říci až neohroženě, a na 75 let překvapivě energicky. Komunikace však probíhala v přátelském duchu a s velkým zájmem. Klient postupně víc a víc otevíral svoje nitro a v průběhu rozhovoru došlo i na velmi hluboká a osobní témata (mezilidské vztahy, vlastní selhání...).

Dlouze klient hovořil o práci. „Ať jsem dělal cokoli, vždycky jsem pracoval ne proto, že bych musel, ale proto, že jsem chtěl. Do všeho jsem se naplno zabral,“ prohlásil. I v důchodu by si přál zůstat aktivní a jít s dobou. Názorně předvedl práci s počítačem a pochlubil se rovněž se soustruhem na verandě. Bylo zajímavé všimnout si, že na počátku rozhovoru hudbu produkovanou počítačem pouze ztlumil a až po chvíli ji zcela vypnul a napjatě se soustředil pouze na rozhovor.

Klient se v minulosti vypracoval na ředitele textilní továrny a vždy se snažil být ke svým podřízeným spravedlivý. Jednou však ve snaze o spravedlnost velmi ublížil blízkému člověku. Po té, co klient danou situaci převyprávěl, rozplakal se, což byl nejsilnější moment celého rozhovoru. Nepřipadá mi však vhodné tuto událost z klientovy minulosti v diplomové práci konkretizovat.

Dále mluvil o vztahu ke své ženě a o výchově dětí. „Rodiče si nemůžou stěžovat, že jejich děti lžou, když oni sami lžou,“ pravil. „Věřím v lidskou poctivost, v pravdu.“ Pak se hovor stočil na českou politickou scénu a na českou společnost.

Co se týče duchovních, na žádného konkrétního z minulosti nevzpomíná. V současné době mají duchovní, dle klientova názoru, naprosto minimální vliv na druhé. Lidstvo dnes nejvíce ovlivňují média. S duchovními, kteří docházejí do DD, nikdy nemluvil. Domov však navštěvuje rovněž sociální pracovník mající teologické vzdělání, se kterým rád hovoří o počítačích, o filosofii i o víře. O Vánocích hrál klient obyvatelům koledy na elektronické varhany, ale po čase jej to přestalo bavit, tak zahrál pár svých oblíbených písní jiného žánru, čímž některé obyvatele velmi pobouřil.

Klient 5a

Muž, 85 let, 1 rok vdovec. Má jednu dceru a 2 vnoučata. Byl pokřtěn v Římskokatolické církvi a svými rodiči v dětství k víře veden. Pamatuje si na své první svaté přijímání v 8 letech. Za věřícího se nepovažuje. „Jsem technik a věřím jen tomu, co se dá vědecky dokázat,“ prohlásil. Klient byl sdílný, ale působil poněkud sklíčeně.

Prozradil, že jej velmi zasáhla smrt manželky, které, když byla v nemocnici, zajistil přítomnost kněze a nechal ji „zopatřit.“ Pak řekl: „Pohřeb je divadlo, všechno je to divadlo.“ Bylo znát, že se se smrtí své ženy vyrovnává těžce.

Na otázku, zda docházejí do DD duchovní, odpověděl: „Jednou týdně tu slouží mši a ze 120 lidí na ni chodí 6 babiček.“ Dále prozradil, že ve středu odpoledne navštěvuje DD „psycholog z teologické fakulty,“ který pomáhá obyvatelům řešit jejich duševní problémy a trápení. Klient však necítí potřebu s ním hovořit, chce mít „volnější hlavu“ a hlubokými tématy se nezabývat.

Dále klient mluvil o elektrotechnice, na ukázkou přinesl přístroj vlastní výroby. Hovořil rovněž o alternativní medicíně a svůj výklad prokládal ilustracemi z knih. Na závěr mě provedl celým domovem důchodců, na jehož stěnách visí mnoho obrazů, které dotyčný klient namaloval. Nežřídká se na jeho malbách objevují sakrální stavby.

4. 2. 2. Výsledky výzkumu u klientů domova důchodců Dobrá Voda u Českých Budějovic

Klient 1b

Žena, 75 let, vdova. Má dvě děti, dvě vnučky a 4 pravnoučata. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. K víře ji vedla její hluboce věřící maminka, tatínek byl, dle slov klientky, „ve víře labilní, ale nedělal rozbroje.“ Po celou dobu rozhovoru hovořila klientka otevřeně a s velkým zájmem.

Ráda vzpomíná na dva kněze, z nichž jeden je bývalým převorem vyšebrodského kláštera, kde klientka pomáhala jako kostelnice a díky znalosti němčiny přijímala hosty z Rakouska. Duchovní ji navštěvoval i doma, což pro ni byla vždy velká vzpruha. V DD se jedenkrát týdně účastní bohoslužby a v neděli ráda chodí na mši do farního kostela, i když ji bolí noha. Každou 1. neděli v měsíci dojíždí na mši do své rodné vsi.

Duchovní docházející do DD na ni působí příjemně a jeho službu hodnotí jako velmi potřebnou. Od duchovních očekává duchovní rozhovor a vysluhování svátostí. Trápí ji nedostatek kněží, který by, dle klientčina názoru, vyřešilo zrušení celibátu. Přála by si, aby se duchovní vrátili k vyučování ve školách. Sama pracovala jako učitelka a je velmi smutná ze stavu dnešní společnosti. Stěžovala si na zhoubný vliv médií na děti a mládež a na korupci v politice. „Takové peníze nebudou požehnané. Jedna nepoctivá koruna vyhání deset poctivých,“ citovala svoji maminku klientka. Dále hovořila o pádu komunistického režimu, ve který po celou dobu totality nepřestala doufat, a o kladech i záporech demokracie.

Klient 2b

Žena, 87 let, vdova. Má syna, dvě vnučky a dvě pravnoučata, dcera jí v dospělosti zemřela. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče jí k víře odmalička vedli. Během rozhovoru působila klientka vstřícně, nemluvila však mnoho.

Ráda vzpomíná, na milého kněze, který ji učil ve škole náboženství a díky své přátelské povaze měl vždy plný kostel. Doma ji duchovní nikdy nenavštěvoval. V DD chodí s oblibou na mši, duchovní docházející do DD na ni působí příjemně, ale k rozhovoru s ním by se zatím neodvážila, protože jej zná teprve krátce (v DD pobývá 3 měsíce). Má radost z toho, že při mši je plná kaple a lidé tam chodí i mimo bohoslužby. Službu duchovních v domovech důchodců hodnotí jako velmi potřebnou. Stejně jako předchozí klientka by si přála zrušení kněžského celibátu.

Klient 3b

Muž, 70 let, vdovec. Žena mu zemřela před dvěma lety v tomto domově důchodců. Má dceru, která se vdala do Rakouska, a syna. Považuje se za věřícího a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče jej k víře odmalička vedli. Klient byl v průběhu rozhovoru otevřený a sdílný.

Rád vzpomíná na kněze ze školy, který ho připravoval na biřmování. S návštěvou kněze v domácím prostředí se setkal při umírání své babičky, která po přijetí svátosti pomazání nemocných za 14 dní zemřela. Duchovní, který DD pravidelně navštěvuje, je dle slov klienta „mladý a legrační“ a působí na něj sympaticky. Od duchovních očekává vysluhování svátostí a společnou modlitbu. Službu duchovních v DD považuje za velmi důležitou zvláště v souvislosti s přípravou na smrt, čehož byl svědkem u svého nedávno zemřelého spolubydlícího, který se před svou smrtí prostřednictvím kněze smířil s Bohem. Klient rád navštěvuje pravidelné bohoslužby v místní kapli.

Klient 4b

Muž, 67 let, svobodný, bezdětný. Za věřícího se považuje, nehlásí se však k žádnému náboženskému vyznání. Rodiče jej vedli ke katolictví, jako dítě chodil na náboženství. Po celou dobu rozhovoru působil klient trochu rozpačitě, ale v zásadě vstřícně.

Z minulosti rád vzpomíná na několik kněží, ale už si je nepamatuje jménem. S návštěvou duchovního doma se nikdy nesešel. V DD, dle tvrzení klienta, prý

duchovní klienty osobně nenavštěvuje, pouze slouží mši. Tuto činnost zastává jeptiška. Bohoslužby se klient v DD nikdy nezúčastnil, od duchovního nic neočekává a jeho služba má, dle názoru klienta, význam pouze pro křesťany. Dále klient hovořil o svých přáních. Chtěl by být mladší a lépe chodit, ale jinak je spokojen s tím, co má.

Klient 5b

Muž, 86 let, neví, zda se má označit za vdovce či svobodného, protože se ženou, se kterou žil, nebyli oddáni. Děti nemá. Za věřícího se považuje a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče jej k víře od malička vedli. Po celou dobu rozhovoru hovořil klient otevřeně a s velkým zájmem.

Na žádného kněze z minulosti nevzpomíná, ale rád myslí na duchovního, který navštěvuje místní DD, a také na zdejší „církvní sestru.“ Od duchovního očekává duchovní rozhovor a udělování svátostí. Obzvláště důležitá je pro něj svátost smíření. Nemůže chodit a proto se neúčastní bohoslužby v kapli DD. Klientovi postačí, když mu řeholní sestra jedenkrát týdně přinese „posvěcený chléb“ a pomodlí se s ním, popřípadě domluví návštěvu kněze kvůli svátosti smíření. Službu duchovního v DD považuje za velmi užitečnou. Často a rád se modlí i sám, někdy za pomoci modlitební knížky, kterou mu ukázal. Velkou úctu chová k Panně Marii.

4. 2. 3. Výsledky výzkumu u klientů Domova pokojného stáří sv. Alžběty v Plzni

Klient 1c

Žena, 80 let, vdova. Má dvě dcery a čtyři vnoučata. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče ji k víře od malička vedli. Po celou dobu rozhovoru hovořila klientka otevřeně a s velkým zájmem. Za povšimnutí stálo, že vypadala přibližně o 20 let mladší než byl její skutečný věk. Když jsem se podívala nad jejím mladým vzezřením, odpověděla: Víra udržuje člověka mladého. Nápadné bylo také množství křesťanských symbolů a obrazů, které zdobily její pokoj.

Klientka celý život pracovala jako mzdová účetní. Chtěla být učitelkou, což jí nebylo umožněno z důvodu emigrace její sestry do USA a kvůli klientčinu

náboženskému přesvědčení. Svoji touhu vyučovat však nyní plně uplatňuje při učení se s vnoučaty. Největší radost jí dělá vnuk, který studuje politologii a chtěl by vnést do politiky spravedlnost. Je členkou Třetího řádu sv. Dominika a 12 let zpívala v kostelním sboru. Ráda vzpomíná na jistého dominikána z Plzně a také na jednoho duchovního ze Spojených států amerických, s nímž se setkala při návštěvě své sestry, která se v dala do USA za osvoboditele Plzně. Seznámení s tímto charismatickým katolickým knězem výrazně posílilo její víru.

Doma ji duchovní navštívil jen jedenkrát při žehnání bytu. Kněze, který navštěvuje DD, si velmi váží. Od duchovního očekává duchovní rozhovor i udělování svátostí. Návštěvu duchovního na pokoji těch, kdo si ji přejí, zajišťuje, dle výroku klientky, jedna ze zdravotních sester. Klientka se ráda účastní mše svaté jedenkrát týdně v domově důchodců a v neděli jde na mši do nedalekého kostela. Službu duchovních v DD hodnotí jako velmi potřebnou.

Klient 2c

Žena, 88 let, vdova. Děti bohužel nemá, potratila po úraze při práci v hospodářství a další děti už pak mít nemohla. I tak však prožila se svým mužem hezké manželství. Považuje se za hluboce věřící, měla prý v životě mnohokrát veliké štěstí v neštěstí, což přičítá Boží ochraně. Některé konkrétní příhody ze svého života barvitě vyprávěla. Hlásí se ke katolické církvi. Rodiče ji k víře odmalička vedli, obzvlášť maminka, kterou klientka označila jako „úžasně věřící.“ Po celou dobu rozhovoru byla klientka velmi sdílná a také hodně dojatá. Při vstupu do jejího pokoje mě upoutal obraz Krista, dobrého pastýře.

Po té, co se s manželem odstěhovala z vesnice do města, pracovala 20 let jako průvodčí. Ráda vzpomíná na jednoho vesnického kněze, který ji učil náboženství. Duchovní ji doma nikdy nenavštěvoval. Kněze, který dochází do DD má velmi ráda a představuje si takhle Pánaboha. Od duchovního očekává duchovní rozhovor i udělování svátostí. Jedenkrát týdně navštěvuje bohoslužbu v DD a rovněž jedenkrát za týden za ní

přijde biskupem pověřená pastorační asistentka, která jí přinese sv. přijímání a pomodlí se s ní. Službu duchovních v DD hodnotí jako velmi potřebnou.

Dále klientka hovořila o náhlém zhoršení svého zdravotního stavu a nedávném pobytu v nemocnici, kde byla prvně v životě svědkem úmrtí spolupacientky. Velikou posilou v každé situaci je pro klientku modlitba, při níž nejen prosí, ale také děkuje.

Klient 3c

Žena, 92 let, vdova. Má tři děti, devět vnoučat a sedm pravnoučat. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. K víře ji odmalička vedla maminka a teta, k osobní víře však sama dospěla až na gymnáziu. Po celou dobu rozhovoru hovořila klientka otevřeně a s velkým zájmem. Na první pohled mě opět upoutal její mladiství vzhled. Na zdi jejího pokoje visel kříž.

Klientka pracovala jako učitelka. Vzpomíná si, že v prvním ročníku na učitelském ústavu měli náboženství jako výukový předmět. Přála by si, aby se náboženství a především studium Bible vrátilo do škol. Ona sama prý v tomto směru pociťuje velké mezery, vzorem ve znalosti Písma jsou pro ni evangelíci. Její manžel byl z politických důvodů vězněn. Po té se mu podařilo emigrovat do USA, kde působil jako profesor fyziky na univerzitě ve Virginii. Když děti odrostli, odešla klientka za ním. Po čase se přestěhovali do Rakouska, aby byli dětem blíže. Zpět do Plzně se vrátili v roce 1999 a v roce 2000 její manžel zemřel.

Ráda vzpomíná na více duchovních, zvláště však na jistého amerického redemptoristu, rodinného přítele, který je navštěvoval i doma. Kněz, který dochází do DD, na ni působí velmi příjemně. Od duchovního očekává duchovní rozhovor i udělování svátostí. Službu duchovních v DD hodnotí jako velmi potřebnou. Jedenkrát týdně s oblibou navštěvuje bohoslužbu v DD a rovněž jedenkrát za týden za ní přijde biskupem pověřená pastorační asistentka, která jí přinese sv. přijímání a pomodlí se s ní. Eucharistie a modlitba jsou pro ní zdrojem útěchy a síly. Denně rozjímá nad „Minutěnkou,“ což je kniha od biskupa Josefa Hloucha s krátkým duchovním zamyšlením na každý den.

Klient 4c

Žena, 85 let, vdova. Má syna a dvě vnučky. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče ji k víře odmalička vedli. Po celou dobu rozhovoru působila klientka vstřícně, nebyla však příliš hovorná, spíše jen odpovídala na položené otázky. Na stěně jejího pokoje visel obraz s křesťanským motivem.

Ráda vzpomíná na kněze, který ji ve škole učil náboženství a jehož zdravili: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.“ Doma navštěvoval duchovní její rodiče, když byli nemocní. Kněz, který dochází do DD na ni působí příjemně. Od duchovního očekává vysluhování svátostí. Jedenkrát týdně se v DD účastní mše. Službu duchovních v DD shledává potřebnou.

Klient 5c

Žena, 86 let, vdova. Má dva syny a čtyři vnoučata. Považuje se za věřící a hlásí se ke katolické církvi. Rodiče ji k víře odmalička vedli. Po celou dobu rozhovoru byla klientka otevřená, ale ne příliš hovorná. Soustředila se především na zodpovídání otázek.

Ráda vzpomíná na kněze, který ji připravoval na první svaté přijímání. Obrázek na památku prvního svatého přijímání visel na stěně klientčina pokoje. Dále vyprávěla o svém pobytu v klášterní ubytovně v Praze v prvním ročníku vysoké školy. Pak ale vysoké školy zavřeli, klientka už se do Prahy nikdy nevrátila a zůstalo jí pouze gymnaziální vzdělání. Duchovní, který navštěvuje DD, na ni působí velmi příjemně. Od duchovního očekává vysluhování svátostí. Ráda se pravidelně účastní mše svaté v DD. Službu duchovních v DD hodnotí jako přínosnou.

4. 3. Výsledky výzkumu u duchovních vybraných církví

4. 3. 1. Duchovní katolické církve

Muž, 35 let, kněz z Řádu menších bratří františkánů. Po celou dobu rozhovoru hovořil vstřícně a se zájmem. Pravidelně (jedenkrát v týdnu) navštěvuje domov důchodců, kde slouží mši svatou a na požádání uděluje svátost smíření a svátost pomazání nemocných. Na mši se klienti vždy velmi těší, znamená pro ně, dle slov duchovního, „mimořádnou událost duchovní i společenskou.“ Jedenkrát do týdne dochází tento kněz rovněž do přílehlé LDN, kde navštěvuje nemocné na všech pokojích. V LDN se prozatím bohoslužby nekonají. Vedení výhledově plánuje zřízení kaple pro tyto účely. Na zavolání je duchovní připraven přijít za nemocným v kteroukoli denní i noční dobu do jakéhokoli zařízení i domů.

Při návštěvách klientů se duchovní nesnaží „přivádět je na víru,“ ale projevit zájem a pochopení, povzbudit je v jejich trápení a především nevnucovat klientům nic, o čem sami neprojevují zájem. Vesměs se duchovní setkává s klienty, ve kterých je křesťanství zakořeněno, i když třeba po léta nebyli „praktikujícími věřícími.“ S duchovním klienti nejvíce hovoří o svém mládí, občas vzpomínají i na určitého duchovního. Nezřídka mu svěřují také své obavy a trápení. Při setkání s nemocí, bezmocí a utrpením se duchovní cítí mnohdy bezradně a na otázky klientů nedokáže dát odpověď. Vnímá však, že v takových chvílích je nejdůležitější pouhá přítomnost, zúčastněné spolubytí, vlídné slovo (ne ve smyslu laciné útěchy) a v neposlední řadě modlitba. Zda se duchovní modlí za nemocného v duchu či nahlas, je individuální. Často projevují klienti touhu pomodlit se s duchovním společně, obvykle „Otčenáš“ a „Zdrávas Maria,“ k čemuž se někdy rádi přidávají i ostatní klienti z daného pokoje. Nedostatek soukromí na pokojích (na LDN obývají jeden pokoj 4 klienti) bývá zvláště u ležících nemocných nepříjemným elementem obzvláště v případě udělování svátosti smíření.

Co se týče personálu, cítí se být duchovní přijímán lépe nežli před deseti lety, kdy se oblečen ve františkánském hábitu běžně ve zdravotnických zařízeních setkával

s výroky typu: „Co to je?“ Ochota zaměstnanců spolupracovat s duchovním však stále zdaleka není ideální, což budeme demonstrovat na následujícím příkladu: V DD, kam nyní tento duchovní dochází, zajišťují svoz imobilních klientů na bohoslužbu dobrovolníci z františkánské farnosti, účast na mši je zkrátka záležitostí mezi klienty a duchovními, na rozdíl od námi zkoumaného DD Dobrá Voda, kde je tato činnost běžně vykonávána zaměstnanci DD. Přesto se bariéry mezi duchovními a zaměstnanci pozvolna odstraňují a mosty se stavějí. Velmi pozitivní ohlas má ze strany personálu například farností pořádané vánoční zpívání koled.

Duchovní považuje službu seniorům, trpícím a nemocným za velmi přínosnou i pro sebe. „Každému bych přál navštěvovat nemocné. Při takovém setkání si vždycky uvědomím, kolika zbytečnými věcmi se zabývám a kde leží trvalé hodnoty života,“ uzavřel rozhovor katolický kněz.

4. 3. 2. Duchovní Církve československé husitské

Žena, 75 let, farářka CČH. Rozhovoru se účastnila s velkým zájmem, dalo by se říci až s nadšením. Posteskla si, že dříve existoval v CČH tzv. „sociální odbor,“ který měl mimo jiné na starosti právě pastorační práci nemocných a osamělých. Dnes jsou však členové církve natolik zaneprázdněni, že tato služba zůstala ležet převážně na bedrech duchovních. Sama se navštěvování nemocných a osamělých v minulosti věnovala a také v současné době dochází, dle potřeb členů církve, do dvou domovů důchodců v okolí a do nemocnice.

První z oněch domovů důchodců navštěvovala již v minulosti. V daném domově se oproti dřívějšímu změnilo vedení k lepšímu, což se odráží i na chování personálu ke klientům a na celkové atmosféře tohoto zařízení. Paní farářku však stále trápí nedostatek soukromí v tomto DD a stísněné prostory, což nevytváří vhodné podmínky ke kvalitnímu duchovnímu doprovázení. Ve druhém DD paní farářka chválí vedení, důstojné jednání personálu vůči klientům, dostatek soukromí v převážně jednolůžkových pokojích i příjemné prostředí domova. O podmínkách v nemocnici

paní farářka více nehovořila, ale s velkým nadšením vyprávěla o své návštěvě hospice v Červeném Kostelci, kde se setkala se skutečně zainteresovaným personálem.

V souvislosti s duchovním doprovázením trpících a nemocných zdůraznila paní farářka důležitost naslouchání a empatického přístupu. Hovořila také o své zkušenosti udělení svátosti útěchy nemocných vlastnímu umírajícímu otci, který ležel v nemocnici v bezvědomí. V DD i v nemocnici se cítí být personálem poměrně dobře přijímána, s odporem se občas bohužel setkává s potomky klientů. Trápí ji také, že děti mnohdy nerespektují přání svých rodičů na křesťanský pohřeb.

Spirituální službu trpícím a nemocným shledává jako velmi potřebnou. Krom udělování svátostí a duchovního rozhovoru přikládá velký význam také četbě Písma. Přála by si, aby byli děti a mladí lidé vedeni duchovními hodnotám a k sociálnímu citění a nehledali smysl svého života v dravém budování kariéry. Mnoho vyprávěla o svých zkušenostech s vedením skautů a o fungující mezidominační spolupráci v této organizaci. Na závěr pronesla: „Je třeba hořet Božím Duchem a stát při sobě.“

4. 3. 3. Duchovní Českobratrské církve evangelické

Muž, 60 let, farář ČCE. Na rozhovor se očividně připravil, v písemné formě jsem od něj obdržela informace o kurzu „Nemocniční kaplan,“ který pořádá Evangelická teologická fakulta UK v Praze. Na počátku rozhovoru působil pan farář poněkud uzavřeně a ostražitě, což se ovšem postupem času změnilo a na konec byl rozhovor otevřený a domnívám se, že oboustranně přínosný.

Do žádného zařízení nedochází tento farář pravidelně, na zavolanou však přijede kdykoli kamkoli. Hojně je členy sboru využívána možnost spirituální péče po telefonu. Pan farář zdůraznil důležitost individuálního přístupu v duchovním doprovázení a klíčovou roli duchovního rozhovoru, který má sám o sobě povahu modlitby. Význam přikládá rovněž čtení Bible, obzvláště milých a klientovi známých pasáží. V duchovním rozhovoru je, dle názoru pana faráře, velmi důležité naslouchání tomu, co klienta trápí. „Nejlepší doktor je farář a nejlepší farář je doktor,“ poznamenal v souvislosti s tímto tématem jistý lékař v nemocnici, kterou tento duchovní navštěvoval.

Dále pan farář hovořil o zkušenosti se závažným onkologickým onemocněním čtyřicetileté členky sboru, která poslední dny svého života strávila v Hospici v Sv. Jana Nepomuka Neumanna v Prachaticích. Byl velmi mile překvapen zainteresovaným a mladým personálem a rovněž zajištěním intimity na jednolůžkových pokojích, což umožňuje i kvalitní duchovní službu, která jinde bývá právě pro nedostatek soukromí problematická. Velmi chválil rovněž lékařku, jež dokázala říci klientce vhodným způsobem pravdu. Po dvou dnech šoku byla klientka schopná otevřeného rozhovoru s panem farářem, působila smířeně a za nedlouho na to zesnula. „Bylo pro mě povzbudivé, co ti katolíci dokáží lidem v terminálním stádiu nemoci nabídnout. Zaměstnanci tohoto hospice vědí, proč tam jsou a co chtějí dělat.“ Tento výrok pana faráře zní veskrze pozitivně, je z něj ovšem, podle mého názoru, také znát nevyřešený vztah ke katolické církvi.

Vzpomínal rovněž na svého kolegu, evangelického faráře se zvláštním obdarováním právě pro službu nemocným a také pozůstalým v případě smrti nemocného. „Jeho přítomnost byla živou pastorací pro celý nemocniční pokoj. I s lékaři dovedl výborně komunikovat a apeloval na to, aby nemocným říkali pravdu o jejich zdravotním stavu. Dokázal také vhodně hovořit s pozůstalými, kteří jej pak často žádali o křesťanský pohřeb zesnulého,“ uzavřel pan farář.

5. Diskuse

Dotazník pro personál domovů důchodců vyplnilo 93% žen a pouhá 4% mužů. Z hlediska genderového stereotypu je ženám obecně přisuzována role pečovatelky a již samotný název povolání „zdravotní sestra“ řadí tuto profesi mezi tzv. „ženská povolání.“ (Hrušková, 2007) Nízké procento mužů zaměstnaných v domovech důchodců lze přiřknout rovněž zrušení civilní služby a v neposlední řadě nedostatečnému finančnímu ohodnocení ošetrovatelské profese. Proč 3% dotázaných otázku pohlaví nezodpovědělo, se můžeme jen domnívat.

Co se týče klientů, snažila jsem se o nehomogenní výzkumný vzorek jak z hlediska pohlaví, tak z hlediska víry. Výběr obyvatel DD pro výzkum k této diplomové práci jsem vždy konzultovala s vedením příslušného domova. Kýženeho výsledku jsem nedosáhla v DPS sv. Alžběty v Plzni, kde mi byl umožněn rozhovor pouze se samými ženami. 2 z nich měly být údajně „nevěřící“ až „víře nepřátelské,“ což se ovšem nepotvrdilo, jak popíšeme dále. Celkově obývají domovy důchodců z větší části ženy. Tuto skutečnost potvrzují demografické studie, podle nichž se ženy dožívají vyššího věku nežli muži. (Klufová, 2007)

69% dotázaných z řad zaměstnanců DD absolvovalo středoškolské vzdělání, 18% vzdělání učňovské, 5% vysokoškolské, 4% základní a 3% vyšší odborné. Jeden respondent (1%) otázku nezodpověděl. V DD Dobrá Voda bylo zastoupeno vzdělání středoškolské, učňovské a základní, v DPS sv. Alžběty středoškolské, učňovské a vysokoškolské. Nejčastějším typem vzdělání bylo ve všech zařízeních vzdělání středoškolské.

V případě klientů nebylo vzdělání cíleně zjišťováno, klientům byla v průběhu rozhovoru poskytnuta maximální volnost k vyjádření. Někteří klienti se sice o svém vzdělání zmínili (Např.: „Navštěvovala jsem klášterní školu.“ Nebo: „Má víra v Boha se prohloubila na gymnáziu.“), z čehož ovšem nelze usuzovat, že se jednalo o nejvýše dosažené vzdělání. Jedna klientka sdělila, že dosáhla pouze gymnaziálního vzdělání z toho důvodu, že po prvním ročníku studia na vysoké škole byly vysoké školy zavřeny a ke studiu se po jejich znovuotevření již nevrátila. Vzdělání by se do jisté míry dalo

vysledovat u těch klientů, kteří hovořily o svém povolání. Podrobnější zkoumání této otázky však nepovažuji v souvislosti se zaměřením této diplomové práce za důležité.

45% zaměstnanců pracovalo v DD jako zdravotní sestry, následovali sanitáři a sanitárky – 33%. Možnost jiné byla zastoupena v 19 % a zahrnovala ošetrovatelky 8%, sociální asistenty 3%, fyzioterapeuty 3% a po 1% ergoterapeuta, pracovníci sociální péče, vrchní sestru, vedoucí pečovatelku a vedoucí DPS. Sociálních pracovníků bylo 3% z celkového počtu respondentů. Povolání zdravotní sestry bylo nejhojněji zastoupeno v DD Máj i v DD Dobrá Voda, v DPS sv. Alžběty se vyrovnalo „jiným povoláním“ (ergoterapeut, vedoucí pečovatelka a vedoucí DPS), což lze přisuzovat nízkému počtu klientů i zaměstnanců oproti ostatním zařízením.

U klientů nebylo zaměstnání cíleně zjišťováno, přesto o něm 53% dotázaných začalo spontánně hovořit. Obyvateli DD bylo uvedeno zaměstnání květinářky, zdravotní sestry, prodavačky, ředitele textilní továrny, technika, učitelky (2x), mzdové účetní a průvodčí. Někteří respondenti mluvili o své profesi velmi dlouho a podrobně.

Širokou škálu odpovědí poskytla otázka: „Co si představíte pod pojmem spirituální (duchovní) potřeba? Můžete uvést více možností.“ V 17% evokuje tento termín respondentům víru, z toho ve 3% víru v „někoho,“ kterého 2% dotázaných nazývají Bohem. 16% respondentů otázku nezodpovědělo. Ve 14% by se daly odpovědi zaměstnanců shrnout do slova „komunikace.“ Za spirituální potřebu v tomto případě respondenti označovali rozhovor obecně, duchovní rozhovor, rozhovor s farářem, rozhovor o bytí a nebytí, potřebu svěřovat se se svými starostmi, radostmi a potřebami, potřebu sdílet s někým své pocity, myšlenky a strachy související s něčím nad námi, potřebu sdílení obecně, komunikaci, kontakt a konfrontaci názorů. 8% dotázaných asociuje tento výraz zpověď a rovněž 8% neví, co si má pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ představit. 5% respondentů si nepředstaví nic a opět 5% dotázaných považuje za spirituální potřebu modlitbu. Ve 3% si tento termín respondenti spojují s náboženstvím. Velmi široká a pestrá je škála v kategorii odpovědí s 1 či 2 hlasy (jiné): vše lidské, jiná než fyzická potřeba, vyšší potřeba, důležitější potřeba než potřeby bio-psycho-sociální, potřeba opory, porozumění pochopení, potřeba lásky, citu a přítomnosti druhých, potřeba klidu a jistoty, potřeba přiblížit prostředí domácímu,

hudba, duchovní pohlázení, návštěva kaple, přítomnost kněze, poslední pomazání, mše, kázání, křest a požehnání.

Poměrně značná část respondentů otázku nezodpověděla, někteří nevěděli, jak mají odpovědět a jiní si pod pojmem „spirituální (duchovní) potřeba“ nedokáží nic konkrétního představit. Oblast lidské spirituality je tedy skutečně obtížně uchopitelná a těžko slovně sdělitelná, jak poznamenává ve své definici Aleš Opatrný: „Spirituaální hodnoty jsou obtížně sdělitelné a druhému do značné míry nepřístupné hloubky bytí a životních jistot člověka, které během života hledá a opírá se o ně. Tyto hodnoty mají tendenci přesahovat vše, co běžný lidský život obsahuje.“ (Opatrný, 2006) Citovat můžeme rovněž Ondřeje Doskočila: „Je třeba si přiznat, že zatímco pojem bio-psycho-sociální je nám alespoň v teoretické rovině povětšinou znám, u pojmu spirituální často tápeme a nevíme si rady.“ (Doskočil, 2006 b) K této problematice se výstižně vyjadřuje také Hana Svobodová ve svém editoriale k březnovému číslu časopisu Diagnóza v ošetrovatelství z roku 2006: „Na bio-psycho-sociální potřeby máme dokonce bodové ohodnocení. Jak oceníme potřeby spirituální?“ (Svobodová, 2006)

Nejčastější konkretizací pojmu „spirituální potřeba“ bylo slovo „víra,“ kterou 3% dotázaných specifikovala jako víru v „někoho,“ kterého 2% respondentů nazvala Bohem. Opět citujme A. Opatrného: „Pro někoho jsou tyto hlubiny spíš "něčím" (hlubiny duše, osud, apod.), pro jiného jsou místem setkání s "někým" (s tím, koho tuší, ale neumí ho nazvat; s nejhlubším tajemstvím; s Bohem).“ (Opatrný, 2006) Velkou otázkou zůstává, co to vlastně víra je? Kdo je „věřící“ a kdo „nevěřící.“

Ve své podstatě se dá říci, že žádný člověk není nevěřící. Většinou lidé věří v lásku svých blízkých nebo např. v to, že slunce vyjde i zítra, což se nemusí stát. Lidé mohou věřit v cokoli a v kohokoli, v reinkarnaci, v mimozemšťany, v náhodu, v osud, v dobro i v politické diktátory. Nejčastější výklad slova „nevěřící“ nejspíš bývá: „Ten, který nevěří, že existuje něco nebo někdo, co nebo kdo jej přesahuje.“ Ne tedy pouze ten, který se nehlásí k žádnému náboženství či duchovnímu směru. Ještě širší výklad pojmu „nevěřící“ zní: „Ten, který nevěří ani žádné pozemské hodnotě.“ Ale takový člověk snad neexistuje, i když tak sám sebe může prezentovat.

Filosof a protestantský teolog Paul Tillich tvrdil, že nejostřejší hranice nevede mezi těmi, kteří se pokládají za věřící a mezi tzv. „nevěřícími,“ ale mezi skupinou těch, které otázky víry ponechávají v lhostejném klidu, ať už jde o konvenční „věřící“ či o konvenční „nevěřící.“ U těch, u kterých má protest proti víře vášnivý charakter, se málokdy jedná o skutečný „ateismus.“ Za takovým protestem se mnohdy skrývá velká touha po duchovních hodnotách. Dle Tillichova rozlišení stále přibývá těch, kteří se označují za „věřící s výhradami a za „ateisty s výhradami,“ (Halík, 2002) což dokládá i výzkum k této diplomové práci.

32% dotázaných z řad zaměstnanců se za věřící spíše nepovažuje, 30% se za věřící nepokládá, 21% dotázaných se označilo jako věřící, 13% jako spíše věřící a 4% respondentů nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. Nejvíce „věřících“ bylo v DPS sv. Alžběty (50%), patrně z toho důvodu, že se jedná o komorní církevní zařízení. V DD Máj se do kategorie věřících a spíše věřících zařadil stejný počet respondentů - 17%. Jinak se výsledky výrazně nelišily od celku. V DD Dobrá Voda 10% dotázaných nevědělo, jak tuto otázku zodpovědět, a kategorie „spíše věřící“ nebyla zastoupena vůbec.

Co se týče náboženského vyznání, 76% všech dotázaných z řad personálu se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání. 19% se přihlásilo ke katolické církvi, 1% (1) k Církvi československé husitské a 1 (1%) dotázaný uvedl, že se hlásí ke konkrétnímu náboženskému vyznání, ale neprozradil k jakému. 3% (2) respondentů otázku nezodpovědělo. Ze 14 respondentů, kteří se přihlásili ke katolické církvi, se jeden považoval za nevěřícího, druhý za spíše nevěřícího a třetí dotázaný nevěděl, zda je „věřící“ či „nevěřící.“ Přihlášení se k určitému náboženskému vyznání nemusí tedy nutně znamenat praktikování víry. (Doskočil, 2005 b, Vojtíšek, 2004) V DPS sv. Alžběty se 63% (5) respondentů přihlásilo ke katolické církvi, což si lze opět vyložit tím, že se jedná o církevní zařízení.

U klientů DD byly výsledky výzkumu ohledně víry diametrálně odlišné od personálu. Z 15 klientů se za nevěřícího prohlásil jeden jediný, který své stanovisko následně doplnil slovy: „Věřím je tomu, co se dá vědecky dokázat.“ Byl pokřtěn v římskokatolické církvi a rodiči k víře veden. Tento klient nedávno ovdověl a smrt

manželky, ke které do nemocnice zavolal kněze kvůli udělení svátosti pomazání nemocných (nebylo zjištěno, zda si to přál on, manželka nebo oba dva), velmi těžce nese. Bylo na něm znát, že je znechucen vším, co se týká náboženských obřadů („Pohřeb je divadlo.“ „Na mši stejně nikdo nechodí.“) a zároveň s existenciálními otázkami vnitřně zápasí („Hlubokými otázkami se nechci zabývat. Chci mít volnější hlavu.“). Snažila jsem se klientovi především naslouchat a empaticky se vcítit do toho, co právě prožívá. Při setkání s utrpením druhého rozhodně není na místě zahltit dotyčného zbožnými frázemi typu: „Bůh to tak chtěl...“ Vždyť „víra, která by chtěla zavírat oči před utrpením je jen iluze.“ (Halík, 2002 s. 37) V takových případech dotyčnému nejvíce prospějeme zúčastněným spolubytím. (Křivohlavý 1991, Křivohlavý, 1993, Timulák 2006)

Věřící bez náboženského vyznání (ovšem rodiči k víře vedeni) byli dva muži, kteří se podrobili výzkumu k této diplomové práci. Jeden z nich svoji víru specifikoval jako víru v dobro v člověku, druhý věří v Boha, ale „do kostela nechodí.“ Všichni dotázaní byli rodiči k víře vedeni a mnozí hovořili o výuce náboženství ve škole, z čehož lze usuzovat, že náboženská výchova a vzdělání byla dříve běžnou záležitostí.

A nyní se vraťme k otázce 5., tedy ke spirituálním potřebám. Ve výčtu spirituálních potřeb byly zastoupeny jak potřeby obecně lidské, tak potřeby ryze náboženské, což koresponduje i z výzkumem k mé bakalářské práci provedeném před dvěma lety. (Uxová, 2005) V kategorii obecně lidských spirituálních potřeb figurovaly především potřeby týkající se komunikace, mezi ryze náboženskými potřebami byla nejvíce zdůrazněna zpověď. Z respondentů uvedených spirituálních potřeb mě překvapila „potřeba hudby“ a „potřeba přiblížit prostředí domácím.“ Asociace k termínu „spirituální potřeba“ se v jednotlivých zařízeních lišily. Výrazné odlišnosti si lze povšimnout v DPS sv. Alžběty, kde nebyla potřeba víry akcentována vůbec. Tuto skutečnost však můžeme opět odůvodnit nízkým počtem respondentů.

54% respondentů bylo nakloněno tomu, že spirituální potřeby mohou mít i lidé, kteří se nepovažují za věřící. S existencí spirituálních potřeb u „nevěřících“ spíše souhlasilo 22% dotázaných. 16% (12) respondentů nevědělo, zda mohou mít „nevěřící“ lidé spirituální potřeby. 5% dotázaných si myslelo, že „nevěřící“ lidé spirituální potřeby

spíše mít nemohou a rezolutní „ne“ spirituálním potřebám „nevěřících“ řekla 3% respondentů. V DD Dobrá Voda byly zastoupeny pouze odpovědi „ano, spíše ano a nevím,“ kdy kladná odpověď výrazně převažovala (71%). V DPS sv. Alžběty se sobě odpovědi „ano a nevím“ rovnaly.

Duchovní rozměr - uvědomělý nebo neuvědomělý - je tedy, i dle názoru většiny respondentů, vlastní každému člověku, netýká se pouze osob věřících v Boha nebo lidí nábožensky praktikujících, lidově řečeno těch co, „chodí do kostela.“ (Doskočil, 2006, Malý in Mašát, 2006, Šimek, 2006)

Hodnocení důležitosti role duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů probíhalo za pomoci škály od 1 do 5, kde 1 znamenalo zcela zbytečný a 5 velmi důležitý. 40% dotázaných zvolilo zlatou střední cestu, tedy stupeň 3. 27% ohodnotilo důležitost služby duchovních v naplňování spirituálních potřeb klientů stupněm 4. Ve 12% byl zastoupen nejvyšší stupeň – stupeň 5. Stupeň 2 zvolilo 9% respondentů. Za zcela zbytečného v naplňování spirituálních potřeb klientů považuje duchovního 5% dotázaných. 3% otázku nezodpovědělo a rovněž 3% dotázaných zdůraznilo individuální přístup k hodnocení. 1% respondentů nevědělo, jak má místo duchovního v této problematice ohodnotit. Výjimku oproti celkovým výsledkům tvořil DPS sv. Alžběty, kde stejný počet dotázaných (38%) zvolil stupeň 4 a 5,“ 13% stupeň 3 a taktéž 13% respondentů otázku nezodpovědělo. Domnívám se, že v tomto případě nehraje v odlišnosti výsledků v DPS sv. Alžběty od ostatních zařízení roli pouze nízký počet zaměstnanců a tudíž i respondentů, ale také osobnost duchovního, který do DPS dochází. Z tohoto staříčkého kněze láska a dobrotivost přímo vyzařuje. Jedna z klientek DPS o tomto knězi prohlásila, že si takhle představuje Pánaboha. Myslím si, že tento klientčin výrok nemá mnoho společného s oním nekritickým zbožňováním duchovního, jak o něm píše i hovoří T. Halík. (Halík 2005, Halík 2007) Mnohem přílehlavější jsou ohledně dotyčného duchovního slova dokumentu 2. vatikánského koncilu *Gaudium et spes*: „Není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“ (in Pospíšil, 2002 s. 36)

V následujících řádcích se budeme věnovat tomu, jakou důležitost přikládají službě duchovních respondenti, kteří se považují za věřící, spíše věřící, spíše nevěřící a

nevěřící, čímž zároveň zhodnotíme 2. hypotézu. Slova věřící, spíše věřící, spíše nevěřící a nevěřící neuvádím pro přehlednost textu v uvozovkách.

Všichni respondenti, kteří nevěděli, jak se ke své víře vyjádřit, zvolili pro službu duchovního střední stupeň důležitosti. Nevyhranili se tedy ani v otázce své víry ani ohledně důležitosti služby duchovních v DD. Mezi věřícími, spíše věřícími i nevěřícími převažoval v hodnocení důležitosti služby duchovních pro klienty stupeň 3, u spíše nevěřících sdílely první místo stupně 3 a 4. Stupně nižší nežli střední stupeň důležitosti nebyly v žádné v výše uvedených kategorií respondentů zastoupeny v míře větší než stupně vyšší než stupeň 3, z čehož vyplývá, že všechny výše uvedené kategorie respondentů přikládají službě duchovního v DD poměrně velkou důležitost. 2. hypotéza „Zaměstnanci domova důchodců, kteří se považují za věřící, spatřují v službě duchovních větší smysl než zaměstnanci, jež se za věřící nepovažují,“ se tedy nepotvrdila. Překvapivé bylo rovněž vysoké zastoupení 1. stupně důležitosti u věřících respondentů (19%). Tato skutečnost nás staví před otázku, zda respondenti správně pochopili odstupňování škály. Možné je, že si škálu vyložili jako „známky ve škole.“

Dále srovnáme hodnocení důležitosti služby duchovních pro klienty s přínosem duchovního pro personál. 32% ohodnotilo přínos duchovního pro personál stupněm 2, 2,9% dotázaných zvolilo zlatou střední cestu, tedy stupeň 3, 19% stupeň 1 a 6% stupeň 4. Za pro personál velmi důležitého pokládalo duchovního 5% respondentů. 4% dotázaných otázku nezodpovědělo, 3% respondentů nevědělo, jak má místo duchovního v této problematice ohodnotit a 1 (1%) dotázaný zdůraznil individuální přístup k hodnocení. V DPS sv. Alžběty byl přínos duchovního pro personál zdůrazněn více nežli v ostatních zařízeních. 63% respondentů ohodnotilo přínos duchovního pro personál středním stupněm, 25% stupněm nejvyšším a 13% stupněm 4. Zdůvodnění tohoto rozdílu je, dle mého názoru, stejné, jako v případě hodnocení přínosu duchovního pro klienty provedeném zaměstnanci DPS sv. Alžběty.

V USA a v zemích západní Evropy je služba duchovních integrální součástí ošetrovatelské péče. (Doskočil 2006 c, Pokorný 2006) Duchovní nepřichází na oddělení jako někdo zvenčí, kdo za chvíli zase odejde, ale je součástí multidisciplinárního týmu, klienti i pracovníci jsou zvyklí na jeho přítomnost, vnímají jej jako toho, kdo je zde pro

ně (stejně jako ostatní členové týmu) a nese s nimi jejich každodenní útrapy. Duchovní má více času na to, aby klienty lépe poznal, získal si jejich důvěru a dokázal pružněji reagovat na jejich potřeby. (Opatrná, 2006) Další výhodou je opora a poskytování zpětné vazby ze strany ostatních členů týmu. (Ruml, 2006) U nás jsme v tomto směru teprve na počátku cesty a dle výsledků výzkumu zůstává velkou otázkou, zda by si zaměstnanci DD užívali spolupráci s duchovním vůbec přáli. Velikou roli v této problematice hrají, dle mého názoru, předsudky vůči duchovním, se kterými se duchovní docházející do DD i do jiných zařízeních mnohdy potýkají. Tuto skutečnost potvrzuje rovněž výpověď katolického kněze ve výzkumné části této práce.

80% všech klientů, kteří se zúčastnili výzkumu, považují návštěvy duchovních v DD za přínosné. Jeden respondent (věřící, bez náboženského vyznání) ze zbývajících 20% zdůraznil důležitost služby duchovních pouze pro věřící křesťany, druhý (věřící v dobro v člověku, bez náboženského vyznání) podotkl, že média mají větší vliv nežli duchovní a třetí (považující se za nevěřícího) přisoudil nevelký význam službě duchovních v DD z toho důvodu, že bohoslužby navštěvuje málo klientů z celkového počtu obyvatel v DD. 100% důležitosti se služba duchovního těšila v DPS sv. Alžběty.

Personál DD spatřuje těžiště služby duchovních v DD především ve vedení duchovního rozhovoru (54% odpovědí). Vykonávání náboženských obřadů a rituálů bylo zdůrazněno ve 29%. Oproti tomu klienti očekávají od duchovních spíše vysluhování svátostí (55% odpovědí), potřeba duchovního rozhovoru byla zastoupena v 32%. Tento rozpor si můžeme vysvětlit tím, že se drtivá většina zaměstnanců DD nepřihlásila k žádnému náboženskému vyznání, sami tedy od duchovních očekávají spíše duchovní rozhovor nežli vykonávání náboženských obřadů a rituálů a stejné očekávání přisuzují rovněž klientům.

Duchovní navštěvuje všechny vybrané domovy důchodců a personál je o této službě informován. O návštěvách duchovního nevěděl pouze jeden respondent, který ovšem v dotazníku odpovídal „nevím“ takřka na všechny otázky a datům od něj získaným nelze přikládat velkou vážnost. V 93% odpovědí respondenti uvedli, že DD navštěvuje duchovní pravidelně v předem daných termínech. Ve 4% odpovědí dotázaní zdůraznili, že duchovní má možnost navštívit DD i kdykoli na přání klienta.

Co se týče denominačního zařazení duchovních, 65% odpovědí nás informovalo, že dané DD navštěvují duchovní katolické církve. Možnost „nevím“ byla uvedena ve 27% odpovědí, z čehož byla ve 2 (2%) případech specifikována větou: „Nevím, kteří duchovní krom duchovních katolické církve docházejí do našeho DD.“ Nejvíce „nevědoucích“ ohledně denominačního zařazení duchovních se vyskytlo v DD Máj (36%). 1 (1%) dotázaný z řad zaměstnanců DD Máj v možnosti „jiné“ uvedl, že DD navštěvují salesiáni, které z neznalosti nezařadil do katolické církve. 5% odpovědí svědčilo o návštěvách duchovních Českobratrské církve evangelické, z čehož 1 (1%) respondent neuvedl zároveň i návštěvu duchovního katolické církve. Možnost „jiné“ byla využita ve 2%, přičemž a 1 (1%) respondent uvedl, že na přání klienta je možno zajistit návštěvu duchovního z kterékoli církve. 1 (1%) respondentů otázku nezodpovědělo. Oceňuji hlubší zamyšlení oněch dvou respondentů, kteří věděli o návštěvách katolického duchovního, ale nezapomněli dodat, že DD mohou navštěvovat duchovní i z jiných církví, ač o jejich návštěvách nejsou informováni, což koresponduje rovněž s odpovědí: „Na přání klienta je možno zajistit návštěvu duchovního z kterékoli církve.“

60% respondentů se s duchovním osobně setkalo, 30% dotázaných se s duchovním osobně nesetkalo, 6% respondentů neví, nepamatuje si, zda se s duchovním osobně setkalo a 4% (3) dotázaní otázku nezodpovědělo. V DPS sv. Alžběty došlo k osobnímu setkání s duchovním u 100% respondentů, naopak nejméně respondentů se s duchovním osobně setkalo v DD Máj (52%). Na 66% těch, kteří se s duchovním osobně setkali, působil příjemně, na 33% neutrálně. Žádná vyloženě negativní osobní zkušenost s duchovním v DD nebyla na základě tohoto výzkumu zaznamenána. V DPS sv. Alžběty působil duchovní příjemně na 88% dotázaných, což odráží i výše uvedenou vysokou důležitost služby duchovního v tomto zařízení a to jak pro klienty, tak pro personál.

Ve všech vybraných zařízeních mají klienti možnost účastnit se bohoslužby. V DD Máj a v DD Dobrá Voda je pro tyto účely vyhraněn zvláštní prostor – kaple. V DPS sv. Alžběty se bohoslužby konají ve společenské místnosti. Vzhledem k tomu, že je DPS sv. Alžběty církevním zařízením, může se zdát poněkud paradoxní, že právě

zde kaple chybí. Tuto skutečnost však můžeme přičíst nedostatku prostoru v DPS. Na kvalitu spirituální služby v tomto zařízení nemá absence kaple, podle mého názoru, přílišný vliv. Zřizování či znovuzřizování kaplí ve zdravotnických zařízeních a v zařízeních sociálních služeb je dnes čím dál častější. Také ve vinohradské nemocnici v Praze, jak se dočítáme na internetových stránkách magazínu Christnet, byla znovuzřízena kaple na témže místě, kde stála kdysi. Kardinál Miloslav Vlk při této příležitosti zdůraznil, že se nejedná o restaurování katolicismu, ale o komplexní chápání akcentů v medicíně. Kaple by měla, dle kardinálových slov, sloužit jako místo péče o duši a služba duchovních je zamýšlena i organizována ekumenicky.

Vskutku široká je škála odhadovaného počtu účastníků bohoslužeb – od 1 (DD Máj) po 80 (DD Dobrá Voda). V této problematice jistě hraje roli lůžková kapacita daných zařízení, rovněž však porozumění otázce. Nutno poznamenat, že nízký odhad může být způsoben zúžením pochopení otázky pouze na dané oddělení, což jeden z respondentů vyjádřil slovy: „2 ze stanice C.“ Na nízkou návštěvnost bohoslužeb vzhledem k počtu obyvatel DD upozornili dva účastníci výzkumu z řad klientů DD Máj. A nyní se budeme zabývat otázkou, zda je naplňování spirituálních (duchovních) potřeb klientů doménou duchovních, čímž zároveň zhodnotíme 1. hypotézu: „Služba duchovních je nejčastější forma naplňování spirituálních potřeb klientů.“ 40% respondentů na tuto otázku odpovědělo „spíše ano.“ 30% dotázaných považuje naplňování spirituálních potřeb klientů výhradně za záležitost duchovních. 14% nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. 12% (9) respondentů se domnívalo, že naplňování spirituálních potřeb klientů výsadou duchovních není. 3% dotázaných odpovědělo na tuto otázku „spíše ne“ a 1% (1) otázku nezodpovědělo.

1. hypotéza se tedy potvrdila, služba duchovních je dle názoru zaměstnanců DD skutečně nejčastější formou naplňování spirituálních potřeb klientů. Je však třeba poznamenat, že na všeobecné úrovni může o duchovní potřeby klienta pečovat každý, kdo s ním přichází do styku, a mnohdy ani netuší, že poskytuje klientovi spirituální službu. Krom rodiny a nejbližších přátel bývá nejčastějším vykonavatelem laické spirituální péče sestra a nižší zdravotnický personál, pokud si získají klientovu důvěru.. Jejich „výkony“ sice nejsou bodově ohodnoceny, dobrá sestra či sanitárka ovšem ví, že

jsou nedílnou součástí péče. (Mašát, 2006, Svatošová, 2007, Vaníčková, 2002, Zachoval, 2002)

3. hypotézu: „V naplňování spirituálních potřeb přikládají klienti katolického vyznání větší důležitost roli duchovního než klienti hlásící se k jiným denominacím“ nebylo možné vyhodnotit, jelikož jsem vedla rozhovor pouze s klienty katolického vyznání. Možnost srovnání tedy chyběla.

Rozhovory s klienty i s duchovními byly otevřené, mnohdy hluboké a myslím, že oboustranně přínosné. Také spolupráce s vedením domovů důchodců a se zaměstnanci, kteří mi pomáhali s výběrem komunikativních klientů pro výzkum k této diplomové práci, byla vesměs dobrá. K drobné neshodě, jak již bylo předesláno výše, došlo v DD sv. Alžběty, kde mi byl umožněn rozhovor s dvěma klientkami, které měly být, dle mínění personálu, údajně „nevěřící.“ Ukázalo se však, že jsou obě praktikujícími katoličkami, velmi živě se mnou hovořily a jedna z nich mi dokonce s nadšením ukazovala zarámovaný obrázek na památku prvního svatého přijímání.

Co se týče duchovních, jejich výpovědi o pojetí spirituální služby se shodovaly s teoretickou částí práce – např. důraz na duchovní rozhovor v případě duchovního Českobratrské církve evangelické či pojetí svátostí v Církvi československé husitské. (Doskočil, 2005 b) Z přístupu vybraných duchovních bylo znát, že je problematika spirituální služby zajímavá a jsou v tomto směru otevřeni k mezidominační spolupráci. Dobré vzájemné vztahy poskytovatelů spirituální péče napříč denominacemi potvrzují rovněž zkušenosti odborníků, kteří se v České republice spirituální službou zabývají. (Černý, 2007, Kalvínská, 2006, Pejnová, 2006, Pokorný, 2006, Zachoval, 2002)

6. Závěr

Spirituální dimenze člověka by rozhodně neměla být odsouvána na vedlejší kolej. Obzvláště v době nemoci, utrpení a stáří, ale nejen tehdy, může být péče o spirituální sféru pro člověka velkým zdrojem posily. V terminálním stádiu nemoci, kterým se tato práce sice nezabývá, ale je potřeba se o něm v souvislosti s duchovní službou zmínit, mohou být pro klienta spirituální hodnoty dokonce těmi nejdůležitějšími.

Možná by se mohlo zdát, že klienti o svých spirituálních potřebách nechtějí mluvit, že je toto téma pro ně příliš osobní. Opak je však pravdou. Z 15 oslovených klientů neodmítl rozhovor týkající se víry a postoje vůči službě duchovních nikdo. Tato skutečnost může být ovlivněna tím, že mi s výběrem komunikativních klientů pomohl personál vybraných DD, když se však rozpomenu na výzkum ke své bakalářské práci „Spirituální potřeby nemocných a jejich naplňování v ošetrovatelské praxi,“ z 54 oslovených klientů odmítli na toto téma hovořit pouze 4 a to již o něčem vypovídá. Potřeba péče o duchovní dimenzi člověka je obrovská. I velmi zesláblí nemocní z LDN, ONP a hospice pro které byla řeč namáhavá, rádi odpovídali a nezřídka se slzami v očích. S dojetím a slzami lítosti nad vlastním selháním jsem se setkala i při výzkumu k této diplomové práci. Mnozí dotázaní začali také ze široka hovořit o svém životě. Bylo pak velmi těžké dotyčného upozornit, že je ještě třeba navštívit i ostatní.

Služba duchovních má v péči o spirituální potřeby klientů DD jistě své nezastupitelné místo. Mnozí klienti rádi vzpomínají na konkrétního duchovního z minulosti a možnost být v kontaktu s duchovním i v DD a účastnit se bohoslužeb pro ně hodně znamená. Někdy člověk opravdu žasne, jak hluboká je víra některých lidí, jejichž život opravdu není procházkou růžovým sadem. Je proto nutno dodat, že provedený výzkum nebyl přínosem jen pro klienty, kteří mohli hovořit o svých nejniternějších potřebách, ale stejnou měrou také pro toho, kdo se tázal.

Spiritualita přestává být v dnešní době tabuizována, ale přesto stále ještě není v běžném myšlení vykonavatelů pomáhajících profesí zakořeněno, že by se měla stát

péče o spirituální potřeby klientů součástí každodenní péče jako například péče o hygienu klienta.

V současnosti již existují odborné semináře zabývající se touto problematikou. Tato forma vzdělávání vykonavatelů pomáhajících profesí je velmi dobrá, protože umožňuje hlubší vhled do problematiky spirituálních potřeb klientů. Dochází právě k onomu odtajnění určitých skutečností, kterým pracovníci dříve nerozuměli a mohli jejich význam bagatelizovat. Semináře poskytují také konkrétní doporučení, jak na spirituální potřeby klientů reagovat.

Ne každý vykonavatel pomáhající profese však takový seminář absolvuje. Na pracovišti se ale mezi personálem tu a tam vyskytne osoba, které problematika spirituálních potřeb klientů není cizí. Velmi pak záleží na tom, jaké má tato osoba vztahy s ostatními členy týmu. Pokud panuje mezi danou osobou a ostatními přátelská atmosféra, může ostatním spoustu věcí vysvětlit. Členové týmu pak nebudou mít pocit nátlaku, že je někdo poučuje a ještě ke všemu o takových záležitostech, které považují za zbytečné. Pokud je na pracovišti jediný zaměstnanec, kterému duchovní potřeby klientů nejsou lhostejné, nezbyvá než mu popřát hodně vytrvalosti.

V USA a v zemích západní Evropy je služba duchovních integrální součástí ošetrovatelské péče. V České republice jsme v tomto směru teprve na počátku cesty, ale první vlaštovky na nebi českého zdravotnického systému je možno zahlédnout již dnes. Některá zdravotnická zařízení mají v dnešní době osoby pověřené koordinováním spirituální péče a některé teologické fakulty (např. Husitská teologická fakulta UK) systematicky připravují odborníky pro tuto službu. Také prostorů pro ztišení, modlitbu a bohoslužby v českých zdravotnických zařízeních a zařízeních sociální péče stále přibývá. Doufejme, že péči o duchovní dimenzi člověka bude v českém zdravotnickém systému věnována čím dál větší pozornost.

7. Seznam použitých zdrojů

- AMBROS, P. Duchovní – neduchovní. *Studijní texty z pastorální teologie III. Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002. ISBN 80-86045-93-5
- AUGUSTIN, J. *Vedení Bohem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-7
- BALAŠOVÁ, R. osobní sdělení, 2004.
- BENEDIKT XVI, *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6
- Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1985. ISBN neuvedeno
- BORECKÝ, A. *Psychoterapie a katolická spiritualita – Nástin souvislostí a analogií terapeutických a spirituálních přístupů*. Diplomová práce: FF UK, 2005
- ČERNÝ, P. *Charta Oecumenica v diskusi*. 2007. Dostupné z:
<http://cb.cz/main/cs/content/document/view/779>
- ČERNÝ, P. B. osobní sdělení, 2007
- DOLISTA, J. Kněz jako reprezentant Krista – Dobrého pastýře. *Kněz strážce majáku?* České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuka Neumanna, 1997 a. ISBN 80-86074-00-5
- DOLISTA, J. Úvaha o perspektivách jáhenské služby. *Kněz strážce majáku?* České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuka Neumanna, 1997 a. ISBN 80-86074-00-5
- DOSKOČIL, O. Biblická antropologie jako pramen holistického přístupu k člověku. *Kontakt*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2005 a. ISSN 1212-4117
- DOSKOČIL, O. Pastorační služba nemocných – služba duchovního v ošetrovatelském procesu. *Nové trendy v ošetrovatelství IV*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2005 b. ISBN 80-7040-791-3
- DOSKOČIL, O. Impulzy mezináboženského dialogu pro biotiku. *Studie z biotiky, Etika v biomedicině a bioetice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006 a. ISBN 80-7040-876-6

- DOSKOČIL, O., UXOVÁ, M. Spirituální potřeby a jak jim rozumět. *Nové trendy v ošetřovatelství V*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006 b. ISBN 80-7040-884-7
- Exupéry, A. de S. *Malý prin*. Praha: Albatros, 1984. ISBN 13-720-84
- FREIOVÁ, L. *Poznámky k dialogu*. 2004. Dostupné z:
<http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20050825210021&nadpis=poznámky-k-dialogu>
- GRÜN, A. *Bud' dobrý sám k sobě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004 a. 4. ISBN 80-7192-667-1
- GRÜN, A. *Bydlet v domě lásky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-542-X
- GRÜN, A. *Poselství shůry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-670-1
- GRÜN, A. *Víra, naděje a láska*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004 b. 80-7192-857-7
- HALÍK, T. *Sedm úvah o službě trpícím a nemocným*. Brno: Cesta, 1991. ISBN 80-85319-07-01
- HALÍK, T. *Co je bez chvění, není pevné : labyrintem světa s vírou a pochybností*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-628-1
- HALÍK, T. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-777-6
- HALÍK, T. *Doteky víry*. Pořad českého rozhlasu 1, 2007.
- HARTL, J. *Doteky víry*. Pořad českého rozhlasu 1, 2007.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Thanatologie. Nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén, 2000. ISBN 80-7262-034-7
- HERMAN, D. *Doteky víry*. Pořad českého rozhlasu 1, 2007.
- HRUŠKOVÁ, M. *Sociální problémy s aspekty gender*. přednáška, 2007.
- HUČÍN, J. *Duchovní období znovu přichází*. 2002. Dostupné z:
<http://www.centrum.fss.muni.cz/publikace/02/index.html>
- CHODURA, V. *Psychiatrie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 1999. ISBN 80-7040-365-9

- IRMIŠ, F. *Spiritualita a zdraví (1)*. 2002. Dostupné z:
<http://www.regenerace.net/Archiv/2002/08/08.htm>
- KALVÍNSKÁ, E. Zkušenost s rozšiřováním spirituální péče ve FN Motol aneb proč je důležité poskytovat spirituální péči nemocným a umírajícím v nemocnicích? *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 111 – 112.
- KAŇA, J. *Jáhni a my*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-957-3
- KASPER, W. *V Assisi nedošlo k míchání jednotlivých náboženství. Kardinál Walter Kasper o synkretismu, ekumenismu a mezináboženském dialogu*. 2002. Dostupné z:
<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=1176>
- KAŠPARŮ, M. Je možné nahradit kněze jáhnem? *Kněz strážce majáku?* České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuka Neumanna, 1997. ISBN 80-86074-00-5
- KAŠPARŮ, M. *Malý kompas víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2001. ISBN 80-7266-072-1
- KAŠPARŮ, M. *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-031-2
- Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6
- KLUFOVÁ, R. *Demografické metody a analýza*. přednáška, 2007.
- KONEČNÁ, H. *Základy psychosomatiky. Přednáška*, 2005.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocné*. Praha: Advent, 1991. ISBN neuvedeno
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Povídej, naslouchám*. Praha: Návrat, 1993. ISBN 80-85495-18-X
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-33-3
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Poslední úsek cesty*. Praha: Návrat, 1995. ISBN 80-85495-43-0
- KŘIVOHLAVÝ, J. *O odpuštění s Jaro Křivohlavým*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-928-X
- LACHMANOVÁ, K. *O milosrdenství s Kateřinou Lachmanovou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-545-4
- MADIGAN, D. *Muslimové jsou moji přátelé*. 2006. Dostupné z:
<http://www.jesuit.cz/bulletin/?rok=2006&cislo=3&clanek=rozhovor>

- MAŠÁT, V. Spirituální potřeby nemocného. *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 103 – 104.
- MAUK, K. L., SCHMIDT, N. K. *Spiritual care in nursing practice*. Philadelphia: Lippincot Williams and Wilkins, 2004. ISBN 0-7817-4096-7
- MELLONI, J. *Mezináboženský dialog*. 2000. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/216>
- MOORE, T. *Kniha o duši*. Portál, Praha:1997. ISBN 80-7178126-6
- MUNZAROVÁ, M. Celostní pojetí člověka – základní princip lékařské etiky. *Studijní texty z pastorální teologie III. Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002. ISBN 80-86045-93-5
- MÜLLER, V. *osobní sdělení*, 2001.
- Nemocnice oznámí úmrtí esemeskou*. 2006 Dostupné z: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=526027>
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1992. ISBN: 80-7017-528-1
- O'CONNOR, M. – ARANDA, S. *Paliativní péče o sestry všech oborů*. Praha: Grada, Avicenum, 2005. ISBN 80-247-1295-4.
- OPATRná, M. Proč spirituální péče v českém zdravotnickém systému? *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 105 - 108
- OPATRný, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích, Část I*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při arcibiskupství pražském, 2001. ISBN neuvedeno
- OPATRný, A. *Malá příručka pastorační péče o nemocné*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při arcibiskupství pražském, 2003. ISBN neuvedeno
- OPATRný, A. *Péče o existenciální spirituální potřeby pacienta*. 2006. Dostupné z: http://www.pastorace.cz/index.php?typ=clanky&sel_id=359
- PEJNOVÁ, L. *Paprsky naděje*. Pořad českého rozhlasu 1, 2006.
- PELLAR, Š. *Chvála přátel*. Praha: Ivo Železný, 2002, ISBN 80-237-3665-6
- PERA, H., WEINERT, B. *Nemocným na blízku. Jak pomáhat v těžkých chvílích*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN: 80-7021-152-0
- PHILIPPE, J. *Vnitřní svoboda*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, ISBN 80-7192-807-0

- POKORNÝ, P. *Paprsky naděje*. Pořad českého rozhlasu 1, 2006.
- POSPÍŠIL, C. V. *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2001. 80-7266-073-X
- POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002. ISBN 80-71192-748-1
- PROKOP, J. M. *Spiritualita v nemocničním prostředí*. 2007. Dostupné z: <http://www.paliativnimedicina.cz/prilohy/152.pdf>
- RUML, P. Kaplan členem zdravotnického týmu v ÚVN. *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 135
- SKOBLÍK, J. *Nova et vetera pro zpovědníka*. Praha: Karolinum, 1999. 80-7184-931-6
- SKOBLÍK, J. *O kultuře dialogu*. 2001. Dostupné z: <http://ktf.cuni.cz/~skoblik/komentare/dialog.htm>
- SMÉKAL, V. Role spirituality ve vnitřním obrazu nemoci. *Studijní texty z pastorální teologie III. Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002. ISBN 80-86045-93-5
- SMRČINA, P. *osobní sdělení, 1999*.
- STANWORTH, R. *Recognizing spiritual needs in people who are dying*. New York: Oxford Univerzity press, 2004. ISBN: 0-19-852511-7
- STINISSEN, W. *Terapie duchem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-730-9
- STORZEROVÁ, A. *osobní sdělení, 1998*.
- SVATOŠOVÁ, M. *Potřeba duchovního vedení věřících zdravotníků aneb Zanedbávání povinné péče tentokrát jinak*. 2000. Dostupné z: <http://hospice.cz/svatosova/potreba.htm>
- SVATOŠOVÁ, M. *O naději s Marií Svatošovou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-833-X
- SVATOŠOVÁ, M. *Hovory o zdraví*. Pořad českého rozhlasu 6, 2007.
- SVOBODOVÁ, H. *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 101 (Editorial). ŠIMEK, J. Péče o spirituální potřeby nemocných. *Diagnóza v ošetrovatelství*. Praha: 2006, roč. 2, š. 28, s. 102.

- ŠKRLOVÁ, M. Role sestry v duchovní dimenzi pacienta. *Studijní texty z pastorální teologie III. Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002. ISBN 80-86045-93-5
- ŠPAČEK, V. *Dveře pro ekumenický dialog jsou otevřeny již 40 let*. 2004. Dostupné z: <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=2169>
- TRACHTOVÁ, E. a kol. *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*. Brno: Institut pro další vzdělávání zdravotníků ve zdravotnictví, 2001. ISBN 80-7013-324-8
- TĚTIVOVÁ, *Nemocným nepomůžeme jen zbožností a dobrou vůlí*. 2006. Dostupné z: <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=185&zamysleni=true>
- URBAN, H. *To nejdůležitější v životě*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-824-4
- UXOVÁ, M. *Spirituální potřeby nemocných a jejich naplňování v ošetrovatelské praxi*. Bakalářská práce: ZSF JČU, 2005.
- VANÍČKOVÁ, K. *Spirituální potřeby seniorské populace v ČR. 2002*. Dostupné z: <http://www.hospice.cz/hospice1/data/spirit.htm>
- VANIER, J. *Cesta k lidství*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-805-8
- Vinohradská nemocnice má po více než půl století opět kapli*. 2006. Dostupné z: <http://www.christnet.cz/magazin/zprava.asp?zprava=12108>
- VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-71-78-798-1
- Wikipedie*, Logos. 2007. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Logos>
- ZACHOVAL, J. *K obsahu pojmu duchovní služba*. *Studijní texty z pastorální teologie III. Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002. ISBN 80-86045-93-5

8. Přílohy

DOTAZNÍK – PRO PERSONÁL DD

Vážená paní / slečno, vážený pane,
jsem studentkou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulty, oboru Rehabilitační psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby. Píši diplomovou práci na téma: „Služba duchovních v domovech důchodců jako forma naplňování spirituálních potřeb klientů.“ Prosím Vás o vyplnění dotazníku. Dotazník je anonymní, údaje budou použity pouze pro moji diplomovou práci. Za trpělivé vyplnění předem děkuji.

Bc. Markéta Uxová

1. Vaše pohlaví:

- a) Muž b) Žena

2. Váš věk:

- a) 18-30 b) 31-40 c) 41-50 d) 51-více

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní
b) Učňovské
c) Středoškolské
d) Vyšší odborné
e) Vysokoškolské

4. Vaše pracovní zařazení:

- a) Sanitář / sanitárka
b) Zdravotní sestra
c) Sociální pracovník / sociální pracovníce
d) Jiné (uved'te):

5. Co si představíte pod pojmem spirituální (duchovní) potřeba? Můžete uvést více možností.

6. Myslíte si, že spirituální (duchovní) potřeby mohou mít i lidé, kteří se považují za nevěřící?

- a) Ano b) Spíše ano c) Spíše ne d) Ne e) Nevím

7. Jak byste ohodnotil(a) důležitost role duchovního (kněze, faráře, pastora...) v naplňování spirituálních potřeb klientů? Zakřížkujte stupeň na škále, kde 1 znamená „zcela zbytečný“ a 5 „velmi důležitý.“

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8. Pokud je podle Vás role duchovního v naplňování spirituálních potřeb klientů nějakým způsobem důležitá, v čem konkrétně. (Můžete uvést více možností, případně otázku vynechat)

- a) Duchovní vede s klienty rozhovor na duchovní témata
b) Duchovní vykonává náboženské obřady a rituály
c) Jiné (uved'te)

.....

- d) Nevím

9. Navštěvuje Váš domov důchodců duchovní?

- a) Ano b) Ne (Přejděte, prosím, na otázku číslo 16) c) Nevím

10. Váš domov důchodců navštěvuje duchovní:

- a) Pravidelně v předem daných termínech
- b) Nepravidelně - podle možností a uvážení duchovního
- c) Nepravidelně - na požádání personálu
- d) Nepravidelně - výhradně na přání klienta
- e) Jinak (*Uved'te*)

11. Váš domov důchodců navštěvují duchovní těchto církví

- a) Katolické církve
- b) Církve československé husitské
- c) Českobratrské církve evangelické
- d) Jiné (*uved'te*):.....
- e) Nevím

12. Setkal(a) jste se s duchovním osobně?

- a) Ano
- b) Ne (*přejděte, prosím, na otázku číslo 14*)
- c) Nevím, nepamatuji se (*přejděte, prosím, na otázku číslo 14*)

13. Pokud jste se s duchovním osobně setkal(a), působil na Vás:

- a) Příjemně b) Nepříjemně c) Neutrálně d) Jinak (*uved'te*).....
-

14. Uved'te (odhadněte) kolik klientů Vašeho DD bohoslužby navštěvuje.....

15. Mohl by být podle Vás duchovní ve vašem domově přínosem i pro personál? Zakřížkujte stupeň na škále, kde 1 znamená „zcela zbytečný“ a 5 „velmi důležitý.“

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

16. Myslíte si, že naplňování spirituálních (duchovních) potřeb klientů je doménou duchovních?

- a) Ano b) Spíše ano c) Spíše ne d) Ne e) Nevím

17. Považujete se za věřící/ho?

- a) Ano b) Spíše ano c) Spíše ne d) Ne e) Nevím

18. Hlásíte se k nějakému konkrétnímu náboženskému vyznání (církvi)?

- a) ne
- b) ano (*uved'te*):

Ještě jednou Vám děkuji za Váš čas a trpělivost s vyplňováním tohoto dotazníku.